

DR SOMOGYI ANTAL

PRAEDICA VERBUM!

A

KATOLIKUS IGEHIRDETÉS

ELMÉLETE

BUDAPEST

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

DR SOMOGYI ANTAL

PRAEDICA VERBUM!

A

KATOLIKUS IGEHIRDETÉS

ELMÉLETE

BUDAPEST

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

**Nihil obstat. *Dr. Michael Marzell*, censor dioecesanus. Nr. 3466/1937. Imprimatur.
Strigonii die 3. Novembris 1937. *Dr. Joannes Drahos*, vicarius generalis.**

**Stephaneum nyomda r. t. Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28.
A nyomdáért felelős: ifj. Kohl Ferenc.**

ELŐSZÓ.

Tóth Tihamér egyetemi tanár adott kifejezést a Theológiában egy könyvismertetés keretében annak az óhajnak, hogy szükség volna egy oly homiletikára, amely a modern retorika színvonalán foglalná rendszerbe a katolikus igehirdetés irányelveit. Ez a legilletékesebb helyről nyilvánított kívánság érlelte meg bennem azt az elhatározást, hogy könyvemet, melyet hallgatóim számára írtam, nyomtatásban is megjelentessem.

Megírásában a következő szempontok voltak irányadók. Először is arra törekedtem, hogy az egyházi szónoklattannak oly theologiai megalapozást adjak, hogy az szervesen illeszkedjék bele a theologiai tantárgyak rendszerébe. Másik törekvésem az volt, hogy a retorika mai eredményeit, amelyek lényegükben nem egyebek, mint e legklasszikusabb tudomány ősi törvényeinek kiépítései pszichológiai irányban, rendszerbe foglaljam. Ügyeltem arra, hogy a könyv terjedelme ne nőjön túl azon a határon, amelyet a hallgatóknak erősen igénybevett felvevőképessége szab meg. A könyv tehát feltételezi a tanár magyarázatát. Az előadásban viszont kerültem a száraz tankönyvstílust, hogy könyvemet azok is olvassák, akik tankönyvet nem szívesen vesznek kezükbe, s akiknél a tanár magyarázatát a szónoki praxis tanulságai helyettesíthetik.

Hangsúlyozni kívánom, hogy könyvem az igehirdetés

elméletét adja. Sem olvasása, sem megtanulása önmagában senkit sem tesz szónokká. Ezt az eredményt sem ettől, sem más szónoklattantól nem lehet, tehát nem is szabad várni. A szónoklás művészete nem elméleti tudás, hanem készség, amit csak a helyes elvektől irányított gyakorlattal lehet elsajátítani. Ez a könyv az irányelveket igyekszik tisztázni és rendszerbe foglalni.

Hangsúlyozom ezeket a közismert és soha senkitől kétségbe nem vont igazságokat, mert bár elméletben hangoztatják őket, a növendékpapság szónoki kiképzésében nem igen lehet látni azon követelmények gyakorlati érvényesítését, amelyek belőlük logikusan következnek. Általában azt hiszik, hogy elegendő a szónoklattan tanítása, holott ez az elméleti oktatás a szónoki kiképzésnek csak egyik — bár elengedhetetlen — része.

Pár szóban szeretném megjelölni azt az utat, amelyen a célt elérhetőnek tartom, s amelynek helyességét tanári gyakorlatomban igazolva láttam.

Legelső feladat a szónoki előadás gyakorlása az első évfolyamban. Minden növendék legalább egyszer előad valamit — megfelelő tartalmú költeményt vagy beszédrészletet —, amit maga választ meg. Költeményt azért tartok erre a célra alkalmasabbnak, mint prédikációt, mert a költemény előadásának célja valóságos, a hallgatóságban tényleges élményt akar kiváltani, míg a prédikálás csak fikció, azaz nem oly mondani való, ami az ott jelenlevő hallgatóságnak szól. Az előadó növendék számára társai csak póthívek, míg a költemény előadásának tényleges hallgatói. Másik előnye a költeménynek a prédikációval szemben, hogy rövidegsége mellett is egész, míg egy prédikációból csak egy részt lehet előadni, ha azt akarjuk, hogy az előadás minden részletre kiterjedő megbeszélésére elegendő idő maradjon. Ez a megbeszélés

kiterjed a kiejtéstől kezdve a gesztusok használatáig mindenre s módot ad a tanárnak arra, hogy a szóközi előadásnak összes elemeit elméletileg és gyakorlatilag megvilágíthassa. A növendék az előadás — esetleg többszörös — megismétlésével számol be arról, hogy a tanár útbaigazítását miként értékesítette.

Ezek az előadásgyakorlatok sokkal nagyobb feladatot rónak a tanárra, mint első pillanatra gondolnók, mert csak akkor érik el céljukat, ha a tanár minden növendéket egyenileg «kezel» s kihozza belőle mindazt, ami annak képességétől telik. Ehez pedig nemcsak jó és bátorító kritikára van szükség, hanem arra is, hogy a tanár jó beleélőképességgel rendelkezék s meg tudja mutatni a növendéknek, hogy az ő adottságaiból mire futja. De az eredmény is meglepő. A növendék megszabadul azoktól a gátlásoktól, amelyeknek különben egész életén át rabja lett volna, s nem reked meg azokban a sablonokban, amelyeknek képe öntudat alatt uralkodott volna rajta.

A rendszeres szóközi képzés második szakasza az igehirdetés elméletének elsajátítása.

A harmadik szakasz akkor következik, amikor a növendékek a biblikus, dogmatikus és morális ismeretek birtokában a beszéd elkészítésének gyakorlásában alkalmazzák elméleti ismereteiket a tanár irányítása mellett. Kemény munkát jelent ez a gyakorlat növendéknek, tanárnak egyaránt. De elengedhetetlen.

A szóközi készség lényeges alkotó eleme továbbá a komoly stiláris műveltség, vagyis az önálló gondolat kifejezés. Ennek elsajátítása a növendék egyéni feladata:

Végül a szóközi kiképzés teljes egészében a theologiai oktatásra és a szemináriumi nevelésre támaszkodik. Alapos tudás és aszketikus képzés, apostoli lelkület és prófétai hév

nélkül az igehirdetés gyökértelen, tengődő és terméketlen csinált virág.

* * *

A szakirodalomból csak a leglényegesebbet említtem meg :

A. D. Sertillanges O. P. : L'Orateur Chretien. Juvisy 1931.
Les Editions du Cerf.

(A szónoklattan tanárának nem ajánlhatnék jobb segédkönyvet.)

G. Longhaye, La Prédication. 3. éd. Paris 1927. Pierre Téqui.

(Különösen az igehirdetés nagy mestereinek elemzése értékesíthető nagy haszonnal a szónoklattani gyakorlatokban.)

Predigt und Prediger in der Zeit. Referate der fünften Wiener Seelsorgertagung vom 7—10. Jänner 1936. Wien, Seelsorger-Verlag.

(Talán valamennyi homiletikai kurzus közül ennek előadásai legalkalmasabbak arra, hogy a lelkipásztorban az igehirdetés apostoli lelkületét a mai élet feladataival szemben felbuzdítsák.)

Nem homiletika, de a modern szónoklattan szempontjait kitűnően összefoglaló mű: Geiszler, Rhetorik I—II. Aus Natur und Geisteswelt. Bd. 455. u. 456.

Alapelvek.

A szónoklat az élő beszéd művészete, tehát művészet. Míg azonban a legtöbb művészet célja a gyönyörködtetés, a lélek nemesítése, tekintet nélkül a gyakorlati élet közvetlen követelményeire, addig a szónoklat — kevés kivételtől eltekintve — erősen gyakorlati irányú. A szónoki beszéd nem oly mű, melyet alkotója a közönségnek gyönyörködtető cézzal bemutat, hanem eszköz, amellyel a szónok valamely igazság, elv vagy cél körül maga és hallgatósága között kiépíti azt a termékeny lelki egységet, amelyből a hirdetett eszmének megfelelő gondolkozás és életforma fakad. Gyönyörködtetni is akar ugyan, de a gyönyörködtetés ismét csak eszköz igazi céljának elérésére, amely nem egyéb, mint a hallgatóság meggyőzése és akaratának megindítása a meggyőződésből fakadó tett végrehajtására, illetőleg a meggyőződésnek megfelelő életmód kialakítására.

Az egyházi szónoklat vagy igehirdetés sajátos célja ennek megfelelően a hitbeli meggyőződés erősítése és a hitélet fejlesztése és irányítása az egyház tagjaiban.

Az élőszó művészetének varázslatos hatalma a magyarázata annak, hogy az eszmék terjesztésében a szónoklatnak elsődrangú szerepe volt minden időben, s mint korunk nagy népmozgalmi mutatják, ez a szerep nemhogy csökkent volna, hanem fokozottabb jelentőségre tett szert, mint talán bármikor. Ez a tény már önmagában is érthetővé tenné, hogy az egyház, az isteni ige letéteményese, az igének élőszóval való hirdetését természetes feladatának tartja. Azonban nemcsak a dolog természete, hanem kifejezett isteni parancs is kötelezi az egyházat az élőszóval való igehirdetésre. Isteni alapítója maga mondotta: «Euntes in mundum universum . . . praedicate Evangelium omni creaturae, docentes eos servare omnia, quaecunque mandavi vobis». (Mt 28, 19.)

Az isteni kinyilatkoztatás tartalmának, az üdvösségre vezető igazság terjesztésének rendes eszköze eszerint az előszó, a prédikáció. Mint Szent Pál apostol mondja: «Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi». (Rom. 10, 17.) Mivel pedig a hit az isteni kegyelem műve, az igehirdetés ennek a kegyelemnek eszköze, a lélek előkészítője a hit igazságainak befogadására. A prédikációnak ezt a szerepét gyönyörűen írja le Nagy Szent Gergely pápa: «Praedicatorum . . . suos Dominus sequitur; quia praedicatio praeventit et tunc ad mentis nostrae habitaculum Dominus venit, quando verba exhortationis praecurrunt, atque per hoc veritas in mente suscipitur». (Homilia 17, in Evangelia.)

Ezt az igazságot világítja meg az a tény, hogy a prédikáció az istentisztelet középpontjában, a szentmisében kapott helyet, mint az áldozati cselekményt bevezető rész legkimagaslóbb pontja.

Azért túlzásnak kell mondanunk azt a modern jelszót, hogy Szent Pál, ha ma élne, ujságíró lenne, bármily nagy is a jelentősége a jó sajtónak. (Azt azonban nyugodtan lehet mondani, hogy Szent Pál minden bizonynal felhasználná a sajtót, mozit és rádiót apostoli munkájának alátámasztására.) A valóság az, hogy az egyházat ma is megmáshatatlant isteni parancs kötelezi az evangéliumnak előszó útján való hirdetésére. A legutóbbi pápák — XIII. Leó, X. Pius, XV. Benedek — ehhez képest ismételtlen foglalkoztak az igehirdetés kérdésével, s az új egyházi törvénykönyv rendelkezéséből is kitűnik, hogy az egyház isteni küldetésének teljesítésében ma is változatlanul fontosnak tartja az előszóval való igehirdetést.

Az egyházi szónoklatra vonatkozólag alapvető fontosságú továbbá az a tény, hogy az az ige, amelynek hirdetésére a prédikáció hivatott, isteni, és hogy az egyház ennek az ige-nek isteni tekintéllyel felruházott letéteményese és terjesztője. Ebből következik, hogy az igehirdetésre csak az jogosult, aki erre az egyháztól felhatalmazást kapott.

A pap tehát, mikor Isten igéjének hirdetésére kap hatalmat és parancsot, az egyház isteni hivatásában részesedik és az isteni igazság terjesztésének lesz felszentelt munkása. Amilyen magasztos ez a hivatás, époly nagyfokú természetesen a felelősség is, amelyet az egyház papja az igehirdetés vállalásával magára vesz. Mint Szent Pál apostol mondja:

«Si evangelizavero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit : vae enim mihi est, si non evangelizavero». (I. Cor. 9, 16.)

Ugyancsak Szent Pál apostol mondásában találjuk meg azt a magasztos motívumot is, amelyből a pap az igehirdetés nehéz és felelősségteljes munkájához a kitartást és lelkesedést merítheti : «Dei sumus adiutores». (I. Cor. 3, 9.)

Végül az egyházi szónoklat jelentőségét világítja meg az a nagy jutalom is, amely a Szentírás szerint az ige buzgó hirdetőire vár : «Qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellae in perpetuas aeternitates». (Daniel 12, 3.)

A szónok személye.

XV. Benedek pápa «*Humani generis*» kezdetű enciklikájában (1917 június) és az ezzel kapcsolatos *Normae pro sacra praedicatione* (Congr. Consist. 28. Jun. 1917) c. utasításokban és a CJC 1320—1348., illetőleg 1351. kánonjaiban találjuk meg az egyháznak a szónok személyére és általában az igehirdetésre vonatkozó hivatalos rendelkezéseket.

Jogi rendelkezések :

1. Püspökökön kívül csak papok és diakonusok, más klerikusok csak fontos okokból, a püspök engedelmével és csak egyes esetekben prédikálhatnak templomban. Laikusok, még ha szerzetesek is, soha.

2. Az igehirdetés tisztjének gyakorlása felhatalmazáshoz van kötve, amit a püspök csak akkor adhat meg, ha az illető pap alkalmas voltáról meggyőződött.

3. Idegen egyházmegyében csak az illetékes főpásztor engedélyével szabad prédikálni. A magyar püspöki kar ezt az engedélyt mindenkinek megadta, akinek a saját egyházmegyében szabad prédikálni.

A szónok személyét illetőleg hangsúlyozza az enciklika és a normák, hogy a pap az igehirdetést a lelkipásztorkodás legfontosabb eszközének tekintse és más munkák miatt el ne hanyagolja. Mély fájdalommal állapítja meg a pápa, hogy sok szónok csak a maga dicsőségét keresi, művészetét fitogtatja, csak oly helyeken működik szívesen, ahol feltűnhet. A 24. norma azért előírja, hogy «a szónok ne hajhássza a hallgatók tetszését, hanem egyedül a lelkek üdvét szolgálja,

Isten és az egyház tetszését igyekezzék kiérdemelni». Hangsúlyozza továbbá az enciklika a kellő tudást, továbbá az áldozat és imádság szellemének szükségességét a szónokban.

Ezen hivatalos rendelkezések és a dolog természete alapján az egyházi szónokban a következő fizikai, értelmi és erkölcsi tulajdonságokat kell szükségesnek tartanunk.

1. Testi egészség.

A szónoknak jó egészségre van szüksége két okból is. Egyrészt maga a hangos beszéd meglehetősen nagy munkát jelent a szervezetre, másrészt az érzések hevülete, ami pedig a meggyőződés velejárója, erős próbára teszi az idegrendszert. Gyenge, beteges szónoknak fáradt a szava is és nem vált ki kellő hatást. A szónoki hév ugyan diadalmaskodhatik a gyenge fizikumon, de ez ismét túlságosan kimeríti a szónok energiáját.

Különösen ügyelni kell a szónoknak hangjára, hogy beszéde világos és elég erős legyen ahhoz, hogy hallgatói a templom bármely részében megértsék anélkül, hogy figyelmüket meg kellene feszíteniök.

2. Tudományos készség.

Az eredményes szónoki működésnek szükséges feltétele, hogy a pap elegendő általános műveltséggel és különösen alapos theologiai tudással rendelkezék.

Nagyban fokozza az egyházi szónok szavainak hatását, ha a hallgatóság előtt tudása és műveltsége miatt is tekintélynek örvend. Ezen kívül szüksége van a papnak a széleskörű műveltségre azért is, mert különösen napjainkban a legkülönbözőbb tudományok nevében támadják az egyház tanítását. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy bár az a szellemi fölény, amellyel a művelt pap hallgatósága felett rendelkezik, nagy hatással van hallgatóságára, a világi tudományokban való jártasság fitogtatása visszataszító, s annak más szerepe az egyházi szónoklatban nem lehet, mint-hogy a hit igazságainak útját a hallgatók lelkében egyengetse. Jó hasznát veheti a szónok a történelemnek, sőt a természettudományoknak is, de különösen szükséges, hogy tisztában legyen a filozófiai alapigazságokkal, a logikával és a lélektannal, az utóbbit kiegészítve a való élet megfigyelésével. A művészetekben való tájékozottság ízlését nemesíti,

kiváló szépirodalmi művek olvasásával stílusát tökéletesítheti.

A világi tudományoknál aránytalanul fontosabb természetesen az, hogy főbb vonásokban otthon legyen az összes theologiai tudományokban, de különösen fontos a dogmatika, morális és a Szentírás alapos ismerete. (L. részletesen a prédikáció forrásai című fejezetben.)

3. Erkölcsi tulajdonságok.

A meggyőződés, különösen a vallásos meggyőződés, nem csupán az értelem dolga, mint például valamely matematikai tétel elfogadása, hanem az egész embert érintő és alakító lelki tény, azért annak útját nem elég csak különféle érvekkel egyengetni, hanem szükséges, hogy az érveket a szónok meggyőződése töltsé ki eleven élettel. Sőt azt kell mondanunk, hogy minden igazságon, ismereten és a beszéd művészetének összes elemein keresztül ennek az eleven életnek kell hatnia. A szónoklatban ugyanis nemcsak szavakat és gondolatokat hallgat a közönség, hanem egy embert, aki ezeket a gondolatokat előadja, igaznak mondja, elfogadásukat és követésüket ajánlja. A szónok szavai mögött tehát ott áll élete, hangjában, előadásában megérik, hogy azok az igazságok, melyeket hirdet, mennyire életbevágók az ő szemében, hogy beszéde kényszerű kötelességből vagy lélekből fakad-e. Szóval a szónok egyénisége hallgatagon is első kritikusa a saját beszédének a hallgatóság szemében. Lélektani lehetetlenség már most, hogy a hallgatóság döntőnek tartsa azokat az érveket, amelyekkel a szónok meg akarja győzni, ha a szónok magában nem érzi azoknak meggyőző erejét; lehetetlen, hogy arra az útra térjen, melyet a szónok ajánl, ha maga a szónok nem hajlandó rálépni. Az egyházi szónok működése csak akkor járhat a kívánt eredménnyel, ha azokat az igazságokat, melyeknek hirdetésével megbízták, mély meggyőződéssel vallja is; ha az isteni ige ismeretével együtt a maga élő hitét is átplántálni igyekszik hallgatóinak lelkébe. A hit ugyan Isten kegyelmének műve, de a prédikáció útján történő felkeltéséhez (Fides ex auditu) természetes feltételül nemcsak a szónok művészetét, hanem meggyőződését is kívánja Isten. Sőt elsősorban ezt.

Következésképpen világos, hogy az igehirdetés eredmé-

nyes vagy eredménytelen volta — ha a szónok szerepét vizsgáljuk — elsősorban a szónok erkölcsi, illetőleg vallásos egyéniségén fordul meg.

Amint a lelkipásztori működésben általában, úgy az igehirdetésben, ami a lelkipásztori munka egyik legfontosabb ága, a pap jámbor élete az alap, amelyre munkásságát felépítheti és felépítenie kell. Minél nagyobb a szónok életszentsége, annál többet ér a szava. A pap élete és szónoki működése között összhangnak kell lennie. Mint Szent Jeromos mondja: «Sacerdotis Christi os et mens manusque concordant». (Ep. ad Nepot.) Legalább is szükséges, hogy rossz példát ne adjon és semmi rosszat ne lehessen róla mondani. Bűnös életű pap szájában nem hangzik tisztán az Isten igéje, különösen ha oly bűnöket ostromoz, amelyek miatt magának sincs jó híre. (Vizet prédikál, bort iszik.) A Szentírás keményen megrója azt, aki méltatlanul hirdeti az Isten igéjét: «Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas et assumis testamentum meum per os tuum!?» (Ps. 49, 16.) A végtelen szentségű Isten csak azzal lehet közösségben, ami szent. Ha valakiben hiányzik az Istennel való életközösség, nem lehet hathatós eszköz Isten kezében a lelkek üdvözítésére. Isten nem használja fel az ilyeneket, hogy valami nagyot és maradandót vigyen végbe általuk. Bármily tehetséggel rendelkezzenek is az ilyenek s bármennyire vegye is őket egy ideig szárnyára a hír, végül mégis csak azt lehet róluk mondani: «Ipsi non erant de semine virorum illorum, per quos salus facta est in Israel». (Macc. 5, 62.)

Amint az erényes élet, a jó példa adja a szónoki működés alapját, azonképpen vannak bizonyos erények, amelyek különösképen és közelebbről szükségesek ahhoz, hogy a szónok szavai elérjék a kívánt hatást. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

1. Nagy tisztelet az igazság iránt. Minden igazságnak Isten a forrása, azért minden igazság magán hordja isteni eredetének fönségét. Az emberi elme pedig az igazság megismerésében felmagasztosul. Az igazi tudós élete, még ha az anyagi világ törvényeit kutatja is, az igazság szolgálatában átszellemül. A természet világát messze felülmúlja az erkölcsi világ s annak törvényei, az igazságok koronáját pedig a kinyilatkoztatott isteni igazságok alkotják. A pap ezeket az igazságokat hirdeti, azért szükséges, hogy velük foglalkozva úgy

érezze magát, mintha szentélyben járna Isten színe előtt. Ezek az igazságok ugyanis Isten közelében ragyognak igazi fényükben s világítanak az embernek. Már pedig az igazságnak erre az életmegvilágító fényére van szüksége az emberiségnek s ezt a világosságot kell a szónoknak felgyújtania hallgatói lelkében. Az igazságban rejlő isteni erőre utalnak az Üdvözítő szavai: «Veritas liberabit vos». A saját isteni küldetésének királyi méltóságát is így indokolja: «Ego in hoc natus sum et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati: omnis qui est ex veritate, audit vocem meam». (Joh. 18, 37.) Az egyházi szónok azért küldetik, amiért az isteni Üdvözítő e világra jött, hogy tudniillik bizonyosságot tegyen az igazságról, ugyanarról az igazságról, amelyet Krisztus hirdetett. Küldetése magasztosságának és az isteni igazság fölségének eleven tudata három irányban is üdvösen befolyásolja az egyházi szónokot: 1. hogy beszédeire, melyekkel az isteni igazságot akarja szolgálni, áhítatos gonddal és a legnagyobb lelkiismeretességgel készüljön; 2. hogy túlzásokra ne ragadtassa magát, alaptalan állításokat meg ne kockáztasson, hanem a tiszta igazságot hirdesse; 3. hogy szavainak megválogatásában és előadásában igyekezzék az isteni ige fönségéhez méltó stílust megtartani.

2. Ugyanezt a lelkiismeretes gondosságot követeli meg a beszédre való készülletben a hallgatóság őszinte megbecsülése. Híveink, hallgatóink teljes joggal várhatják el tőlünk a legjobbat, amit csak nekik nyújthatunk. Nagyon téved, aki azt gondolja, hogy az egyszerű nép nem érdeklődik komolyan a hit és erkölcs kérdései iránt. Ennek éppen az ellenkezője igaz, nagyon is figyelnek, ha van mire figyelni.

3. Az egyházi szónoklat éltető lelke, mint minden lelkipásztori munkáé, a szeretet. Az isteni ige igaz hirdetője át van hatva az igazság szeretetétől, tudja annak felbecsülhetetlen értékét, erejét és boldogító hatalmát, s mivel mindezt tudja és átérzi, azért akarja megnyerni hallgatóit az igazságnak, hogy őket is a sötétségből a világosságra, a romlásból az üdvösségre, a világból az Istenhez vezesse. Csak ez a szeretet tud hódítani, mert isteni erő van benne. Az ily beszédről lehet elmondani, amit Szent Pál az apostolok igehirdetéséről mondott: «Pro Christo ergo legatione fungimur tamquam Deo exhortante per nos». (2. Cor. 5, 20.) A szeretet ékeszőlővé teszi (cor facit disertum) és lelkesíti a szónokot, hogy

hallgatóit, akikben testvéreit látja, megszabadítsa a tévedéstől, hogy őket az igazság világosságába vezesse, vigasztalja, felemelje, a jó úton megtartsa s az üdvözítő kereszténység áldásaiban részesítse. A szeretet találékonnyá teszi a szónokot. «Hic unus affectus — mondja Granadai Szent Lajos — dicenti paene omnia praestat . . . Hic omnes persuadendi rationes excogitare et omnes dicendi machinas auditorum mentibus admovere facit: ut eas ad timorem Domini et sceleratae vitae odium traducere possit». (Schleinger, *Das Kirchliche Predigtamt*. Freiburg, 1864. S. 72.) Azért felelte Avilai Szent János, mikor kérdezték honnét veszi a gondolatoknak szinte határtalan bőségét: «A szeretet könyvéből, mert az mindenre megtanít». U. o. S. 71.) A szeretet annyira lényeges feltétele az igehirdetésnek, hogy Nagy Szent Gergely szerint: «Qui caritatem erga alterum non habet, praedicationis officium suscipere nullatenus debet». (Hom. 17. in Luc.) A Szentlélek maga mond kritikát Szent Pál által minden oly prédikációról, melyet nem a szeretet lelke éltet: «Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum sicut aes sonans aut cymbalum tinniens». (1. Cor. 13, 1.)

4. Az egyházi szónoknak tudnia kell, hogy a Szentlélek eszköze, s azért ha szavai nyomán természetfölötti élet támad és fejlődik, az nem az ő munkájának eredménye, hanem az isteni kegyelem műve. Deus dat incrementum. Az őszinte alázatosságnak ez a tudata megóvja a szónokot minden beképzeltségtől, hiúságtól és attól a veszedelmes eltévelyedéstől, hogy hallgatóinak tetszésére pályázzék. «Ha embereknek akarnék tetszeni, nem volnék Krisztus szolgálója» — mondja Szent Pál apostol.

5. Mivel a szónok szavait a kegyelem teszi természetfölötti módon hatékonnyá, s mivel az ember csak az imádság útján kapcsolhatja be munkájába a kegyelem hatóerejét, azért szükséges, hogy az igehirdetést imádság előzze meg a készület alatt, imádságos lelkület kísérje az előadást és imádság kövesse a szónoklatot. Ez az imádságos munka általában a legjobb ellenszere a lelkipásztori pesszimizmusnak, amely eleve lehetetlenné teszi, hogy a prédikáció megteremje gyümölcsét, s alapja annak az Istenben bizakodó kedvnek, amely a pap szónoki tevékenységének megadja a hódító lendületet.

A szónoki egyéniség.

Az igehirdetésben isteni és emberi elemek olvadnak össze eleven egységgé. Isteni a hirdetett ige, emberi a szónoknak beszélő képessége, művészete. A teljes hatás feltétele, hogy ne csak a szónok személye, de szónoki tehetsége is az igazság szolgálatának legyen alárendelve, ami azonban nem annyit jelent, mintha a szónok egyéniségének el kellene tűnnie, nem érvényesülhetne. Ennek épp az ellenkezője a kívánatos és szükséges. Azon filozófiai elv alapján, hogy agere sequitur esse, a szónok a maga egyéni módján tud leghatásosabban beszélni, vagyis ha tehetsége és tudása a neki legmegfelelőbb, tehát egyéni módon nyilatkozik meg. Az egyéni jelleg tehát lényeges sajátysága és feltétele a jó szónoklatnak.

Az értékes szónoki egyéniség kellékei az önálló gondolkozás, határozott akarat és természetes előadás.

Mindenki úgy beszél, ahogy gondolkozik. Világosan és megkapóan csak az tud beszélni, akinek világos fogalmai vannak. Hogyan beszélhetne már most világosan, aki más gondolatait akarja előadni, amelyek mélyebbek vagy bonyolultabbak, mint ami tőle telik? Lelki életünknek egységéből, a gondolkozás és beszéd eleven kapcsolatából következik, hogy a szónok maga keressen gondolatokat, maga rendezze és fogalmazza meg őket s maga találja meg azt a kifejezés-módot, amelyet gondolatainak közlésére a legalkalmasabbnak talál. A hirdetendő igazságot készen kapja a szónok az Anyaszentegyház tanításában. Eredeti tehát akkor lesz, ha önálló munkával egyéni tulajdonává teszi azt teljesen világos ismeretben és ha megkeresi azt a kifejezést, képet, amivel a maga világos ismeretét a hallgatóság előtt is világossá teheti. Tehát nem elég a tudás, hanem a képzelet fejlesztése és kiművelése, a nyelvbeli kifejezés minél tökéletesebb elsajátítása is lényegesen hozzátartozik a szónoki működés alapvető kellékeihez. Nem szónok az, aki nem ura a nyelvnek.

A határozott akarat azért szükséges a szónoknak, mert hisz meggyőzni akarja hallgatóit s megakarja indítani akaratukat. Erre pedig csak erős, céltudatos akarat képes, ami kialakult egyéniséget tételez fel.

Ha a szónok világosan látja célját, amelyet elérni akar,

ha az isteni igazság minden gazdagságát hallgatói elé akarja tárni, akkor a lelkipásztor harca hallgatóinak lelkéért, az emberi szó erőfeszítése a tartalom mérhetetlen nagyságával oly szónoki stílust terem, amelyben ott van a szónoknak az isteni igazság közelségétől felmagasztosult lelke, amely csupa egyéniség, mert csupa élet, s azért hatásában is eleven.

A helyesen értelmezett szónoki egyéniség és eredetiség, ha értékes, csak annak a kitartó és áldozatos munkának lehet gyümölcse, amelyet a szónok az ige szolgálatában alázatosan végez, s nem téveszthető össze azzal az értéktelen eredetiségkedéssel, amely hiúságból, vagy egy munkától fázó tehetség ötleteiből táplálkozik.

Az egyházi szónoklat tárgya általában.

Az igehirdetés a szónoklat minden más fajtájától különbözik azzal, hogy tárgya szabatosan meg van határozva.

Mivel az egyházi szónoklat tárgya nem akármilyen igazság, hanem a kinyilatkoztatás, azért az egyház, mint a kinyilatkoztatás öre állapítja meg, hogy mit kell és mit nem szabad a szószékről hirdetni. Az erre vonatkozó hivatalos rendelkezéseket XV. Benedek pápa «*Humani generis*» enciklikájában, a Congr. Consist. ezzel kapcsolatos normáiban és az egyházi törvénykönyvben találjuk meg. Az egyházi szónok ily módon a hívekhez mint az Anyaszentegyház megbízottja szól, azért nincs joga a szószékről akármit hirdetni, hanem kötelessége, hogy beszéde tárgyának megválasztásában szigorúan alkalmazkodjék az egyház előírásaihoz. Az új egyházi törvénykönyv az 1347. kánonban szabatosan meghatározza, miről kell és miről nem szabad az egyházi szónoknak beszélnie. A törvény tehát tiltó és parancsoló rendelkezéseket tartalmaz.

A törvény tiltó rendelkezése értelmében a papnak semmit sem szabad a szószékre vinnie, ami természetfölötti hivatásának gyakorlásával nem függ össze: *Divini verbi praecones abstineant profanis aut abstrusis argumentis communem audientium captum excedentibus.* (Can. 1347. §. 2.) Nem való tehát a szószékre:

1. A politika, még burkolt célzások alakjában sem. «*De re politica in ecclesiis agere concionatoribus omnino et absolute sit vetitum*» (S. C. Consist. Nor. cit. n. 20.). Aki tehát

a szószékről politizál, szembe kerül az egyház parancsával, s egyrészt világi dolgokra fecsérli azt az időt, amit az Isten igéjének hirdetésére kellene felhasználnia, másrészt könnyen a pártoskodás és meghasonlás szellemét vihetné be a templomba, ahol pedig egy szív, egy lélek kell, hogy egyesítse a hívőket. A hazaszeretetről mint erkölcsi parancsról alkalmasan beszélhet, sőt beszélnie is kell, de csakis az igazi keresztény értelemben vett hazaszeretetről, amely lényegesen különbözik a napjainkban divatos pogány szellemű túlzó nacionalizmustól. Sőt az utóbbi ellen, amely oktalan fajimádással, más népekkel szemben vak gyűlöletté fajulva egy új pogányságnak megnyilatkozása, mint veszedelmes tévedés ellen, harcolnia is kell.

Azonban a szószékre lehet, sőt kell is vinni mindazokat a politikai kérdéseket, amelyek erkölcsi vonatkozásúak, illetőleg legmélyebb lényegükben a társadalmi erkölcsstan körébe tartoznak. Az ily kérdések épúgy szószékre valók, mint az erkölcsstan bármely tanítása, még ha az aktuális politikát foglalkoztatják is. Ilyen kérdések pl. a házasságot vagy az iskolai hitoktatást érintő politikai mozgalmak. Az a kérdés, hogy hány éves legyen az elemi népoktatás, tisztára az iskolapolitikára tartozik, az a kérdés azonban, hogy vallásos legyen-e a népoktatás vagy sem, számunkra nem csupán iskolapolitikai, hanem a közerkölcsöt alapjában érintő kérdés, s az egyházi szónoknak feladata, sőt kötelessége, hogy ily kérdésekben az egyház álláspontját hívei előtt kifejtse s bennük az egyház elveihez való ragaszkodást felébressze és megerősítse.

2. Háborúról békében semmit, háború idején pedig csak annyit mondjon a szónok, amennyi a lelkek felemelésére, az Isten irgalmában való bizalom felkeltésére, egyáltalában ily nehéz időkben a hívek lelki erejének fenntartására kívánatos és szükséges. Különösen kerülni kell ilyenkor is mindent, ami a gyűlöletet szíthatná.

3. A világi felsőbbséget sohase támadja a pap a szószékről, hallgasson róla.

4. Ne vigye a szószékre személyes ügyeit. Viszálykodását egyesekkel, vagy híveinek egy részével meg se említse, annál kevésbé foglalkozzék pletykákkal vagy névtelen levelekkel. Saját jóhírnevének védelmében szólhat, de csak főpásztora tanácsának kikérése után, de akkor is keveset

és oly módon, hogy a helyzetet gyógyítsa és el ne mérgeitse. Jövedelmének csekély voltáról ne panaszkodjék. Járandóságait ne emlegesse.

5. A hittanításban óvakodjék bizonytalan tanok és vélemények, egyházilag még jóvá nem hagyott látomások, jelek és jövendölések tárgyalásától.

6. Oly modern témák feszegetésétől is tartózkodnia kell, melyek inkább a kíváncsiság és a műveltséggel hivalkodó érdeklődés kielégítését, mint a lelkek épülését szolgálják, mint pl. a nő befolyása a társadalmi életre, a munkáskérdés megoldása stb.

7. Vigyázzon a szónok, hogy hallgatóságának értelm színvonalát meghaladó fejtegetéseket ne tartson a szószékről. Kétes esetben mindig maradjon az egyszerűség mellett. Aki minden áron magas színvonalúnak akar feltűnni, tulajdonképpen magát keresi és hallgatóinak bámulatát akarja felkelteni.

8. Erkölcsei prédikációkban kerülni kell minden olyan kifejezést, leírást vagy elbeszélést, ami a hallgatókat megbotránkoztatná, vagy képzeletüket felcsigázná és érzékies képekkel töltené meg.

9. Tréfa, adoma s általában az úgynevezett mulattató dolgok nem szószékre valók.

10. Nem valók a szószékre profán dolgok, ha önmagukban egyébként még oly érdekesek is. E szabály ellen vétkeztek sokan a felvilágosodás korában, amikor az evangéliumi tanítás helyett többek között gazdasági oktatást tartottak a népnek.

A prédikáció célja, hogy a hívek keresztény életét ápolja, alakítsa és nevelje, azért fel kell ölelnie mindazt, amit ennek a keresztény életnek teljessége magában foglal. Ezt írja elő az egyházi szónoknak a törvény parancsoló rendelkezése: *In sacris concionibus exponenda in primis sunt, quae fideles credere, facere oportet.* (Can. 1347. §. 1.)

Az egyházi szónoknak tehát kötelessége, hogy hallgatóságát bevezesse a kinyilatkoztatott igazságok és isteni titkok csodálatos világába, hogy azok megismerjék Istent, a mennyei Atyát és akit az e világra küldött, Jézus Krisztust. Meg kell ismertetnie és szeretetnie híveivel az Anyaszentegyházat, a földön tovább élő Krisztust, akiben mindnyájan egy testnek tagjai vagyunk, s az egyházat éltető, kegyelemosztó

Szentlelket. Rá kell vezetnie őket, hogy az istentiszteleten, főképpen a szentmiseáldozaton mikép kell méltóképpen részt venni s az isteni titkok ünneplésére rendelt napokon a Magaságbelinek hódolni. Egyszóval gondoskodnia kell arról, hogy a hívek lelkét betöltse a hit világossága.

Másik hivatása a prédikációnak, hogy a híveknek megmutassa a hitnek megfelelő élet útjait s őket ezen az úton megtartsa. Meg kell ismertetnie az életszentség forrásait, a szentségeket és imádságot, meg kell magyaráznia Isten törvényeit. Úgy a hit, mint az erkölcsstanításban nem szabad megelegednie az igazságok és a törvények közlésével és magyarázatával, hanem vissza kell vernie azokat a támadásokat és téves tanokat is, melyek hallgatóinak hitét veszélyeztetik, s rá kell mutatnia a bűnre, mely a romlásba vezet.

A keresztény tanítás egyetlen egy tételét sem szabad megkerülnie a szónoknak csak azért, hogy hallgatóinak csupa szép és kellemes dolgokat mondhasson s lelkiismeretüket fel ne rázza. Hirdetnie kell a teljes evangéliumot, mely mindenkit meghív Isten országába, de nem szabad elhallgátania azt sem, hogy mi vár azokra, akik Isten hívó szavára nem hallgatnak. Amily helytelen volna a szónoktól, ha hallgatóságának meg nem mutatná az erények útját, az istenes élet szépségét és kívánatos voltát, épp oly hiba volna, ha nem ostorozná a bűnt. Vétkeznek hallgatói ellen, ha csupa álkíméletből nem szólna a nehéz parancsokról, mint aminők az alázatosság, önmegtagadás, tisztaság, engedelmesség, keresztviselés, ellenség-szeretet. Egyébként mint XV. Benedek pápa enciklikája mondja, azon fordul meg a szónok kiválósága, hogy szavára szívesen tegyék magukévá hallgatói azokat a parancsokat, amelyek ellen az emberi természet ágaskodik, vagyis azon, hogy a bonum arduumról úgy tud beszélni, hogy hallgatói a bonum kedvéért készek legyenek vállalni az arduumot. Két véglettől kell tehát a szónoknak tartózkodnia: egyrészt csupa kellemes dolgok tárgyalásával nem szabad elaltatnia hallgatóinak lelkiismeretét, másrészt folytonos dorgálással nem szabad elvennie kedvüket.

A szónok munkája legyen végeredményben mindig pozitív, építő. Csak félmunkát vagy annyit sem végezne, aki a bűnről és kárhözatról beszélve, félelemmel töltené el hallgatói lelkét, megmagyarázná, miért és mennyire kell kerülni a bűnt, de nem mutatná meg, mily kívánatos, szép és bol-

dogító Isten útján járni, hogyan kell az erényeket gyakorolni; aki nagyszerűen bizonyítaná, mennyire megvetendő és csalfa a világ és annak minden pompája, de nem tudná megmagyarázni, milyenek azok az örök értékek, amelyeket a másik világban találhatunk; aki rá tudná nevelni hallgatóit a mulandók megvetésére, de nem tudná bennük felkeltetni a szeretetet és vágyódást az Isten országa után.

A bűnösökkel szemben akkor teljesíti hivatását a szónok, ha minden megalkuvás nélkül beszél egyrészt az örök igazságos Bíróról, másrészt nem hallgatja el, hogy Isten a végtelen irgalom; ha szavaiból hallgatói kiérzik, hogy amily kíméletlenül ki akarja irtani a bűnt, épp oly nagy szeretettel fáradozik a bűnös megmentésén. Egyáltalában ha nem a saját dicsőségét, a szónoki sikereket, hanem a lelkek üdvét keresi szónoki működésével s munkáját a hívek iránt való szeretet vezeti, akkor a teljes evangéliumot fogja hirdetni, amelyben szó van Istenről és a sátánról, üdvösségről és kárhozatról, erényről és bűnről, jóságról és gonoszságról, boldogságról és bűnbánatról, keresztről és feltámadásról, de elsősorban mégis arról, hogyan juthat el az ember Krisztust követve a mennyei Atyához.

Különösen óhajtható volna, ha az általában tapasztalható mértéken túl érvényesülne az igehirdetésben az az igazság, hogy az üdvözülésnek legalább is ordinarie már e földön kell kezdődnie, s a szónok a hit különböző igazságainak és titkainak, valamint Isten törvényeinek tárgyalásával kapcsolatban ne csak a másvilági boldogságra utalna, hanem inconcreto megvilágítaná a hit szerint való életnek már e földön boldogító szépségét is, és akkor az az isteni ige, melyet hirdet, igazán evangélium, azaz örömhír lesz mindazoknak, akik hallgatják.

Az igehirdetésnek ez a teljessége nagy munkát ró a szónokra és gondosan elkészített terv nélkül nehezen képzelhető el. Aki esetről-esetre ötletszerűen választja meg beszédének tárgyát, szinte szükségszerűen egész kis témakörben mozog és hamarosan kibeszéli magát. A plébános tehát, aki állandóan ugyanannak a közönségnek beszél, ennek a kimerülésnek úgy veheti elejét és prédikációival úgy érheti el a kívánt eredményt, ha egy olyan 5—6 évre szóló szónoki munkatervet készít, amely felöleli az egész keresztény tanítást. Óhajtható, hogy minden plébánián legyen prédikációs

napló, amellyel a plébános könnyen ellenőrizheti magát, hogy mennyire valósította meg tervét. Az ily napló különösen hasznos és szükséges oly plébániákon, ahol többen látják el a szónoki tiszteletet. Hogy azonban tényleg megfeleljen rendeltetésének, szükséges, hogy a naplóba minden elmondott szentbeszédnek ne csak témáját, hanem vázlatát is bejegyezzék.

Az egyházi szónoklat tárgya részletezve.

Azok az igazságok, melyeket az egyház papjai által hirdet, változatlanok, de a korok s azokban az emberek változnak. Változnia kell tehát annak a beállításnak is, melyben az egyházi szónok a változatlan igazságokat előadja. Még pedig a kor különleges lelki igényei szerint. Éppen azért az egyházi szónoklat tárgyának részletes fejtegetésében nem szabad figyelmen kívül hagyni a kor szükségleteit sem.

Isten.

Az Anyaszentegyház mint mindenben, az igehirdetésben is Krisztus Urunk isteni művét folytatja. Ebből következik, hogy az egyházi szónoknak elsősorban azokat az igazságokat kell hirdetnie, amelyeknek megismertetését az isteni Mester célul tűzte ki saját beszédeiben. Ő maga világosan megmondja búcsúbeszédében, mily igazságokat kell Krisztus papjának hirdetnie, ha mesterének példáját követve híveit az örök életre akarja vezetni. «Haec est autem vita aeterna — mondja az Üdvözítő — ut cognoscant te solum verum Deum et quem misisti Jesum Christum.» (Joh. 17, 3.) A pap akkor felel meg hivatásának az igehirdetésben, ha életmunkája végén elmondhatja magáról tehetsége szerint: «manifestavi nomen tuum coram hominibus».

Az egyházi szónoklatnak legfontosabb középponti témája tehát, ami körül minden forog, minden igazságnak kiinduló és célpontja, Isten. Nem is lehet máskép. Hisz Isten a forrása és célja minden létnek, különösen pedig világító és éltető napja a vallásos életnek. A keresztény hívó a természetfeletti életet csirájában megkapja a keresztségben a hit, remény és szeretet isteni erényeivel. Ezeknek az alapvető erényeknek

kibontakozása a keresztény élet. Ami a hitben való erősödéshez az ember részéről szükséges, az az Isten ismeretében való gazdagodás. Az erős hit képesít továbbá arra, hogy minden reményünket Istenbe helyezzük, végül Istenben kell felismerünk a legfőbb jót, hogy Őt mindenekfelett szerethessük.

Ha a szónok Istennek mindig mélységesebb ismeretébe vezeti be hallgatóit, ha ráneveli őket arra, hogy Neki egész életükkel hódoljanak, ha megérteti velük, hogy Isten akaratának hű teljesítése és készséges elfogadása a legnagyobb dolog, amire csak ember képes, az egyedüli dolog, ami a lelket az élet minden változata fölé tudja emelni, egyszóval, ha arra a meggyőződésre tudja nevelni hallgatóit, hogy a léleknek élete, még pedig a halálnál is erősebb örök élete az Isten, akkor tölti be igazán hivatását, akkor épít sziklaszilárd alapokra. Az ilyen mély, eleven és erős istenhit nem inog meg a hitetlen korszellem minden hullámcsapására, nem inog meg még a legválságosabb időkben sem. Minden moralizálás, intés, oktatás, buzdítás erőtlen, ha nem erre az alapra épül.

Az istenhit centrális jelentőségéből következik, hogy a hívek vallásos életének jellege, színvonalja teljesen attól függ, hogy mennyire vannak bevezetve Isten ismeretébe, hogy miként gondolkoznak Istenről. Felszínes Istenismeretből csak felszínes külső jámborság fakadhat. Sokan vannak például, akiknek a jámborsága abban merül ki, hogy Isten mindenható segítségét igyekeznek biztosítani maguknak. Az ilyenek Istenben nem látják meg az embersors mindenható és gondviselő intézőjét, aki örök tervei szerint az örök élet felé irányítja az ember életútját, hanem a saját terveik mindenható segítőjévé szeretnék Őt megnyerni. Azért ha tervükhöz nem járul Isten segítése, hitükben csalódottnak érzik magukat, sőt ha az Isten váratlan csapást bocsát rájuk, könnyen a hit hajótöröttjei lesznek.

Mások ismét úgy gondolkoznak Istenről, mint aki messze magasságokban, távol az ember világtól éli örök életét, akit tehát el kell ugyan ismerni, de az életben nem lehet, tehát nem is kell hozzá igazodni. Az ilyen Istenhitből természetesen csak vérszegény vallásos élet fakadhat.

A tudomány, különösen a technika káprázatos alkotásai széles néprétegekben keltenek olyan gondolatokat, mintha a modern világ szédületes haladására támaszkodva nem is

volnánk annyira ráutalva Istenre, mint az elmúlt korok emberisége. Az Istentől a természet csodái felé hajlik a mai ember érdeklődése, s az a veszedelem fenyegeti, hogy a teremtő helyett a teremtést tekinti a legfőbb lénynek, vagyis új pogányságba süllyed.

Végül a világháború és az annak nyomában támadt zür-zavar újra előtérbe tolta azt a nagy kérdést, mint egyeztethető össze a gondviselő Istenben való hit a világban található sok rosszal. Sok lélek emiatt kétségek martalékává lesz s elveszti a hitnek azt a rugalmasságát, amely az eleven valóságos élethez megkívántatik.

Az egyházi szónoknak tudnia kell, hogy hallgatósága hogyan áll e kérdések tekintetében, s aszerint kell az Istenhit megerősítésén és ápolásán munkálkodnia. Majdnem mindenütt szükség lesz rá, hogy az Isten létével szemben támadt kételyeket eloszlassa. Ügyelnie kell azonban arra, hogy hallgatóit ne tekintse úgy, mint akiknek Isten létét be kell bizonyítania, hanem elégedjék meg azzal, hogy a hallgatótól ismert nehézségeket eloszlassa, illetőleg az Istentagadás álokoskodását semmivé tegye. Nagyon elhibázott dolog volna, ha valaki az apológiában tárgyalt összes kérdéseket szószékre vinné, tekintet nélkül arra, hogy van-e rá szükség, vagy sem. A modern tudomány és technika igazi haladásával szemben álláspontunk legyen pozitív. Mutassunk rá, hogy az Isten rejtette a természetbe azokat a bámulatos erőket, amelyeket az ember ugyancsak Istentől kapott tehetségével oly nagyszerű alkotásokra használhat fel. A legjobb apológia pedig az, ha a szónok Istenről és az Isten belső életéről, a Szent-háromság titkáról szóló katolikus tanítást hallgatóival megismerteti, bennük az Isten ismeretét tartalmassá teszi és mélységes meggyőződéssé neveli.

Különösen szükség van olyan összefüggő prédikációkra, melyek Istennek jóságát, hűségét, irgalmát, igazságosságát, szentségét, általában azon tulajdonságait tárgyalják, amelyekben a hitigazságoknak a hitélettel való közvetlen kapcsolata kézzelfogható.

A mai kor emberének pedig újra lelkébe kell vésni, hogy Isten a teremtés ura, akit feltétlen hódolat és tisztelet illet meg. Az Úr félelme, amit a próféták annyit hangoztattak, nem él oly elevenen a mai hívőben, mint kellene. Újra meg kell tehát tanítani, hogy a végtelen Istennel szemben az em-

ber csak porszem, akit Isten teremtő ereje emelt a semmi fölé, tehát az ő tulajdonai vagyunk, s az Ő törvényei rendelkeznek felőlünk teljes joggal. Azért Istennek hódolat és imádás jár és az a dicsőítés, amellyel az Anyaszentegyház magasztalja őt a Glóriában: «Laudamus te, benedicimus te, adoramus te, gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam». A hívek eleven meggyőződésévé kell tenni azt az igazságot, hogy Isten dicsőítése lehet csak egyetlen célja a teremtett emberi életnek, az ő akaratának készséges végrehajtása és rendelkezéseinek alázatos elfogadása az egyedüli helyes irányítója az ember cselekedeteinek.

Újra elevenné kell tennünk azt a hitet, amelynek tanítása szerint a végtelen fölségű Isten, a mindenek Ura, egyúttal a mi mennyei Atyánk, és mi az ő gyermekei vagyunk. Ő az, akinek atyai gondviselése úgy intézi sorsunkat, hogy az úgynevezett jó- és balszerencse változásai között elérjük célunkat. Azért a világban tapasztalható rossz nehéz titkát nyugodtan hagyhatjuk titoknak, nekünk egyelőre elég annyit tudnunk, hogy Istenhez megérkezve, mindenre kapunk feleletet, és hogy tulajdonképpen egyetlen végzetes szerencsétlenség érheti az embert, az tudniillik, ha elveszti Istent.

Jézus Krisztus.

Isten igazi megismerésére nem vezetheti a szónok hallgatóit anélkül, hogy Krisztust ne hirdetné. Krisztus Urunk hozta a világnak az istenhit teljességét, benne nyilatkoztatta ki magát Isten egészen, benne jelent meg közöttünk magára véve az emberi természetet.

Hogy Isten a szeretet, azt abból a kimondhatatlan csodálatos tényből ismerte meg az emberiség, hogy az irgalmas isteni szeretet testet öltött és közénk jött, hogy az eltévedt embert az atyai házba visszavezesse és megmentse az örök életnek.

Az isteni Megváltó küldetésének az az értelme és célja, hogy a teremtmény általa hódolva Teremtőjének, teljesítse rendeltetését, szolgálja urának dicsőségét, és ebben találja meg örök életét és szabaduljon meg ennek az örökéletnek akadályától, a bűntől. Mint a Krisztus Király ünnepének prefációja mondja: «ut suo subiectis imperio omnibus creaturis, aeternum et universale regnum immensae tuae traderet

Majestati». Ha tehát az egyházi szónok helyesen fogja fel hivatását s hallgatóinak kalauza akar lenni — amint az kötelessége — az örök életre, akkor meg kell ismertetnie velük az egyedül igaz Istent és akit Isten küldött, Jézus Krisztust.

Krisztusban a második isteni személy öltött testet és szállt közénk. A prédikáció feladata, hogy ezt a hittételt kellőképpen megvilágítsa, annak tartalmát a hallgatóság meggyőződésévé tegye. Meg kell ismertetnie, hogyan készítette elő Isten egyszülött Fiaának eljövetelét a választott nép messiásreményében a jövendölések által, s mint jelent meg az «idők teljességében» a kinyilatkoztatás teljessége. Különösen advent és a karácsonyi ünnepek ideje alkalmas ezeknek a hitigazságoknak hirdetésére.

Az Ige megtestesülésének gyümölcse a megváltás isteni műve. Isten Fia maga az, aki a megváltást és üdvösséget hozta az emberiségnek. Szent hitünknek ezt az alapvető tanítását kiváltképpen a nagybőjti időben kell hirdetnünk ismételten.

Krisztus Urunk mint istenember a mi Megváltónk és tanítónk, mint Emberfia példaképünk. Benne az Isten képére formált emberi természet teljes tökéletességében tündöklük. Manapság sokat beszélnek jellemnevelésről. Időszerű tehát, hogy a prédikációban rámutassunk Krisztus Urunk jellemének csodálatos gazdagságára, amelyben minden erény és lelki kiválóság a legmagasztosabb harmóniában van együtt. Nem elég, hogy csak a szentek példájának utánzására buzdítsuk híveinket, meg kell velük ismertetnünk minden szentek mintaképét, hisz a szentek is az ő példáját követve lettek naggyá.

Egyáltalában Krisztus életének kell annak a nyitott könyvnek lennie, amelyből a keresztény hívő az életbölcsest tanulja. Az egyházi szónoknak tehát gondoskodnia kell arról, hogy hallgatói ezt az életet jól és alaposan ismerjék. Kívánatos ennek a célnak elérésére, hogy prédikáljon az evangélium oly részeiről is, melyek nincsenek felvéve a perikopákba, úgyhogy pár évre elosztott prédikációsorozatban az Üdvözítő egész életének és működésének képét meg tudja festeni, még pedig oly módon, hogy abban úgy az isteni, mint az emberi vonások kellő megvilágítást nyerjenek.

Ez a Krisztuskép legyen reális és ne vesszen bele rég elkoptatott általános frázisokba és abba az édeskés szentimentalizmusba, amelynek az élet valóságához igen kevés,

vagy semmi köze sincs. Krisztus Urunkban a legmélyebb szeretet a mennyei Atya akaratához való ragaszkodással és tökéletes engedelmisséggel, a gyengédség a szigorúsággal, a bűnösök, elesettek és szegények iránt való irgalom a szentség fönségével, a szelidség az erős akarattal, az imádság a fáradhatatlan munkássággal, a türelem a rettenthetetlen bátorsággal adja azt a csodálatosan tiszta életegységet, amelyben nincs semmi lágyság, de a legnagyobb kedvesség egy a legnagyobb erővel.

Végül a legújabban elrendelt Krisztus Király ünnep a Krisztus prédikációknak különösen időszerű szempontjaira hívja fel az egyházi szónok figyelmét. Kell hirdetnünk a szelíd és alázatos szívű Jézust, akiben megjelent Istennek nagy emberszeretete, a minden életbetegséget gyógyító isteni orvost, aki irgalmas szeretetében, mint Szent Pál apostol mondja, «*semetipsum exinanivit formam servi accipiens in similitudinem hominum factus et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*», de a mai embernek, aki hódolatra olyan nehezen hajlandó, lelkébe kell vésnünk, hogy Krisztus az emberiség királya is, akinek imádás, hódolat és engedelmisség jár. Mint ugyancsak Szent Pál apostol mondja: «*propter quod et Deus exaltavit illum et donavit illi nomen, quod est super omne nomen ; ut in nomine Jesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum et omnis lingua donfiteatur, quod Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris*». (Phil. 2, 7—11.)

Krisztus egyháza.

A szertelen függetlenség és individualizmus modern korában a vallásos élet is oly irányt vett, amely az egyházi tekin-télytől szabadulni és a közösség kötöttségétől kiválni akar. Az a gondolkozásmód, amely szerint az ember és Isten közé feleslegesen áll oda közvetítőnek az egyház, kisebb-nagyobb mértékben igen széles körben hatott s annyi eredménye mindenesetre volt, hogy a katolikus öntudatot elgyengítette. Az időszerűség is kívánja tehát, de egyébként is a katolikus hit alapjaihoz tartozik az egyházzal való tanítás.

Azért az egyházi szónoknak meg kell ismertetnie híveivel az egyházat, annak mibenlétét, isteni eredetét, tulajdon-ságait, működését, egyszóval az egyház egész életét. Krisztus-

ból kell kiindulnia, mert hisz az egyház nem egyéb, mint Krisztus titokzatos teste, amelyben eleven egységbe szerveződik a megváltott emberiség s Krisztus által bekapcsolódik az isteni életbe. Krisztus nemcsak a mennyben él tovább, hanem a földön is titokzatos módon az egyházban. Az egyház eleven folytatása Krisztus tanításának, törvényeinek, kegyelmének és nemcsak hű őrzője Krisztus emlékének. Az egyház a Krisztus Király országa — mint ennek az ünnepnek prefációja mondja — «regnum veritatis et vitae, regnum sanctitatis et gratiae, regnum iustitiae, amoris et pacis».

Ki kell irtanunk a hívekből még az árnyékát is annak a tévedésnek, mintha az egyház hatalmas szervezetével uralkodni akarna a világon, s helyette mélyen lelkükbe kell vésnünk azt az igazságot, hogy az egyház egyedüli célja, hogy az emberiséget üdvösségre vezesse, törvényei és parancsai csak az emberiség javát szolgálják, s az egyházi előljárók engedelmes követése a legnemesebb erők egyesítését jelenti.

Lássák a hívek Istennek különös kegyelmét abban, hogy tagjai lehetnek annak az egyháznak, amely közel kétezer éves dicsőséges *multa* tekinthet vissza, s amelynek léte és az emberiségnek tett szolgálatai csodálatos és kézzelfogható bizonyítékai annak, hogy az egyházat isteni erő élteti.

Az ily mély hitbeli meggyőződésből táplálkozó katolikus öntudat, az egyházhoz, a pápához és az egyházi előljárókhoz való gyermeki ragaszkodás lehet azután alapja a katolikus akciónak.

Kegyelem, szentségek, imádság.

Manapság nagy tömegek gondolkozásán uralkodik az a téves felfogás, hogy a keresztény élet, néhány vallási kötelezettség teljesítését leszámítva, körülbelül egybeesik a társadalmi erkölccsel, amit becsületességnek szokás nevezni. Hogy a természetes jóság, bármily nemes, sőt szükséges, még nem keresztény élet, hogy a keresztény ember természetfölötti életre van hivatva, arról nagyon sok hívőnek nincs tudomása. Legalább is igen sokat fenyeget az a veszedelem, hogy a becsületességgel megalégszenek és nem törekszenek a keresztény tökéletesség felé. Azért az igehirdetés időszerű feladatai közé tartozik, hogy a keresztény élet természetfölötti jellegét megvilágítsa.

Az erre vonatkozó alapigazságok a következők :

Krisztus Urunk helyreállította a harmóniát a Teremtő és teremtmény között. A megváltás azonban nemcsak pusztá kibékülést hozott, hanem újjászületést is, amelynek lényege az, hogy amint Krisztusban a második isteni személy magára vette az emberi természetet, azonképen az ember is részese lehet az isteni életnek Jézus Krisztus által.

Erre az életre születik újjá az ember a keresztségben. Ennek az új életnek principiuma a megszentelő kegyelem, kifejlesztője a segítő kegyelem. Adományozója az elevenítő Szentlélek, aki kegyelmével az isteni élet képére alakítja át az ember életét Krisztus eszményképe szerint. Eszközei egyrészt a szentségek, amelyek Krisztus titokzatos testének tagjává teszik az embert, tehát beavatják az isteni életközösségbe és vezetői az isteni életáramnak, másrészt a szentelmények és imádság.

Ezeket az igazságokat nem azért tanulja a pap a theológián, hogy magának megtartsa, hanem hogy a hívők közkincsévé tegye őket.

Minden kereszténynek tudnia kell, hogy ő nemcsak becsületes jó életre, hanem természetfölötti, isteni életre van hivatva ; hogy a szentségek nemcsak szép és tiszteletreméltó szertartások, hanem ennek a titokzatos életnek érzékelhető és hatékony jelei. Ismernie kell az imádság páratlan értékét, tudnia kell imádkozni. Meg kell tanulnia, hogy az imádság nemcsak arra való, hogy vele földi jókat kérjünk Istentől, hanem hogy benne minden ügyünket Istenhez emeljük, egész életünket Isten elé vigyük, hogy ott elteljék kegyelemmel és áldással. S egyáltalában nemcsak a kérő, hanem a hálaadó és különösen a dicsőítő imádság gyakorlására is kell tanítani és buzdítani a híveket, még pedig nem utolsó sorban arra, hogy kellő módon vegyenek részt a liturgikus istentiszteleten, amellyel az egész egyház mint egy test egy lélek hódol a mindenek Urának és részesül a Krisztus által szerzett isteni életközösség áldásaiban.

Viszont azt a téves közhiedelmet is el kell oszlatni, mintha a tökéletességre törekvő keresztény élete természetellenes és nem e világra való volna, és rá kell mutatni arra, hogy a természetfölötti beállítású élet egyúttal a természet legjobb erőinek kifejlesztését és elképzelhető legmagasabb fokú megnevesítését jelenti.

A keresztény erkölcs.

Az erkölcsi élet célja, hogy az ember Istennek engedelmeskedve, a kegyelemmel közreműködve és Krisztust mint eszményképet követve, kialakítsa magában az Isten képét. A prédikáció lényeges feladata, hogy a híveknek ebben az erkölcsi életben vezetője, irányítója és nevelője legyen. Ehez képest :

1. Segítenie kell a híveket az erkölcsi élet akadályainak leküzdésében. Az erkölcsi élet akadálya és veszedelme, az emberben az Istenképmás megrontója, a bűn. A mai világ egyik legnagyobb tévedése, hogy a bűnt vagy nem akarja elismerni, vagy könnyen veszi azt. Főképp pedig igyekszik a bűnt lélektanilag megérteni s benne legfeljebb a lelki élet kóros tünetét látni, amiért az ember felelősséggel, legalább is Isten előtt, nem tartozik. Emiatt manapság különösen fontos, hogy az igehirdetés kellő megvilágításba helyezze, azaz a kinyilatkoztatás fényében mutassa meg, hogy mi a bűn, hogy az ember felelősséggel tartozik Istennek, aki mint az élet teremtetője és ura szabta meg ennek az életnek kötelező törvényeit, s azért a bűn, mikor az embert e törvényektől eltéríti, az élet forrásától szakítja őt el, az Isten képmását rontja meg benne s a kárhozát örvényébe sodorja.

A bűnről való tanítás legyen a lehető legalaposabb. De sohasem szabad az egyházi szónoknak felednie, hogy ezzel munkájának csak egyik felét végezte el. Különösen pedig óvakodnia kell attól, hogy a bűnről prédikálva a bűnösöket el ne riassza, vagy fásulttá, illetőleg megátalkodottá ne tegye. Könnyen ily negatív eredménye lehet a prédikációnak, ha a pap folyton csak ostromozza és dorgálja híveit. A bűnt kell összetörnünk, nem a bűnöst. Annak éreznie kell, hogy míg bűnét elítéljük, őt megmenteni akarjuk.

Az indulatos szónok magát csalja : azt hiszi, hogy indulatának heve, mivel őt magát elragadja, másokra is ellenállhatatlan hatást gyakorol. A dorgálásnál, amely megokolt esetben helyénvaló, sokkal többet használ a hallgatónak, ha megmutatjuk nekik, mint kell küzdeni a kísértés, a bűnrevezető hajlamok és szenvedélyek ellen.

2. Nem elég az eredeti bűn következményeit, a bűnt és szenvedélyeket irtogatni, a hallgatókat a világ csábításai ellen felvértezni, erkölcstelen áramlatok és divatok veszé-

lyeire rámutatni, hanem szükséges és elsőrendű feladata az igehirdetésnek, hogy az erényeket a szívekbe plántálja és felnevelni segítse. Kötelessége a szónoknak, hogy a hívekkel behatóan megismertesse az erények útját, ránevelje őket az igazi keresztény életfelfogásra, lelkiismeretességre, kötelességteljesítésre, felelősségérzetre.

Elsősorban természetesen az erkölcsi törvények és parancsok alapos ismertetése szükséges. Ezt azonban nem szabad úgy végeznünk, hogy a hívek keresztény mivoltukat abban lássák, hogy parancsok és tilalmak egész serege különbözteti meg őket a nemkeresztény embertől, hanem hogy e törvények megtartásán épül fel az élet igazi gazdagsága és teljessége, az a lelki béke, életbiztonság és boldogság, amit a világ nem adhat. Azért — bár a tökéletesség okvetlen szükséges legalsó foka legfontosabb az igehirdetésben — a parancsok ismeretetésén kívül meg kell mutatnunk híveinknek a tökéletességre vezető utat is, vagyis be kell őket vezetnünk egy oly aszkézisbe, amely nem szolgál másolata a szerzetesi aszkézisnek, hanem alkalmas arra, hogy a világban, még pedig a mai világban kalauza legyen a világi hívőknek a krisztusi életre. A bensőséges vallásos élet, amelynek érdekében buzdítjuk híveinket — pl. a gyakori szentáldozás — beható aszketikus nevelés és irányítás nélkül el nem lehet. Ahoz nem elég az általánosságban mozgó moralizálás, vagy a magát szép szavakban kiélő szentimentalizmus.

Egyáltalában a legbiztosabb mód arra, hogy híveinket a világ veszedelmeitől elvonjuk, ha megmutatjuk nekik a lelki élet nemes és szent értékeit, boldogító erejét.

A prédikáció forrásai.

A Szentírás.

Szent Pál a maga igehirdető tevékenységét így jellemzi: «Beszédem és tanításom nem állott az emberi bölcsesség meggyőző szavaiból, hanem a Lélek és az erő bizonyítékából, hogy hitetek ne nyugodjék emberek bölcsességén, hanem Istennek erején». (I. Cor. 2, 4—5.) Kevesebb szóval s mélyrehatóbban már nem lehetne rávilágítani arra a lényeges és döntő szerepre, melyet a Szentírásnak az igehirdetésben Isten

akarata szerint betöltenie kell. Az igehirdetésben a vezető szerep az igéé, az emberi bölcsesség csak szolgája, magyarázója és terjesztője az igének. Azért a prédikáció első és leggazdagabb forrása a Szentírás. Prédikáció és Szentírás a lehető legszorosabban összefüggenek, hisz a Szentírás Isten szava s az egyházi szónok ennek szócsöve. A tridenti szent zsinat rövid parancsba foglalja ezt a feladatot, mikor előírja a papoknak : *sacras scripturas divinumque legem annuntient.* (S. 24. c. 4.)

A Szentírás, különösen pedig az Újszövetség és a prédikáció szoros kapcsolatát mutatja az a törvénnyé vált szokás, hogy prédikáció előtt az evangéliumi szakaszt olvassuk fel. A Tridentinum rendelkezése érvényes azonban az Ószövetségre is, mert hisz az Ószövetség is Isten szava és az egységes isteni kinyilatkoztatás része. Maga Krisztus Urunk is az Ószövetségből indul ki legelső prédikációjában, mikor a názáreti zsinagógában Izaiás ezen szavait magyarázza : «Az Úr lelke rajtam, azért kent föl és küldött engem, hogy a szegényeknek az evangéliumot hirdessem». (Luc. 4, 16—21.)

A Szentírás az isteni kinyilatkoztatást tartalmazza, a hit igazságait és az istenes élet törvényeit. Nem tudományos rendszerbe foglalva ugyan, hanem az élet számára. Különösen ez az elevenség az, ami az egyházi szónoklat páratlanul értékes forrásává avatja, mert hisz az igehirdetés célja is éppen az, hogy ne elméleti ismereteket fejtegessen, hanem az élet igazságait hirdesse, az istenes életet nevelje hallgatóiban.

A legmélyebb gondolatokat találjuk a Szentírásban a legegyszerűbb és leghatározottabb megfogalmazásban. «Az a sajátságos erő, amely — mint XIII. Leo mondja — a Szentírásban a Szentlélek kegyelmi működése folytán van, a szónoknak igazi tekintélyt és apostoli bátorságot ad, beszédét erőteljessé és hatásossá teszi. Igen, akinek beszédéből Isten szavának ereje és szelleme szól, az nem pusztán szavakat mond, annak beszéde telítve lesz Szentlélekkel és meggyőző erővel. (I. Thess. 1, 5.) Azért kétségtelen, hogy helytelenül és okatlanul járnak el azok, akik a hit igazságainak és parancsainak hirdetésében szinte kizárólag az emberi bölcsesség és okosság szavát hallatják, s nem annyira természetfölötti érvekre, mint inkább a saját okoskodásuknak eredményeire támaszkodnak. Az ily beszédek, ha retorikai szempontból még oly jelesek is, szükségképpen erőtlenné lesznek és hidegen

hagyják a hallgatót, mert hiányzik belőlük Isten szavának tüze. Messze elmaradnak attól a hatékonyságtól, amely az isteni szó tulajdona : «Mert Isten igéje eleven és hatásos . . . és élesebb, mint a kétélű kard, s behatol az ember lényének legmélyére». (XIII. Leo 1893 november 18.) Teljes joggal mondhatjuk tehát Szent Ágostonnal, hogy «a pap pontosan aszerint beszél többé vagy kevésbé a helyes szellemben, amily mértékben tette magáévá a szent könyvek tartalmát.»

Elsősorban nem az a fontos, hogy a Szentírásból minél több mondatot tudjunk idézni, hanem az, hogy annak eszmei tartalmába behatoljunk, azt elsajátítsuk, hogy a Szentírás szellemében gondolkozzunk. Természetes, hogy sokszor a bizonyításban a szószerint való idézés szükséges, az is bizonyos, hogy a szentírási gondolat a Szentírás fogalmazásában a leghatásosabb, azonban oly csodálatos jártasságra, mint a szent-atyák, csak kivételes tehetségek tehetnek szert a Szentírás szószerint való ismeretében. Azt viszont mindenki megteheti s mindenkinek kötelessége is megtenni, hogy a Szentírást tehetségéhez képest minél jobban ismerje.

A Szentírás alapos és gyakorlati ismeretére a következő módon tehetünk szert :

1. Olvassuk a Szentírást már oly szempontból, hogy melyek azok a helyek, amelyek akár megkapó szépségüknél, akár tartalmuk időszerűségénél fogva különösen alkalmasnak mutatkoznak a szónoklatban való felhasználásra. Az ily helyeket tanácsos szószerint vagy, ha terjedelmesebbek, tartalom szerint feljegyezni. Ily módon egész egyéni konkordanciát állíthatunk össze, amely búsán fizeti vissza az elkészítésére fordított fáradságot.

2. Sokan azt a nézetet vallják, hogy a legmegfelelőbb a kurzív olvasás minden kommentár nélkül, illetőleg kommentárt csak akkor használjunk, ha nehézségekre bukkanunk. Tényleg ez az ideális formája a gyakorlati szentírásolvasásnak, azonban a kurzív olvasás igazán akkor lesz gyümölcsöző, ha valaki már otthon van a Szentírás eszmevilágában. Ehhez pedig szükséges, hogy kommentárokat olvassunk és tanulmányozzunk. Az egyházi szónoknak oly kommentárok hasznosak, amelyek nem a biblikus tudomány kisebb-nagyobb fontosságú kérdéseit boncolják, hanem a szentkönyvek theologiai tartalmába vezetnek be, természetesen tudományos szempontból is megbízhatóan.

3. A Szentírás megismerését nagyban elősegíti a breviarium és misekönyv, amelyek tele vannak az egyes szentírási helyek alkalmazásának szebbnél-szebb példáival. A «Catechismus Romanus», legújabbán a «Catechismus Catholicus» meg készen adja kezébe a szónoknak azon szentírási helyeknek gyűjteményét, amelyek a hit- és erkölcsstanítás megvilágításában és a szónoki bizonyításban elsősorban jöhetnek tekintetbe.

4. Bármily úton-módon tegyen is szert a szónok a Szentírásban való jártasságra, beszédét csak akkor fogja eltölteni és éltetni a Szentírás szelleme, ha abba elmélkedő lélekkel merült el.

A Szentírásnak a prédikációban való felhasználását illetően a következő szabályok irányadók :

1. Elsősorban a szószerinti értelem az, amit a szónoknak követnie kell. A misztikus értelmet csak akkor tanácsos a szószékre vinni, ha azt vagy maga a Szentírás, vagy az egyház hivatalos értelmezése megállapítja.

2. Az úgynevezett «sensus accommodatitius», amit helyesen nem alkalmazott értelemnek, hanem az értelem alkalmazásának nevezhetnénk, csak akkor megengedhető a szószéken, ha egyrészt nem használjuk a Szentírás szavait egészen más értelemben, mint amit a szövegösszefüggés mutat, másrészt ha az alkalmazott szentírási hely és a helyzet vagy tan között, amelyre alkalmazzuk, valóban van hasonlatosság. Nem szabad elfelejteni, hogy a szónok az egyes szentírási helyek értelmének alkalmazásában sohasem élhet azzal a szabadsággal, amelyet a liturgiában itt-ott tapasztalunk. (Tob. 12, 6. — Szentháromságnap mi sekezedet.) Pl. 9. zs. 15 : Contere brachium peccatoris et maligni : quaeretur peccatum illius et non invenietur. A vers második felét nem lehet a Szeplőtelen Szűzre alkalmazni.

A Szentírás felhasználásának módja lehet :

1. A szentírási idézet. Az idézet a leggyakoribb, de a legkezdetlegesebb módja a Szentírás szónoki felhasználásának. Az idézetet használhatja a szónok érveinek alátámasztására, beszédének bibliai képekkel való díszítésére és az akaratmegindítás motivumaként. Az idézetnek ilyen alkalmazása Keppler püspök szerint inkább a Szentírást állítja a szónok szolgálatába, mint a szónokot az isteni ige szolgálatába. Mindazonáltal a jól megválasztott és jól alkalmazott szent-

írási idézet nagyban emeli a szónoklat értékét és hatását. Sohasem szabad azonban szentírási idézetekkel hivatkozni. Különösen kellemetlenül hat a szentírási idézetek halmozása egyébként gyarló elgondolású beszédekben, amikor is az idézetek tömege úgy hat, mint valami ócska kelmén a gazdag aransújtás. A szentírási idézetnek úgy kell hatnia a beszédben, mint a drágakőnek, de akkor a foglalat is legyen hozzáillő.

Az idézetben tartsuk magunkat a Vulgata szövegéhez. Csak indokolt esetben szabad attól eltérni, pl. Sík Sándor zoltárfordításából idézni.

Nem vétünk a hűség ellen, ha a Szentírásnak ma már szokatlan kifejezéseit megfelelőkkel helyettesítjük. Pl. *exaltabuntur cornua iusti* (74. zs. 11.) = az igaznak ereje felmagasztaltatik.

Az idézet értelme legyen a hallgatóság előtt világos. Ha a Szentírásból érvelünk, óvakodjunk attól, hogy olyasmit ne vigyünk bele a Szentírás szavaiba, amit azok nem tartalmaznak, különösen pedig ne használjunk bizonyításra oly kiszakított idézeteket, amelyek önmagukban bizonyítéknak látszanak ugyan, de a szöveg összefüggése szerint nem azok. Visszaélés az idézéssel az is, ha valaki a Szentírásnak valamely tanítását csak félig idézi s ezzel annak értelmét megváltoztatja. Helytelen volna pl. I. Kor. 2, 19-t: *Szem nem látta, fül nem hallotta, ember-szívébe fel nem hatolt, amiket Isten készített azoknak, akik őt szeretik, önmagában idézni annak bizonyítására, hogy a mennyország örömeiről sejtelmünk sem lehet, mikor a következő vers szerint: nekünk azonban kijelentette Isten az ő lelke által.*

2. Egyes szentírási szakaszok magyarázata, az úgynevezett homília, amikor az egész szónoklat célja a szentírási szakasz értelmezése és alkalmazása az életben. A szónok vagy versről versre haladva fejtegeti a szentírási szakaszt, vagy annak alap gondolatát emeli ki és teszi meg beszéde témájává.

3. A szónok egész szentírási könyvet is vehet alapul prédikációiban. Eljárása ismét kétféle lehet: vagy az egész könyvet feldolgozza homiliákban, vagy csak a főbb gondolatokat illetőleg a felhasználható részleteket veszi tekintetbe. Például az imádságról a Miatyánk alapján készített prédikációsorozatban feldolgozható volna a zoltárok könyve.

4. A biblikus prédikációnak más és igen hatásos módja,

ha a szónok több szentírási könyv vagy az egész Szentírás alapján fejteget valamely fontos hitigazságot vagy erkölcsi törvényt. Különösen fontos ilyfajta prédikációsorozatban feldolgozni a messiási jövendölések és előképek fejlődését a protoevangéliumtól kezdve az idők teljességéig.

5. A Szentírás egész seregét vonultatja fel a kimagasló egyéniségeknek, férfiaknak és nőknek, akik isteni küldetésük teljesítésében a vallásos életnek ragyogó példaképeivé váltak, vagy akiknek életében Isten gondviselése és igazságos ítélete szinte kézzelfogható. Az ily személyek jellemének és élet-sorsának élethű és eleven megrajzolása föltétlen nagy hatással van a hallgatóságra, könnyen megragad az emlékezetben, s az erények követésére époly buzdítást jelent példájuk, mint amily üdvös tanulságot szolgálnak esetleges hibáik. Az ilyfajta biblikus prédikáció alapos biblikus tudást kíván a szónoktól, mert a személyek élethű beállítása nehezen képzelhető el koruk ismerete nélkül.

Prédikáció és katekizmus.

A Szentírás a legfrissebb, legközvetlenebb forrása a prédikációnak, hisz Isten szava. Azonban egyrészt nem rendszeres tankönyv, másrészt nem foglalja magában az egész kinyilatkoztatást, főképpen pedig, mint az apostoli időkkel lezárt kinyilatkoztatást, nem foglalhatja magában a keresztyén tanításnak azt a gazdagságát, amely ebből a kinyilatkoztatásból a Szentlélek vezetése mellett idők folyamán kifejlődött. A modern idők emberének pedig különösképen szüksége van jól megalapozott elvekre és hitbeli ismeretekre, hogy a mai idők zürzavaros eszmeáramlataival szemben hite meg ne gyengüljön. Azonkívül sokaknál, még a jóakaratóknál is, ijesztő nagy a vallási tudatlanság. Ily körülmények között okvetlen szükséges, hogy a prédikáció a hit alapos és rendszeres ismeretére vezesse a hallgatókat. Ebben a munkában pedig a katekizmus a szónok legmegbízhatóbb útmutatója és forrása.

Az a szónok, aki igehirdetésének tervét a katekizmus alapján készíti el, nyugodt lehet, hogy prédikációja a teljes hittanítást hozza jó elrendezésben, s hogy tanítása népszerű és közérthető lesz.

A katekizmusnak az igehirdetésben háromféle szerepe is lehet. Először — s ez elengedhetetlenül szükséges —, hogy

a szónok a katekizmussal ellenőrizze magát, hogy vajjon kiterjeszkedett-e az igehirdetésben mindenre, amit a híveknek tudniok és hinniök kell, hogy nem hagyott-e figyelmen kívül fontos dolgokat, nem ismételt-e néhány dolgot unalomig. Másodszer a katekizmus a vezérfonala az ú. n. katechézisnek, amikor is a pap a katekizmust kérdésről-kérdésre magyarázza.

A katekizmus felhasználásának harmadik módja az, amikor a szónok bizonyos egységes, összefüggő igazságokat tartalmazó részt kiemel a katekizmusból s azt két-három hónapon keresztül, sorozatos prédikációkban feldolgozza. Az önmagukban vagy időszerűségüknél, aktualitásuknál fogva fontosabb igazságokat és parancsokat különösen hangsúlyozza. A téma időszerű beállításával, a kidolgozás egyéni formájával a régi igazságokat érdekessé teszi.

Előre elkészített terv szerint az egyházi év egyes részeihez alkalmazott ciklusokban úgy fel lehet dolgozni az egész katekizmus anyagát, hogy amellet marad idő és alkalom ünnepi beszédek és homiliák tartására is.

A katekizmus igazságainak ilyen tervszerű feldolgozására feltétlen szükség van. Szükséges ugyanis, hogy a hívők az egész kinyilatkoztatást ismerjék, a fontosabb igazságok összefüggését lássák, mert a kinyilatkoztatás szerves egység, s a részletigazságok megértése az egésznek valamelyes áttekintése nélkül nehezen gondolható el. Az ily hitbéli jártasságot az iskolai hitoktatással az egész életre nem lehet biztosítani. Az ott lerakott alapokon a prédikációnak kell tovább építeni, ami csak sorozatos prédikációkkal érhető el, nem pedig a szokásos módon, amikor is a szónok esetről-esetre, többi beszédeire való tekintet nélkül választja meg témáját.

Ezek a prédikációsorozatok természetesen nem lehetnek didaktikus módszerrel feldolgozott előadások, hanem önálló beszédek, amelyeket az összetartozó igazságok egysége és nem a szónok iskolás oktatásai tesznek sorozattá. A beszédek stílusa se emlékeztessen a száraz tankönyvistilusra. Bár az egyes igazságoknak a katekizmusból ismert fogalmazását felhasználhatja a szónok, sőt tanácsos is felhasználnia, egész előadása legyen ment minden iskolás íztől, úgyhogy a hallgatók szinte meglepődve lássák, hogy a katekizmus szürke szavaiban mennyi érdekes és életrevaló igazság rejtőzik.

Magára a szónokra nézve felbecsülhetetlen haszonnal

jár, ha szóközi munkatervét a katekizmusra építi fel. Egyrészt nem kell sok időt vesztegetnie a téma keresésére, nem kell félnie, hogy állandóan csak kedvenc témájával foglalkozik, a hallgatóit untatja, hogy kibeszéli magát, vagy közhelyek ismétlésébe bocsátkozik. Nyugodt lehet afelől, hogy a hit- és erkölcstannak minden fontos és a keresztény élethez szükséges tételét tárgyalja és így eleget tesz annak a kötelezettségnek, amelyet az igehirdetéssel magára vállalt. Másrészt évről-évre jobban behatol a kinyilatkoztatás tartalmába s ehez mérten egyre alaposabb és eredményesebb lesz szóközi működése.

Az iskolákban használt katekizmuson kívül nagy segítséget jelent a szóközöknek az új Catechismus Catholicus, amely 1930-ban jelent meg Gasparri bíboros szerkesztésében. Ez az új katekizmus a legnagyobb gonddal és körültekintéssel készült. Összeállításában figyelembe vették az összes olasz és más európai katekizmusokat, felülvizsgálta a S. Congregatio Concilii külön e célra létesült bizottsága, nagytekintélyű teológusok, sőt a római egyetemek kiváló tanárai közre is működtek összeállításában. Használata előírva nincs, de irányításul akar szolgálni az egész egyházban a hittanítás egyöntetűsége érdekében, mint a bevezetés mondja: «Noster catechismus, ni fallimur, tamquam norma esse potest, quod ad ordinem, methodum et proprias locutiones attinet». (P. 11.) Tulajdonképpen három katekizmusból áll. Az első azokat az igazságokat tartalmazza, melyeket, ha nem is szó, de értelem szerint azoknak kell tudni, akik az első szentáldozáshoz akarnak járulni. A második a gyermekek, a harmadik a felnőttek katekizmus. Ez utóbbit maga az előszó így ismerteti: «Nos in tertio catechismo conficiendo in hoc semper intendimus, ut solas Ecclesiae doctrinas is complecteretur, quae sunt vel ab ipsa Ecclesia definitae vel a Scholis catholicis receptae, vel conformes fidelium praxi, cui Ecclesia usque adhuc nullo modo contradixit; utque eis paucis quidem verbis complecteretur, sed et catechistis adiumento, tum adultis vel eruditibus hominibus facultatem religionis catholicae satis cognoscendae praeberet, pleniore rerum explicatione theologice relicta» (ibid).

Az igehirdetés szempontjából a harmadik katekizmus jön különösen tekintetbe, mint amelyben össze van foglalva az egész katolikus tan.

Az egyházi szónoknak valóságos kincsesbányája ez a katekizmus azért is, mert lapalatti jegyzetekben utal a szentírási helyekre, valamint egyetemes zsinati és pápai határozatokra, a szentatyákra és a szentkongregációk döntvényeire. Ez utóbbiak egy függelékben a kérdések sorrendjében szóról-szóra le vannak közölve.

A liturgia.

A prédikációnak kiemelése a szentmiséből elhalványította azt a tudatot, hogy a liturgia és a szentbeszéd szorosan összetartoznak. Az ősegyházban a szentlecke és evangélium ünnepélyes felolvasása után a püspök szólásra emelkedett, s a felolvasott szentírási szakaszokhoz magyarázatot és értelmeket fűzött s csak azután ment az oltárhoz s fogott hozzá a szentáldozat bemutatásához. Ha idők folyamán ez a külső kapcsolatot a prédikáció és liturgia között meg is szünt, kívánatos, sőt szükséges, hogy a kettő között a belső eleven kapcsolat újra érvényesüljön. A liturgia ugyanis nem más, mint az egyház életének ünnepi megnyilatkozása, amelyen keresztül az egyházban élő Krisztus a liturgián résztvevő hívekkel megváltó művének gyümölcseit közli. Az egyházi évben és a szent cselekményekben a hit titkait ünnepli az egyház és hódol a Magasságbélinek. A liturgia tehát az egyház, mely hitének és erős imádságának megkapó kifejezése s mint ilyen kimeríthetetlen forrása a prédikációnak.

A liturgia és a prédikáció kapcsolata kétféleképpen lehetséges.

A szónok beszédének hatását felfokozza, ha azt az ünnep és a hallgatók hangulatával összekapcsolja, még pedig nemcsak felületesen, hanem a liturgiára támaszkodva, vagyis, ha beszédét azon liturgikus szövegek felhasználásával készíti el, melyekben az ünnepektől hittitok kifejezésre jut. A breviárium és a missale gyönyörűen fejezik ki a szent idők és ünnepek alaphangulatát s minden alkalomra hozzák a Szentírás megfelelő helyeit. A szentlecke és az evangéliumi szakaszokon kívül főleg az introitus, graduale, offertorium, communio és az oratórium azok a részek, amelyekből a szónok meríthet.

A tulajdonképeni liturgikus prédikáció azonban az, amikor a szónok nemcsak felhasználja, hanem beszédének témájává teszi a liturgiát, hogy hallgatóit annak értelmébe beve-

zesse és őket a liturgiában való méltó részvételre nevelje, vagyis arra, hogy együtt éljenek az egyházzal. Amint a természet évről-évre ismétli önmagát és mindig új gyümölcsöket terem, úgy kell a hívőknek is az évről-évre visszatérő isteni titkok ünnepléséből újra és újra kegyelmekben gazdagodniok. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha a szent idők jelentőségét, a szent cselekmények szimbolikus értelmét a liturgikus prédikációkban a hívek közkinccsévé tesszük. A trienti zsinat egyenesen kötelességévé teszi ezt a papoknak. (Sess. 22. cap. 8.)

A liturgikus prédikációnak ki kell terjeszkednie 1. az egyházi év ismertetésére, 2. meg kell magyaráznia, mint szentelődik meg az ember élete, a szentségek és szentelmények által, 3. főképpen pedig fel kell tárnia az istentisztelet középpontjának, a szentmisének értelmét.

1. Az advent, a karácsonyi ünnepek, a böjti idő és a rákövetkező húsvét és pünkösd ünnepe, majd az egyházi évet lezáró Mindenszentek és szenedőlelkek hónapja megkapó tartalmukkal és hangulatukkal szinte önmaguktól kínálkoznak arra, hogy a szónok a liturgiát felhasználva elmélyítse a hívek hitéletét.

2. A szentségek és szentelmények feladata, hogy az ember életét arra a természetfölötti színvonalra emeljék, amely nem egyéb, mint a Krisztussal való misztikus, kegyelmi kapcsolatnak és életközösségnek realizálása az élet minden viszonylatában.

A szentségek ismertetése történhetik tisztára dogmatikus alapon. A liturgikus ismertetésnek, amely természetesen szintén nem történhetik meg dogmatikus alapozottság nélkül, ezzel szemben az az előnye, hogy egyrészt könnyebben érthető, másrészt a szentségek kiszolgáltatásának szertartása iránt azt a tiszteletet kelti a hívők lelkében, amely annak kijár. A szentségeknek magától Krisztus Urunktól és az Anyaszentegyháztól rendelt szimbolikája, a szertartás szebb-nél-szebb részletei nemcsak közlik a kegyelmet, hanem szemléletesen ki is fejezik annak gyümölcseit. A szentségek ismertetésének legtermészetesebb és leghatásosabb módja tehát, ha az a szentségek liturgiáján épül fel. Magára a papra is a legjobb visszahatással jár az ily prédikáció, mert egyrészt kényszeríti, hogy a szentségek szertartásait átélmedje, másrészt figyelmezteti ezen szertartások méltó végzésére, hogy amit szóval hirdet, azt tettel is erősítse.

Nagyobb figyelmet kell fordítani az igehirdetésben a szentelményekre is, mint általában történni szokott. A felvilágosodás korának bűne, hogy a szentelmények lekicsinylésével a keresztény életet szegényebbé tette. Újra keresztény köztudattá kell tennünk a szentelmények megbecsülését, hisz a szentelmények adják meg a mindennapi életnek is keresztény jellegét, természetfölötti díszét. «Az egyház azért szenteli meg mindazokat a földi dolgokat, amelyek az embert körülveszik, hogy a teremtmények ne csak ne ártsanak üdvösségének, hanem ellenkezőleg, azok is Istenhez vezessék és a kegyelem eszközeivé váljanak.» (Wintersig, Die betende Kirche. 2. Anfl. S. 484.)

3. A szentmisére nem szabad csak úgy tekintenie a hívőknek, mint nagyon szép és szent dologra, mert hisz benne Krisztus száll az oltárra, amelynek nyelve és cselekménye azonban ismeretlen titok a közönséges halandó számára. Tudnia kell a legegyszerűbb hívőnek is, hogy a szentmise a legmagasztosabb istentisztelet, amelyben az egyház Krisztuson keresztül Istennek hódol, és az a forrás, amelyből a kegyelem szünet nélkül árad az egyház küzdő és szenvedő tagjaira.

A szentmisét tárgyaló liturgikus prédikációnak ismételten kell tárgyalnia, még pedig leghelyesebben a liturgia nyomán, a szentáldozat lényegét és értelmét, időről-időre pedig 3—5 évenként nem terjengősen, de világosan a szentmise szertartásainak menetét.

A szentmise s egyáltalában a liturgia ismertetését szépen egészíti ki a templom, az oltár és a liturgikus ruhák és szerek ismertetése. Az Anyaszentegyháznak ezekre vonatkozó rendelkezései mind annak az eleven hitnek kifejezői, mellyel az Isten házának méltó díszéről és a szent cselekmények külső keretéről gondoskodik. Ismertetésük igen alkalmas a templom iránt való szeretet és ragaszkodás felkeltésére s így közvetve az élő hit ápolására.

A liturgikus prédikációkban a következőkre kell a szónoknak különösen ügyelnie.

1. Emelje ki világosan a vezérgondolatot s a másodrangú részletek ismertetésében ne legyen terjengős.

2. Ragaszkodjék az egyes szertartások valódi értelméhez s ne hagyja magát elcsábítani a sokszor önkényes allegorikus magyarázatoktól.

3. Magyarázataán és egész előadásán legyen érezhető, hogy nagy és szent dolgokról beszél.

A theologiai tudományok.

Az egyházi szónoknak az igehirdetés munkájában alapos theologiai képzettségre kell támaszkodnia. Az alapos theologiai tudás a hit igazságainak világos ismeretével látja el a szónokot s azért egyrészt értékes gondolatokban gazdaggá teszi, másrészt megóvjá őt a tévedésektől és túlzásoktól. Ha az egyházi szónok oly gondolatszegény és épp azért unalmas, mint valami egyhúrú hangszer, vagy ha feltűnő és elképesztő dolgokkal, vagy nagy mondásokkal akar hatni, akkor majdnem biztosra vehető, hogy theologiai tudása nem sokkal több, mint amire theologus korából még halványan emlékszik. Azért a theologiai tudományokban való jártasság általában hozzátartozik a prédikáció forrásaihoz. A szónoknak azonban nemcsak általában használ a theologiai tudomány, hanem nagyon hasznos és ajánlatos, hogy a beszéd elkészítése előtt utána nézzen, mit mond dogmatikája vagy morális kézikönyve a kiszemelt témáról. Ily értelemben tehát a theologia közelebbi forrása a szónoklatnak.

Mégis nem szabad elfelejteni, hogy bár tárgyuk egy, theologia és prédikáció minden más tekintetben különböznek egymástól. Azért nagyon téved, aki azt hiszi, hogyha a theologia segítségével behatolt a hitigazság tartalmába s tisztázta annak értelmét, akkor már elkészült a prédikációra. A theologus feladata, hogy tudományos módszerekkel, szabatos meghatározásokkal és szigorú, logikus következtetésekkel feltárja a hitigazságnak tartalmát és megállapítsa azoknak összefüggését. A szónok feladata ezzel szemben az, hogy a theologustól átvegye az igazságot, azt hallgatóival megértesse, elfogadtassa, megkedveltesse, őket a hit igazságának életbevágó értékéről meggyőzze, s az így elfogadott igazságoknak megfelelő életre serkentse. Neki tehát a theologiai tudomány alap, amelyen áll, annak eredményei neki csak nyersanyag, amelyből szónoklatát még meg kell formálnia.

A hittudomány eredményeinek szónoki felhasználására tehát oly theologiai munkákban kell irányítást keresnie a szónoknak, amelyek nem tisztán elméleti célzatuak, nem

a tudományt akarják elsősorban előmozdítani, hanem a nem tudósoknak szólnak s a hívők hitbeli ismereteit igyekeznek elmélyíteni vagy feleleveníteni. Ily művek közül azután azokat válogatja ki, amelyek a mai ember lelki szükségleteire vannak tekintettel. Vigyázni kell azonban, hogy másod- vagy harmadrangú írókkal meg ne elégedjünk. Különösen az aszketikus irodalomban óvakodni kell az érzelgős vagy nem szilárd theologiai alapra épített művektől. De még az ily gyakorlati irányú irodalom is irodalom, írott beszéd és nem élő szó, azért az ily könyvek gondolatait és eszméit is át kell formálni, hogy szónoklat legyen belőlük.

A formális szónoklattan feladata és alap-törvényei.

A szónoki működésre való előkészületben fontos szerepe van a retorika tanulmányozásának, a szónoki formák megismerésének. Manapság különösen hangsúlyoznunk kell ezt az igazságot, mert majdnem általános az a nézet, hogy a retorika szabályainak ismerete teljesen felesleges, mert hisz vannak, akik minden retorikai előképzettség nélkül is kitűnő mesterei a szónak, míg mások a sok retorikától sohasem tanultak meg beszélni. Ebben az állításban van valami igazság, még pedig az, hogy aki a szónoklattan tudja, annak nem kell okvetlen szónoknak lennie, hisz a szónoklattan a szónoki beszéd elmélete, a szónoklat pedig nem a szónoklattan ismeretek, hanem a szónoki készség gyakorlása.

A legnagyobb szónokok példája (Szent Vazul, Chrisostomus, Szent Ciprián, Szent Ágoston) viszont azt mutatja, hogy az alapos retorikai képzettség még a zsenik számára is nagy haszonnal jár, a közepes tehetségeknek pedig megbecsülhetetlen szolgálatokat tesz. Mert a szónoki készség nem elméleti vizsgálódásokkal, hanem gyakorlattal fejleszthető ugyan, az elméleti ismereteknek azonban mindenképen meg van az a hasznuk, hogy a szónokot megóvják a helytelen irányú, tehát fölösleges kísérletezésektől, gyakorlatait a helyes útra terelik, s így sokkal gyorsabban célhoz segítik. Semmiféle emberi tevékenységben nem árt, ha valaki tudja, hogy mit miért tesz.

A retorikai ismereteknek lehet ugyan káros következményük is, még pedig a szónoki formalizmus, amely a szónoki működés célját többé-kevésbé abban látja, hogy a szónoklattani szabályokhoz paradigmákat, az ú. n. szónoki műfajokra példákat alkosson, de ez a formalizmus mindjárt a retorika egyik alaptörvénye ellen vét, amely szerint a szónoklat nem lehet öncél, hanem az életet kell szolgálnia. Szabályai éppen arra nézve adnak útmutatást, miként lehet az élőszó erejével ehhez az élethez férközni s annak irányát befolyásolni.

A homiletika, mint általában minden retorika, a szónoklat céljából és a rendelkezésre álló eszköznek, az élőszónak és az előadásnak természetéből vonja le a maga törvényeit.

Az igehirdetésnek, mint rendszeres, évekre kiterjedő munkának célja és feladata a hívek vallásos életének ápolása és irányítása. A vallásos életnek a hit igazságai adják meg alapját. A vallásos ember a hit megvilágításában látja az életet és a világot, az Isten parancsait tekinti zsinórmértéknek cselekedeteiben, s egész élettevékenységét örök sorsának biztosítására állítja be. A jól felfogott szónoki működésnek tehát ezt az életet kell szolgálnia. Meg kell fognia az egész embert, rá kell vezetni a hallgatót, hogy a vele közölt hitbeli ismeretek alapján alkossa meg életértékelő ítéleteit s ezek szerint határozza el tette magát. A keresztény élet tehát magában foglalja a hit igazságainak ismeretét és elfogadását, vagyis erősen érinti az ember értelmi világát, de hasonlóképpen mélyen érinti és foglalkoztatja törekvő és vágyó tehetségét is.

Az egyházi szónok működésének célja tehát, hogy ismereteket közöljön, érzelmeket keltsen és cselekedeteket váltson ki, vagyis az egész életre hasson. A lélek életének egysége ugyan nem engedi meg az egyes tehetségek külön foglalkoztatását (az ismeretek érzelmeket keltenek, az érzelmek viszont az akaratot befolyásolják), mégis a szónok működése folyamán hol ismeretek közlését, hol az érzelmek felkeltését, hol pedig a tette serkentést tűzi ki beszédje céljául. Az egyes beszéd tehát lehet vagy oktató, vagy buzdító, vagy érzelem és hangulatkeltő célzatú. Talán az utóbbi a legritkább.

Mindhárom beszéd típus gyakorlati értékű. Sokan ugyan csak azt a beszédet tartják praktikus irányúnak, amely

rögtön megállapítható, vagy legalább is kézzelfogható eredményekre céloz (pl. adakozás, gyónás, szentmísehallgatás), s bizonyos lekicsinyléssel tekintenek arra a szónokra, aki megelégszik azzal, hogy a hit igazságainak tartalmát feltárja és annak értékére felhívja a figyelmet, vagy csupán ünnepi érzelmeket kelt fel hallgatóiban. De nincs igazuk. Ők csak a cselekedetet, az érett gyümölcsöt látják és akarják, de elfelejtik, hogy a tett nem érhet meg az ismeret világossága nélkül, s nincs benne lendület, ha gyökerei nem nyúlnak le az érzelmek világába. A cselekedetek talaja a lelkület, s aki ezt a termőtalajt ápolja és műveli, aki híveinek gondolat- és érzélemlátját kereszténnyé neveli, az a maga részéről többet tett a keresztény életért, mint aki folyton csak buzdít, de a tette erőt adó eszmék és érzelmek ápolását elhanyagolja.

Egész természetes, hogy a lelkiélet egysége miatt, mikor valamely igazságot fejtegetünk s annak életértékére rámutatunk, nem tehetjük ezt anélkül, hogy önkénytelenül is érzelmeket ne keltsünk s a cselekvésnek valamelyes irányt ne mutassunk, másrészt az érzelmeket valami igazsághoz vagy tényhez kell kapcsolnunk s a buzdítást meg kell okolnunk. Egyszóval a jó beszédben mindhárom elem együtt van, csak hol egyik, hol másik veszi át a vezérszólamot. Az uralkodó jelleg szerint állapítjuk meg a különböző szónoki műfajokat :

1. Tanító, 2. buzdító, 3. s ünnepi beszédek.

Ha nem tévesztjük szem elől, hogy a szónoklat az igazsággal nem elméleti, hanem gyakorlati cézzal foglalkozik, könnyen megállapíthatjuk a szónoklat alaptörvényeit. Ezeket Cicero és Quintilianus nyomán Szent Ágoston így fogalmazta meg : «Orator id agit verbis, ut veritas pateat, veritas placeat, veritas moveat». A szónok nem azért mutatja meg az igazságot hallgatóinak, hogy azok azt csupán megismerjék, hanem hogy megismerve kövessék, belőle éljenek. Mivel ilyformán a hívőknek az igazság praktikus, gyakorlati célokra kell, azért a szónoknak arra kell törekednie, hogy az igazság minél világosabban álljon hallgatói előtt : ut veritas pateat. Ez a követelmény távolról sem jelent annyit, hogy a szónok tartózkodjék az igazság mélységeitől s csak a felszínen maradjon. Ellenkezőleg : mutassa meg hallgatóinak a kinyilatkoztatás gazdag mélységeit. De tegye ezt oly módon, hogy hallgatói különösebb erőfeszítés nélkül, normális figyelemmel követni tudják s figyelmüknek lássák is az eredményét abban,

hogy az igazságot tisztán megértik. Nagyon téved, aki azt gondolja, hogy a hallgatóság nem szívesen okoskodik együtt a szónokkal. Igenis a hallgatóságot foglalkoztatni kell, de nem szabad túlterhelni. A legmélyebb gondolatokat (nem tévesztendő össze a szubtilis tudományos kérdésekkel) is lehet szószerűre vinni — megfelelő hallgatóság előtt — csak érteni kell a módját, hogyan tegyük azokat érthetővé. Nagy gondolatok egyszerű és világos kifejezése a legértetesebb szónoki művészet.

A második alaptörvény: *ut veritas placeat*, nemcsak úgy értendő, hogy a szónoknak szépen, tetszetősen kell mondanivalóját előadnia. Tévedés azt gondolni, hogy az ember, mivel eszes lény, tetteiben is a logika szerint jár el s azért a szónoknak csak be kell bizonyítania tételének igaz voltát s ebből le kell vonni a gyakorlati következtetést, azután azzal az intellemmel, hogy mivel látják, mi az igazság, mi a helyes és nem helyes, tegyék a jót, nyugodtan el is bocsáthatja őket, s bízhatik benne, hogy hallgatói józan belátásuk szerint fognak cselekedni. Valóság az, hogy az embert vágyai vezérlik; vagy mint a régi latin közmondás tartja: *Trahit quemque sua voluptas*. Tehát fél munkát, vagy még annyit sem végez az a szónok, aki az igazságot csak magyarázza, bizonyítja, fejtegeti. Az igazságot nem elég megvilágítani, meg is kell azt kedveltetni, kívánatosá kell tenni a hallgatóság előtt. A két feladatot természetesen nem lehet úgy érteni, hogy először megvilágítjuk, azután megkedveltetjük, hanem olyanformán, hogy a szónok művésze abban áll, hogy az igazságot úgy tudja magyarázni, hogy azt hallgatói megszeressék, s a tévedést úgy cáfolja meg, hogy hallgatóinak kedvét is elvegye tőle.

A harmadik alaptörvény: *ut veritas moveat*, tulajdonképpen a szónoki művészet lelkére utal. A szónok nem azért fejtegeti az igazságot, hogy a tudományt előbbre vigye, sem azért, hogy a művészetét ragyogtassa (ez degradálása a szónoklatnak), hanem hogy hallgatóit az igazságból fakadó életre vezesse. Tehát azért világítja meg, azért kedvelteti meg az igazságot, hogy azzal hallgatóit tette, illetőleg az igazságnak megfelelő viselkedésre bírja rá.

A hármas klasszikus szabály elavult, értéktelen, ha valaki abban három különálló szabályt lát s ahhoz képest azt gondolja, hogy először meg kell értetnie, illetőleg be kell bizonyí-

tania az igazságot, azután fel kell keltenie az érzelmeket s végül — a befejezésben — meg kell indítania az akaratot. Örökérvényű, ha helyesen egy szabályt látunk benne : a szónok művészete abban áll, hogy az igazságot úgy hirdesse, hogy az kívánatos legyen hallgatósága előtt, annyira bevegye magát a lélekbe, hogy alkalomadtán az akaratnak elég erős indítéka lehessen.

A beszéd célja és genezise.

A szónoki művészet igazi értelme, hogy az igazság megismeréséből meggyőződést formáljon, hogy az igazságból azt emelje ki, ami életbevágó fontosságú, s azt úgy plántálja hallgatóinak lelkébe, hogy tettek teremjenek belőle. A szónoki beszéd ha jó, ennek megfelelően nem úgy készül, hogy a soros vagy kitűzött témát valami retorikai recept szerint feldolgozzuk, azután mikor elkészültünk vele, mint valami szónoklati remeklést a közönségnek feltálaljuk.

A szónoknak legelőször azzal kell tisztába jönnie, hogy mit akar elérni a közönséggel, vagyis legelőször pontosan meg kell állapítania beszéde célját. Mivel pedig a beszéd a befejezésben kulminál, azt is lehetne mondani, hogy a jó beszédnek először a vége készül el, ha nem is végleges megfogalmazásban, de legalább is eszméjében. Annyi mindenestre bizonyos, hogy a beszéd minden más részét, szerkezetét, hangulatát, előadását a befejezés határozza meg, mint *causa finalis*. Nem is lehet máskép. Kell tudnom mit akarok elérni, hogy megítélhessem, mily eszközök vezetnek e célhoz. Azért a jó beszéd olyan, mint a jól vezetett hadsereg. Amint ebben minden egyes alakulatnak, s azon belül szinte minden egyes embernek meg van a csatatervben megállapított szerepe, s nincs egyetlen egy csapat sem, amelyik ide-oda ténferegne az ütközet alatt, ugyan úgy a jó beszédben is minden gondolatnak, sőt minden kifejezésnek meg van a célra irányított szerepe. Ha ez az összefogó s az igazság erejét hasznosító célgondolat hiányzik, akkor a szónok iránytalanul, azaz össze-vissza beszél, bármily szépek vagy értékesek is egyes gondolatai, vagy beszédének egyes részei. Azért a célgondolatból kiindulva ismerhetjük meg igazán a szónoki beszéd geneziséét és állapíthatjuk meg a szónoklás művészetének szabályait.

A szónoki pályához általában elhivatottság kell. Aki a szószéket választja működési terület, annak éreznie kell valamit abból a prófétai vagy apostoli hivatásból, amely eltelve az isteni igazságból, úgy érzi, hogy ezt az igazságot magába nem zárhatja, hanem hirdetni kell azt, hogy a világot ennek az igazságnak képére alakítsa át.

Amint ez az apostoli buzgóság általában megkívántatik az igehirdetéshez, ugyanúgy szükséges az minden egyes prédikációhoz. Ha nem is kíséri minden egyes alkalommal a buzgóság magasfokú hevülete, mint segíteni kész, használni kívánó jóakarattal, kell, hogy főmozgatója legyen a prédikációs készüléknek. Ez az apostoli lelkület találja és állapítja meg ugyanis a beszéd célgondolatát. Mert a célgondolat az apostoli lelkületű szónok tevékeny szeretetéből születik meg. Az ily szónok ismeri a hit világának értékét, a természetfölötti élet boldogító erejét és hallgatóinak életét is ebbe a világba igyekszik felemelni. Ennek a célnak szolgálatába állítja minden egyes beszédét.

Egyes beszédeinek célját háromféle módon állapíthatja meg :

1. Vagy a saját lelki életében világosodott meg különös erővel valamely hitigazság s ennek az igazságnak erejével szeretné gazdagítani hallgatóinak életét is ;

2. vagy az ünnep, illetőleg más alkalom vagy körülmény utal *a)* valamely hitigazságra, *b)* vagy a hívek lelki szükségletére.

Mindhárom esetben először összeveti a hit igazságait, illetőleg törvényeit hallgatóinak életével, vagy helyzetével és ebből az egybevetésből megállapítja, hogy mi a teendő, mi kívánatos. Ez a teendő lesz beszédének célgondolata.

A célgondolat megállapítása után következik annak tisztázása, konkretizálása. A célgondolatnak egész világosnak és határozottnak kell lennie, mert csak az ily gondolatnak van átütő ereje. (Egész természetes, hogy ezeket a határozott gondolatokat határozott akaratnak kell kimondania, pusztán elmondásuk nem elég. Ebből is látszik, hogy a szónok erkölcsi egyénisége mennyire fontos a formális retorika szempontjából is.)

Mikor a célgondolat világosan áll a szónok előtt, akkor következik annak a tervnek kidolgozása, amely szerint a hallgatóságot ezen gondolatok befogadására rá lehet bírni.

A szónok maga elé képzelve hallgatóit, mérlegeli, hogyan értesse meg velük gondolatait, hogyan bizonyítsa be azoknak igazságát, hogyan hárítsa el azokat az akadályokat, amelyek hallgatói lelkében az igazság befogadásának útját állják, hogyan mutassa meg az igazságnak életbevágó értékét s végül miután az akadályokat elhárította s a hallgatóság lelkét fogékonyá tette az igazságnak illetőleg célgondolatának befogadására, hogyan rögzítse meg hallgatóinak lelkében egész beszédének eredményét.

Utoljára marad a bevezetés, vagyis annak a megállapítása, mint keltsük fel a hallgatóság érdeklődését a beszéd iránt s mint üssük meg lelkében azt az alaphangot, amelyet kívánatosnak tartunk, vagyis hogyan teremtsük meg vele a lelki kapcsolatot.

Nagyjában ez a jó beszéd megalkotásának folyamata, illetőleg az a logikai rend, amely szerint a beszéd koncepciójából az egyes részek kialakulnak. A valóságban rendszeren úgy szokott történni, hogy miközben a szónok a célgondolat tisztázásával foglalkozik, majd a bevezetéshez, majd a tárgyalás különböző részeihez merülnek fel gondolatok, képek, érvek, az ellenvetésekre cáfolatok. Hasonlóan a festő munkájához, aki festményének vázlatát vászonra vetve, a részletek kidolgozásában hol egyik, hol másik részleten dolgozik, egymáshoz hangolja a színeket, vonalakat, szóval szinte egyszerre csinálja az egész képet. A szónoki beszéd is műalkotás, ebben is uralkodnia kell az összhang törvényének, s ami még fontosabb: inspiráció nélkül nem megy, vagyis a retorika törvényei szerint is feltétlen szükséges az egyházi szónokban az a jámborság, amit az egyház az isteni ige hirdetőitől megkíván.

A szónoki beszéd szerkezete.

A jó beszéd szerves egész, amelynek egységét a célgondolat adja, kiképzését pedig az a hatás irányítja, amelyet a beszéddel egy bizonyos hallgatóságnál elérni akarunk. Nem az a feladat tehát, hogy bizonyos tárgyról beszéljünk, valamely témát fejteggessünk, hanem tudnunk kell, hogy a téma fejtegetésével milyen célt akarunk elérni. Hiábavaló a beszéd, ha maga a szónok nincs teljesen tisztában azzal, mit akar hallgatóiban elérni; azért tárgyát közelebbről körvonalaznia kell a szónoki cél pontos kijelölésével. Pl.: A karácsonyi

beszédnek témája Krisztus Urunk születése, erről beszél okvetlen a szónok. Témául választhatja akár a megtestesülés titkát, akár a betlehemi születést, vagy annak bármely mozzanatát, de a beszéd elkészítése csak akkor történhetik helyes irányban, ha tudja, illetőleg teljesen tisztázza azt a célt, amit ezzel a beszéddel elérni akar. De valamit mindig akarnia kell. Nem lehet mindig valami egész életet eldöntő elhatározás, amit hallgatóinál elérni akar, de akár csak a hit aktusának felkeltése, Krisztus tanításának vagy valamely erkölcsi törvénynek lelkes megragadása az a cél, amire hallgatóinál törekszik, ne csupa gyönyörködtetés vagy magyarázat, hanem az életet ha még oly kis mértékben is alakító keresztény meggyőződés erősítse, építése lebegjen szeme előtt. A célgondolat meghatározásában ügyelnie kell, hogy az legyen:

1. Jelentős. Nem tévesztendő össze a dörgedelmes, korholó vagy éppen fenyegető hangú beszéddel. Különösen fiatal papoknak ajánlatos, hogy az ilyfajta beszédeket hagyják az idősebbeknek. A fiatalsághoz a pozitív, irénikus jellegű célgondolatok illenek.

2. Egyszerű. Lehetőleg egy dolgot tűzzünk ki beszédünk céljának, ezen belül részletezhetünk, de okvetlen kerüljük a sokféleséget.

3. A szónokokhoz illő, a hallgatóságnak és az időnek megfelelő. Vannak dolgok, amelyeknek szószéken való megtárgyalásához bizonyos kor kívántatik — karácsonykor ne beszéljünk a bøjtről.

4. Megokolt. Ne támasszunk oly követelményeket hallgatóinkkal szemben, amelyek nem következnek a fejtegetett hit és erkölcsi igazságokból.

Motivumok. A beszéd céljának megállapítása után következik azon eszközök megválogatása, amelyekkel célunkat elérhetjük, a hallgatóságot arra indíthatjuk, hogy gondolkozását és cselekvését az általunk hirdetett hit és az erkölcsi törvények szerint alakítsa. Ez az indító erő az igazságban van, azért ki kell fejtenünk azokat az igazságokat, amelyekkel célgondolatunk befogadását elősegítjük, illetőleg meg kell döntenünk azokat a gátló tévedéseket, amelyek hallgatóinkban az igazság befogadásának esetleg útját állják. A bizonyítás és cáfolás terjedelme nem a tudományos teljesség, hanem a célgondolat szerint kell, hogy igazodjék. Ki kell

terjeszkednünk mindenre, de csakis arra, amivel hallgatóságunknál kitűzött célunkat elérhetjük. Ami a eél szempontjából nem szükséges, arról beszélni is felesleges. A hallgatóság műveltségi színvonalát meghaladó fejtegetések époly feleslegesek, mint a hallgatóság előtt ismeretlen ellenvetések cáfolata, vagy nehézségek elosztatása. Viszont becsületesnek kell lennünk a bizonyításban s álargumentumokat a legnagyobb hatás látszólagos reményében sem szabad alkalmaznunk, visszaélve a hallgatóság tudatlanságával.

A célgondolat és a célhoz vezető motivumok megállapítása adja a beszédnek vázát. Ennek a váznak megszerkesztése gyakorlatias, életrevaló gondolkozást és logikát kíván a szónoktól. Ha ez megvan, a beszédnek ez az elgondolása a legtöbbször nem okoz különösebb nehézséget. Az igazi munka, ami tulajdonképpen fáradságos, de feltétlen szükséges, a motivumok kidolgozása : ut veritas pateat, placeat, moveat. Legmegbízhatóbb és majdnem mindig szükséges kiindulópontja a motivumok kidolgozásának a meghatározás, vagyis tisztázása a dolognak, amiről vagy ami ellen beszélünk. Azután jön a dolog hasznos vagy káros, szép vagy nem illő, igazságos vagy igaztalan, okos vagy esztelen, dicső vagy szégyenletes volta.

Befejezés : A beszéd betetőzése a befejezés. Itt foglalja össze a szónok mindazt, amiért beszélt és sűriti össze azokat az eszközöket, amelyekkel hallgatóira hatni akart. A befejezésnek ennél fogva szervesen kell kinőnie a beszédből, mint a virágnak a növényből. Nem teheti alaposabban tönkre a szónok beszédének hatását, mintha összes beszédeit ugyanazzal az egy szokvány befejezéssel fejeli meg, az örök üdvösség elnyerésével biztatva hallgatóit. Igaz, hogy a keresztény élet főmotivuma az örök élet elnyerése, de ezt a célt ily általánosságban emlegetni és folyton ismételtetni nem szabad. Ezt az örök életet s azt az örök boldogságot, amit a természetfölötti élet inchoative már e földön is magában foglal, meg kell kedveltetni azzal, hogy tartalmát, mint a beszéd folyamán fejtegetett, ismerttetett és ajánlott keresztény lelkület, vagy cselekvési mód következményét, gyümölcsét és jutalmát a befejezésben hatásosan kiemeljük. Ám folytonos emlegetése, hozzá megszokott formában hamarosan csak unalmat kelt, s ebbe az unalomba beleveszik még az a hatás is, amit a beszéd egyébként keltett volna.

A jó befejezésben két szempontnak kell érvényesülnie. Először összesűrítve tartalmaznia kell a beszéd eredményét; esetleg élénk szembeállítását a rossznak, amit elítéltünk és a jónak, amit ajánlunk. Másodszor nem szabad nehézkesnek vagy hosszadalmasnak, illetőleg bonyolultnak lennie. A hallgatóság, amely számít arra, hogy a beszédnek most már vége lesz, nem szívesen veszi, ha befejezésül még megerőltető figyelmet és elmemunkát kíván tőle a szónok azzal, hogy még egyszer megismétli a beszéd gondolatmenetét. Ha az egész beszéd egy bizonyítás volt, a legfőbb érveket meg kell ismételni, de új formában, röviden és csattanósan. Ha ünnepi beszédről van szó, akkor a befejezés az ünnepi érzés felsőfokával végződjék; ha buzdító beszéd, akkor a befejezés az érzelmekeltő és akaratmegindító erős motívumokat tartalmazzon, esetleg konkretizálja a célgondolatot (ilyformán: ha most a templomból hazamentek stb.).

Mindezen követelményeknek megfelel az a befejezés, amelyben leszűrt tanulság közmondásszerű rövidséggel hatásos, szemléletes, azért könnyen megjegyezhető mondatokban van megfogalmazva. A szemléletesség különösen fontos a befejezésben, mert a figyelmet nem veszi erősen igénybe, hanem a fantáziát foglalkoztatja. Ideális befejezés az, amely egy hangulatos, érzelmekeltő képben, hasonlatban vagy példában összefoglalva szemlélteti a beszéd tartalmának lényegét. Lehet, hogy az ily képhez nem kell hozzátennie semmit, de, hogy a hallgatóság lelkét ne foglalja le teljesen a kép élvezete s az akarat ne maradjon tétlen, a legtöbb esetben egy intelem, buzdítás vagy szentencia szükséges még a kép lezárásához. Különösen ilyenkor fontos a közmondásszerű hatásos rövidség. Az Üdvözítő paraboláit sokszor zárja le ily mondatokkal: «Igy lesznek az elsők utolsókká, az utolsók elsőkké»... «Akinak van, annak adatik» stb... «Menj és te is hasonlóképpen cselekedjél.»

A bevezetés. A bevezetés feladata, hogy a hallgatóság figyelmét és érdeklődését felkeltse, lelkét a beszéd befogadására előkészítse. Ebből a feladatból következők a jó bevezetésnek két főtulajdonsága: 1. A bevezetés semmivel se legyen hosszabb, mint amennyi az érdeklődés felkeltésére szükséges. Tehát a híres szónok, akit már felcsigázott érdeklődés vár, a bevezetést akár teljesen el is hagyhatja. Hasonlóképpen elmaradhat a bevezetés, ha maga az alkalom úgy hangolja

már a hallgatóság lelkét, hogy a szónoknak rögtön a tárgyra kell térnie.

2. Legyen a bevezetés hangulatban arányos a beszédhez. Aki egyszerű oktató beszédhez valami nagy patetikus bevezetést mondana, époly hibát követne el, mintha egy építész pompás palotabejáratot tervezne egy egyszerű családi házhoz.

Mivel a bevezetés célja az előkészítés, ne tartalmazzon oly magas hevületű érzéseket, amelyeket már fokozni nem lehet, sem oly erős kifejezéseket, amelyeknek befogadására a hallgatóság lelke nincs előkészítve. (Kivéve azt az esetet, amikor az alkalom az előkészítést már elvégezte.) Másrészt ne legyen üres, semmitmondó, hanem legyen annyira eleven, hogy a hallgatóság érdeklődését fel tudja kelteni.

Legyen lehetőleg szemléletes, könnyed, azaz ne adjon túlságosan nehéz munkát a hallgatóknak, akiknek lelkitervekenységét éppen hogy csak megindítjuk. Rövid, érdekes történet akár a történelemből, akár a mindennapi életből, jól elbeszélve, kitűnően alkalmas az érdeklődés felkeltésére.

Lehet utalni az ünnepre, vagy a felolvasott szentírási szakaszra is. Az előbbi azonban csak akkor lesz érdekes, ha a hallgatók lelkét már önmagában megfogja (karácsony), az utóbbi pedig, ha egy megragadó képet ragadunk ki belőle, vagy rámutatunk egy oly érdekes kérdésre, amelyet az illető szentírási hely felvet.

Általában mindig számíthatunk a hallgatók érdeklődésére, ha oly vallásos vagy erkölcsi kérdést vetünk fel, amely a közönséget foglalkoztatja, különösen, ha az illető kérdésre vonatkozóan tébbé-kevésbé helytelen, vagy kiegészítendő nézetek forognak közszájon vagy terjedtek el. Természetesen nem szabad elfeledni, hogy a tudományos vagy irodalmi világban vitatott kérdések nem okvetlen aktuálisak a mi hallgatóink számára.

Különösen a vendégszónok a hallgatóság megnyerésére kezdheti beszédét a helység, vagy egyesületre való utalással: így a beszéd befogadására szükséges szellemi kontaktus szónok és hallgatók közt egyszerre készen van. Teljesen fölösleges azonban, hogy a szónok a hallgatóság jóindulatának megnyerésére a maga kicsi gyenge, vagy ilyen meg amolyan feladatra alkalmatlan voltát emlegesse. A maga személyéről egyáltalában ne beszéljen, hisz nem az ő többé vagy kevésbé kiváló képességeiről van szó, hanem az igazság erejéről, amit

neki alázatosan szolgálnia kell. (A szerénykedés különben nagyon sok esetben a dicsekvésnek burkolt formája: a szónok felhívja a figyelmet arra, hogy ily nagy alkalomra őt választották szónoknak.) Rendkívüli esetekben utalhat ugyan a szónok feladata nagyságára, de ez azután igazán nagy alázattal történjék és akkor sem azért, hogy szerénykedjék, vagy magát mentegesse, hanem, hogy a tárgy komolyságára ezzel is ráirányítsa hallgatóinak figyelmét.

A bevezetésről a tárgyalásra úgy vezeti át a szónok a hallgatóit, hogy megmondja, vagy legalább jelzi a témát, illetőleg világosan megfogalmazza azt a kérdést, amelyet beszédében eldönteni akar. Természetesen a téma bejelentésének oly formában kell történnie, hogy az a hallgatóság kíváncsiságát felkeltse. Elhibázott dolog tehát, ha a szónok vasárnapról-vasárnapra ugyanazon formula szerint jelenti be, hogy miről fog beszélni, esetleg három részben. A téma bejelentésének ez az egyformasága természetesen lerontja az érdeklődést.

Am ebből nem következik, hogy a másik véglet helyes, amikor t. i. a szónok szinte elrejtí a témáját, hogy úgy tűntesse fel a dolgot, mintha az egész beszéd azon frissen most áradna ki lelkéből. A hallgatóság nem akar rejtvényt fejteni, mikor beszédet hallgat, hanem tudni akarja, miről van szó, mert így könnyebben mérheti össze azt, amit a szónok állít vagy követel, azokkal az érvekkel, melyekkel állítását elfogadtatni és buzdítását megokolni akarja.

A beszéd tárgyának bejelentése csak akkor maradhat el, ha ez felesleges, illetőleg, ha a hallgatók anélkül is teljesen tisztában vannak vele.

A prédikáció fajtái.

Az egyházi beszéd különféle fajtáit tulajdonképpen a tárgy szerint szokták megkülönböztetni (liturgikus, kateketikus stb.), de nem szokták eléggé hangsúlyozni, hogy bár mindegyik beszédfajtánál különleges szempontok érvényesülnek, valamennyire érvényes az a követelmény, amelyet legvilágosabban a buzdító beszédben látunk, hogy t. i. a szónoknak meglegyen a határozott célja, amit beszédével elérni akar.

A különféle szóközi műfajok tárgyalásának tehát az az

értelme, hogy mindegyikre nézve megállapítsuk azokat a sajtós kívánalmakat, amelyek a cél elérésére szükségesek.

A panegyrikus beszéd.

A panegyrikus vagy ünnepi beszéd tárgya valamely fizikai vagy morális személynek ünneplése, aki vagy amely a kinyilatkoztatással szoros összeköttetésben áll. Célja, hogy tiszteletet, hódolatot keltsen, hálaadásra vagy követésre buzdítson. Tulajdonképpen tehát a huzdító beszédnek egyik formája. (Egy szent ünnepén természetesen nemcsak panegyrikus, hanem didaszkalikus beszédet is mondhatunk.)

Az ünnepi beszéd szólhat Jézus Krisztusról, Szűz Máriáról, angyalokról, szentekről, az egyházzól, valamely rendről stb. Kiemelve és bemutatva az ünnevelt személy tulajdonságait, erényeit, műveit, üdvös hatását, annak tiszteletére vagy követésére igyekszik hallgatóit rábírní.

Vagy a jellemzésben lesz a beszéd súlypontja, vagy egyes erények kiemelésén, aszerint, amint a szónok a tiszteletet vagy követést tűzte ki célul.

Nagyon ajánlatos — már csak azért is, mert többször is kell esetleg ugyanarról a szentről beszélni — egy-egy jellemvonást, erényt, esetleg jellemző epizódot a szent életéből kiragadni s arra az egész beszédet felépíteni.

A szentek életének elbeszélésében legyünk alaposak s ragaszkodjunk az igazsághoz. A legendákat kezeljük illő pietással, de ne tüntessük fel őket megtörtént eseteknek.

Óvakodjunk a túlzástól, különösen a szent példájának ajánlásában. Könnyen elkerülhetjük ezt a hibát s beszédünknek szolid alapot vetünk, ha a szóbanforgó erénynek szabatos meghatározását nem felejtjük el.

A homília.

A homiliában a szónok feltárja hallgatói előtt valamely szentírási szakasznak vagy helynek értelmét, hogy hallgatóit az abban foglalt igazságban megerősítse és annak megfelelő cselekvésmódra buzdítsa.

A homília elsősorban szónoki formában nyújtott szentírásmagyarázat (ebben különbözik az exegezistól), azért csak arról szóljon, ami a felvett szentírási helyben tényleg benne

van. Ha a szónok egy szentírási hely alapján másról beszél (pl. a naimi ifjú feltámasztásával kapcsolatban a lelki halálból való feltámadásról), akkor eljárása lehet ugyan megokolt, de beszéde nem nevezhető homiliának.

Homiletikus beszédekre vonatkozólag a következő szempontokat kell szem előtt tartani.

A szentírási szakasz felolvasása után a bevezetésben legtöbbször ajánlatos a helyi és időbeli körülmények szemléletes rajza. Azután összefoglaljuk a szakasz tartalmát és főbb részeit. Esetleg röviden utalunk arra a kérdésre, amelyre a szentírási hely a feleletet megadja. Magyarozatunkban a hely értelmének minél világosabb kidomborítására törekszünk, azért, ha van, kiemeljük a vezérgondolatot, ha pedig a szakasz nem egységes, a főbb gondolatokat.

Az értelem megállapításában és megvilágításában felhasználjuk mindazt, amit a heremeneutikából tudunk, de nem száraz, tudományos vagy iskolás formában.

A szentírás értelmének megmagyarázása azonban csak egyik fele a homiliának, ezenkívül nagy tiszteletet kell keltenünk hallgatóinkban a Szentírásban foglalt Isten szava iránt, legfőbb gondunk pedig az legyen, hogy hallgatóink a megismert igazságokat életükre alkalmazzák.

A homilia bizonyos közvetlenséget és egyszerűséget kíván a stílusban és az előadásban. Ez teszi nehezzé. Egyszerű eszközökkel ugyanis csak az tud hatni s az egyformaságot elkerülni, aki mestere a szónak, főképpen pedig elmélyedő tanulmányozás és elmélkedés révén otthon van a Szentírásban.

A homiliát exegetikus és tematikus alosztályra felosztani fölösleges, mindig a szóbanforgó hely természete mutatja meg a szónoknak, hogy miként járjon el. «Alacsony» és «felsőbb» homiliáról pedig nem lehet beszélni: csak jó homilia van vagy rossz.

A didaszkalikus beszéd.

Jellegét az adja meg, hogy benne a szónok főleg a hit-igazságok megmagyarázására törekszik, tartalmukat kifejti, hogy a hallgatók hitbeli ismereteit határozottá, bizonyossá és tudatossá tegye.

A hangsúly a magyarozaton van, ami nem zárja ki, hogy a szónok közben bizonyítsa állításait. Természetesen az ily

prédikációk célja sem lehet az, hogy csupán a hallgatóság ismereteit gyarapítsa, hanem hogy a hitbeli meggyőződést elmélyítse, a hithez való ragaszkodást, a hitigazságok nagyra-becsülését, egyszóval a hitélet dogmatikus alapjait a hívők lelkében kiépítse.

Az ily beszédek jelentősége abban áll, hogy velük a szónok jól átgondolt terv szerint a hívőket a hitigazságok teljes ismeretére neveli. A szónoknak, hogy ily prédikációkat kellő módon mondhasson, nemcsak tudnia kell a theológiát, hanem a gyakorlati keresztény élet szempontjából ismernie kell a dogmák értékét, szolid aszketikus képzettséggel kell rendelkeznie és ismernie kell a hívek lelki igényeit.

A didaszkalikus beszéd leglényegesebb követelményei közé tartozik, hogy alapos legyen, ne mozogjon általánosságokban, azért akár valamely hitigazságot, akár valamely erkölcsi törvényt tárgyal, szorítkozzék egy igazságra. Ne beszéljünk egyszerre a sarkalatos erényekről, hanem csak egyről.

Különös gondot kell az ily beszédekben fordítani a világos felosztásra s a fogalmak elhatárolására, de ugyanily fontos, ha nem fontosabb, hogy ne elégedjünk meg a hittétel jelentésének kifejtésével, hanem úgy végezzük ezt a tanító és magyarázó munkát, hogy a hallgatókban felébresszük az igazság életre való jelentőségének tudatát. Úgy magyarázzunk meg pl. valamely szentséget, hogy a hívek ne csak megismerjék azt, hanem egyúttal felismerjék az életre való nagy jelentőségét.

Az ilyen egyszerűen tanító beszédeknek alapvető szerepük van az igehirdetésben: megszüntetik a hitbeli tudatlanságot, legbiztosabb ellenszerei a kételynek és a közömböségnek, helyreigazítói a téves életfelfogásnak s világosan megmutatják a híveknek azt az irányt, amelyhez a keresztény életnek igazodnia kell.

A tulajdonképpeni buzdító beszédektől is csak ott várhatunk sikert, ahol a hívők lelkét a didaszkalikus beszédekkel átmunkáltuk.

Bizonyító és cáfoló beszédek.

Sokszor tanácsos, sőt szükséges lehet, hogy a hívő hallgatóság előtt bizonyítsuk valamely hittétel igazságát.

Az ily bizonyító beszédnek három célja lehet: a) hogy

a hitbeli meggyőződést erősítsük, b) fenyegető veszélyek ellen előre védekezzünk, c) hogy hallgatóinknak kezébe adjuk azokat a fegyvereket, amelyekkel a támadásokat visszaverhetik.

Amennyire jogosult az ily célzattal tartott bizonyító beszéd, épp annyira el kell itélnünk minden eltévelyedést, ami ezen a téren, sajnos, nem ritkán fordul elő. Eltévelyedésnek kell mondanunk, ha a szónok mindig csak bizonyítja a hittételek igaz voltát s emellett elmulasztja a hitigazságok tartalmának és értékének megismertetését, vagy, ha hallgatóit mindig csak a kinyilatkoztatás előcsarnokában tartja, nagy buzgalommal bizonyítva a hitrevezető igazságokat (praeambula fidei), ahelyett, hogy bevezetné őket magának a hitnek világába.

A bizonyító beszédben különösen két szabályt tartson szem előtt a szónok.

1. Ne akarja a hitet észokokkal bebizonyítani. A hit a kegyelem műve s nem a logikus bizonyítás terméke. Az észokoknak csak előkészítő szerepük van, amennyiben elhárítják a nehézségeket s megkönnyítik az embernek, hogy Isten tekintélye alapján elfogadja a kinyilatkoztatást. Bármily fontosak és becsesek is azok a történeti vagy filozófiai érvek, amelyek a kinyilatkoztatás ténye mellett szólnak, a hitnek igazi bizonyítéka az egyház tanítása, amint az a Szentírásban és hagyományban foglaltatik. A szónok tehát ne arra törekedjék, hogy a hitbeli meggyőződést tudományos meggyőződéssé tegye, hanem hogy az észokokkal előkészítse a természetfölötti hit útját.

2. Vigyázzon a szónok arra, hogy bizonyításával ne rontson, ne erősítse meg azt a kételyt, amit el akart oszlatni. Könnyen előállhat ez az eset, ha a hitetlenség ellenvetését tetszetős formában adja elő, ha annak tartalma olyan, hogy azt az egyszerű hallgató is könnyen megértheti, az igazság bizonyítása viszont száraz, bonyolult s megértése a hallgatók felfogóképességét meghaladja.

A bizonyítás legyen helytálló, az érvek legyenek valóban érvek, az ellenvetések cáfolata legyen döntő. Az érvek halmozása fölösleges, csak nehezíti a beszéd felfogását. Amennyi szükséges, annyi elég is. A többi fölösleges. Mivel nem tudományos értekezést mondunk el előszóval, hanem azt akarjuk, hogy hallgatóink az egyházban őrzött isteni kinyilatkoztatás

előtt meghajoljanak, az érzelmekre és az akaratra épűgy legyen gondunk, mint a kifogástalan logikára.

A cáfoló beszéd célja, hogy a hallgatóság lelkéből a tévedéseket kiirtsa. Tehát elsősorban nem az, hogy hitetleneket megtérítsen, vagy hogy lehetőleg minden hittel ellenkező nézetet megcáfoljon, hanem, hogy a különben hívő hallgatók tévedéseit helyreigazítsa. A szónok tehát ne cáfoljon a szószékről olyan tévedéseket, amelyekről olvasott, vagy az apológiában tanult, hanem csak olyanokkal foglalkozzék, amelyek hallgatóságánál tényleg megtalálhatók. Különben könnyen azt a gondolatot ébreszti hallgatóiban, hogy a hitigazságok nem is oly feltétlen igazak, hisz vita tárgyát képezik.

Különösen fontosak azok a tévedések, amelyek a kereszténység szellemével vagy kifejezett tanításával ellenkező életelveket tartalmaznak. Pl. a fiatalságnak ki kell tombolnia magát; úgyis rövid az élet, használjuk ki örömeit; a fő, hogy becsületes legyen az ember stb.

Az ily tévedések sokszor a tapasztalatból leszűrt s világi gondolkodással megállapított életbölcességként hatnak, azért cáfolatuk nem kis ügyességet kíván a szónoktól. Két dologra kell az ily cáfolatokban ügyelnünk:

1. Ne heveskedjünk, ne dörögjünk túlságosan az ily tévedések ellen, hanem először is ismerjük el azt a kis igazságmagot, vagy ha az nincs bennük, legalább azt az igazságlátszatot, amelyről megállapítjuk, hogy tisztességes gondolkozású embert is félrevezethet. Csak azután szedjük szét ízekre tapintatosan, de annál alaposabban a téves nézetet.

2. Ne elégedjünk meg a pusztá cáfolattal, mert az csak félmunka, hanem a tévedéssel szemben mutassuk meg az illető dologban a keresztény tanítás fölényét, úgy hogy a hallgatóság ne annyira a mi ellenérveink miatt, mint inkább az igazság kedvéért forduljon el a téves eszméktől.

Vitatkozó beszédek.

A cáfoló beszédek sajátos faja a vitatkozó beszéd. Célja az eretnek tanok téves voltának kimutatása, illetőleg a hallgatóság megerősítése az igaz hitben és a tévedések távoltartása a hívóktól.

Arra a kérdésre, van-e jogosultsága az ily beszédnek, a következőkben felelhetünk:

1. Ha valaki azt hiszi, hogy az eretnek tanokat cáfoló beszédekkel eretnekeket térít meg, az hiú álmokkal kecsegteti magát. Kivételesen történhetnek ilyen esetek, de általában a támadás és cáfolat már természeténél fogva sem alkalmas arra, hogy valakit megnyerjünk vele. A megtérések, ha azoknak indítéka prédikáció volt, a katolikus hit tartalmának pozitív feltárásának s nem a tévtanok cáfolatának nyomán szoktak bekövetkezni. Az ily célzatú vitatkozó beszédek jogosultsága legalább is kétséges.

2. Nemcsak jogosult, hanem szükséges is, ha az eretnek híveinket környékezik meg, ami különösen a napjainkban folyó szektárius propaganda folytán könnyen megtörténhetik. Még pedig nemcsak akkor kell fellépni a báránybőrbe bújó farkasok ellen, amikor azok már megkezdték ragadozó munkájukat, hanem előre fel kell hívni a hívek figyelmét.

Az ily vitatkozó beszédekben nem elég, hogy a cáfolat legyen teljes, találó és megsemmisítő, hanem nagyon fontos, hogy a szónok lelkipásztori haragjától ne hagyja magát elragadtatni. Őrizze meg higgadtságát s azt a fölényt és biztosságot, amit az igazság birtoka biztosít az embernek. Ne feketitse be az ellenfelet, tartózkodjék minden túlzástól. Ne keresse a maga homlokára a győzelmi babért, hanem harcoljon az igazságért a lelkek iránt való szeretetből s akkor elfogja találni a leghelyesebb harcmódot.

Konferenciabeszédek.

Sok törekvő hitszónok becsvágyának netovábbja, hogy művelt közönség előtt konferenciabeszédeket mondhasson. A konferenciabeszédeknek ezt a túlbecsülését a «közönséges» prédikációval szemben egyáltalában nem igazolják azok az eredmények, amelyek nyomában jelentkeztek, annál kevésbé helyettesíthetik a prédikációt.

A konferenciabeszéd tulajdonképpen tudományos előadás, amelyben főleg filozófiai és tudományos theologiai érvelésen van a súly. Mint ilyennek az a hivatása, hogy az egyháztól többé-kevésbé távolálló, de jóindulatú művelt közönséget közelebb hozza a hit világához.

Az ily célzatú beszéd esetleg hasznos, sőt szükséges lehet, de a templomon kívül kell tartani. Csak az vállalkozzék az ily beszédek mondására, akinek nemcsak kifogástalan theolo-

giai képzettsége van, hanem alapos tudományos felkészültséggel is rendelkezik. És az ilyen se azért lépjen az előadói emelvényre, hogy olvasottságát vagy tudományát ragyogtassa, hanem hogy komolyan szolgálja az igazságot.

Különben a konferenciabeszédekben sem hat annyira, ha valaki az istentelenségnek különféle hírességeivel vív parádés párviadalokat, mintha valaki mély theologiai tudásából merítve az egyház tanításának értékes, de sokak előtt ismeretlen vagy félreismert tartalmára hívja fel a figyelmet.

Mivel a hallgatóság még ha a műveltebb elemekből tevődik is össze, megközelítően sem rendelkezik azzal a spekulatív készséggel, ami a tudományos képzettségű papnál természetes, nagyon vigyázni kell, hogy felfogóképességét meghaladó elmemunkát ne kívánjunk tőle.

Egyszerű gondolatmenet, világos stílus a konferenciabeszédekben különösen fontos. A tudás legérettebb formájában mindig egyszerű. Aki mélységekként ható zavarosságokkal kábítja el hallgatóságát, az még híres szónok is lehet, de nem épít Isten országán. Különben a közönség is erősen józanodik s mindig kevésbé hagyja magát elkápráztatni az oly szíporzázó beszédektől, amelyekből édeskeveset ért.

Viszont az egyszerűség nem zárja ki a gondos kidolgozást, s a konferenciabeszédek közönsége elvárja a szónoktól, hogy előadása külső formáját illetőleg is a kor színvonalán álljon.

Világosság.

Az emberi értelmet az igazság világosságának befogadására alkotta a Teremtő, azért bérmeckora legyen is az elvakultság, az igazság világossága a nagyobb erő. Ám csak az az igazság hat a hallgatóságra, amit megért, azért a szónoknak első feladata, hogy megértesse hallgatóival, amit mondani akar.

A megértés eszközei a fogalom, az ítélet és a következtetés.

1. A fogalmak összekapcsolása adja az ítéletet, az ítéletek összekapcsolása a következtetést. A szónoknak mind a háromra nagy gondot kell fordítania.

2. A megértetés útja nem lehet más, mint a fogalmak, ítéletek és következtetések használata.

A fogalom úgy jön létre, hogy a dolgok lényeges, meg-
egyező jegyeit az egyes dolgokból elvonva összefogjuk.

A fogalommal együtt születik a szó is, amellyel a fogal-
mat jelöljük. A fogalmat jelölő szót mármost az érti meg,
aki egyrészt ismeri a szóban összefoglalt dolgokat, másrészt
a szó hallatára lelkében feltudja ez ismeretet idézni. A hall-
gatóság nagyon gyakran sem a megértéshez szükséges tudás-
sal, sem a gyors felidéző képességgel nem rendelkezik. Annál
könnyebben előfordul az az eset, minél nagyobb a fogalom
köre, vagyis minél több dolgot fog át.

A megértést úgy könnyítjük meg hallgatóink számára,
hogy végigvezetjük azon a folyamaton, amelyben a konkrét
valóságból elvonás útján megszületik a fogalom, vagyis hogy
a fogalom tartalmát részletezzük, pl. bűn a kevélység, az
önzés stb. Lehetséges azonban, hogy ez sem elég, hanem még
jobban kell konkretizálnunk: önző az, aki mindig csak
magával törődik, még mások rovására is.

A fogalmak megmagyarázása tehát úgy történik, hogy
tartalmukat kifejtjük, szinte kézzelfoghatóvá tesszük s más
fogalmaktól elhatárolva tisztázzuk. A szónoknak egyik leg-
fontosabb s legtöbb munkát igénylő feladata, hogy ily módon
a tapasztalati tényeket a fogalommal megvilágítsa, viszont
a fogalomban rejlő gazdag valóságtartalmat felidézze, a sza-
vakat szemlélettel töltsse ki.

Ezt a munkát minden vallási és erkölcsi fogalomra vonat-
kozóan el kell végeznünk. Különben jól ismert, hagyománytól
megszentelt, de meg nem értett szavak áradatát hallják a
hívek, amely szavak bizonyos elmosódó áhitat vagy meg-
hatottság felkeltésére alkalmasak ugyan, de annyira hatá-
rozatlanok, hogy a cselekvő akaratnak célt mutatni nem
tudnak, pl. örök élet, mennyország. Ilyen fontosabb fogalmak
pl. újjászületés, kegyelem, bánat stb., kifejezések, mint a
«Szentlélek temploma», «Isten fogadott fiai», «Krisztusban
egy testnek» tagjai vagyunk stb. Az ily fogalmakat legjobb
egy bibliai alakon vagy költött személyen bemutatni. Pl. meg-
térés-tékozló fiú.

Az ily fogalommagyarázatot természetesen nem kell
túlzásba vinni. Ha egyszer alaposan elvégeztük, elég, ha
időről-időre felfrissítjük az alapfogalmakat.

Magában a magyarázatban is mértéket kell tartani. Ha
valaki pl. a kísértés fogalmát akarja tisztázni, ne halmozza

a példának egész beláthatatlan seregét, csak annyit, amennyiből egy normális elme a kísértés fogalmát el tudja vonni, különben bosszankodik a hallgató, hogy még mindig nem megy a szónok tovább, még mindig világitgatni próbálja azt a dolgot, ami már úgyszólván világos.

Az ítélet megértetése szintén fontos szónoki feladat. Ügyelnünk kell arra, hogy az ítéletben összekapcsolt fogalmak világosan álljanak a hallgatóság előtt s hogy a köztük kimondott kapcsolat szinte kézzelfogható legyen.

A bizonyítás két formája, a dedukció és indukció egyaránt szerepelhet a szónoklatban. Törekedjünk itt is a legnagyobb világosságra és amennyire lehet a konkretizálásra. A hallgató különös megerőltetés nélkül kíséresse figyelemmel az okoskodás menetét.

Határozottan jelöljük meg az okoskodás fordulópontjait kötőszókkal: tehát, minthogy, bár stb. Természetes, hogy az ily kötőszók nem pótolhatják a tényleges gondolati összefüggést vagy palástolhatják annak hiányát, de viszont a gondolatok belső összekapcsolásával se elégedjünk meg, hanem hívjuk fel arra a hallgatók figyelmét s könnyítsük meg nekik a gondolatmenet követését.

Sok modern szónok elhanyagolja ezt a szabályt, hogy a gondolat röptét lendületesebbé tegye. A következmény könnyen az lesz, hogy, hacsak nem egészen válogatott publikumnak beszél, ami majdnem soha sincs együtt, nem értik meg, bosszankodnak vagy bámulják a szónoknak elérhetetlen magasságokban járó szellemét, vagy tudásának mélységét. Pedig esetleg nem is oly mély, amit mond, csak homályos és zavaros.

Nem szabad elfelejteni, hogy a beszédet a közönség csak egyszer hallja és ebből az egyszeri hallásból kell megjegyeznie mindazt, amit vele közölni akarunk. Tudnia kell tehát azt az irányt, amelyben fejtegetésünkkel haladni akarunk, hogy követni tudjon bennünket. Ennek a követelménynek teszünk eleget, ha beszédünknek világos szerkezetet adunk s ha már a bevezetésben a közönség és tárgy szerint többekévéssé nyíltan megmondjuk vagy jelezzük, hogy miről lesz szó.

Azt a körülményt, hogy a közönségnek hallás útján kell megértenie és megjegyeznie, amit mondunk, a beszéd világossága érdekében figyelembe kell vennünk már az egyes mon-

datok felépítésében is. Ami írásban világos, beszédben még nem biztosan az. Szónoki szempontból rossz az a mondat, amely egyszeri hallásra egész teljességében föl nem fogható, mert nagyon sokat ölel föl, zsúfolt.

(Ilyen mondat volna például: «Szentünk ékesszóló példája annak az isteni kegyelemből táplálkozó hősi ember-típusnak, amely az emberi gyengeség ingoványain átgázolva merész túristaként hág a nagy feladatok sziklás magaslataira, ahol az eszmény ragyog törhetetlen és oly erős fényvel, hogy a gonoszság minden erőfeszítése sem képes elködösíteni az erősek példájára utalt sokaság szeme elől».)

Hasonlóképpen nehéz követni az oly beszédet, amely a szentenciózus rövidségű mondatokat halmozza. Az ily mondat megértéséhez előkészítés kell, vagy utána kell gondolkozási időt hagyni hozzá, különben mielőtt az egyiknek értelme kibontakozhatnék a hallgató lelkében, ráesik és betemeti a következő.

Egyébként a mondatok alakja igazodjék a tartalomhoz. Leírás és elbeszélés rövid mondatokat kíván. Az okfejtés eredményét jól tagolt és nem túlságosan hosszú periódusokban foglalhatjuk össze. Kiemelkedő gondolatok egyszerű, lapidáris mondatba foglalva hatnak.

A beszédet jó rövid mondatokkal kezdeni, míg a befejezés lendülete és hevülete sokszor körmondatba kívánczik. De lehet egy rövid csattanós mondat is, amely a főgondolatot meglepő világításban mutatja be.

Általában a világosság szempontjából főszabály az, hogy gondolataikat ne zsúfoljuk össze nehéz mondatokba, hanem oldjuk fel több könnyen felfogható mondatra. A gondolatnak ily elosztása több mondatra tetszetősebbé, szemléletessé, tehát művészivé teszi a beszédet. De van egyéb haszna is. Az a hallgató, aki valamit nem ért a beszédből, vagy nem figyel tovább, vagy bosszankodik, hogy a szónok nincs tekintettel az ő felfogó képességére, vagy restelkedik és kényelmetlenül érzi magát tudatlansága miatt, de minden esetben kellemetlenül érinti a beszéd. Tehát nincs jól hangolva a mondottak befogadására. A világos beszédet ellenben mindenki szívesen hallgatja. Természetesen a másik végtől is tartózkodni kell: nem szabad annyira elaprózni a gondolatokat, hogy ezáltal a beszéd menete csigalassúvá váljék, mert akkor a hallgató, mivel értelmét nem foglalkoztatjuk, unatkozni

kezd. A hallgatónak éreznie kell, hogy a szónok fejtegetései mindig közelebb viszik az igazság teljes megértéséhez.

Érthetőség és világosság szempontjából szükséges, hogy a beszéd tartalma ne legyen magas. Magas minden beszéd, amely a hallgatók lelkivilágának színvonalát meghaladja.

Ismeretlen dolgokra való célzások, ismeretlen területről vett képek és hasonlatok, az oly bizonyítás, amelyben az argumentumok értékeléséhez nincs meg a hallgatókban az előképzettség, az oly vallásos vagy erkölcsi értékek, amelyek a hallgatóság lelki igényei között nem szerepelnek, mind magassá teszik a beszédet. Hiába beszél pl. valaki a szenvedés áldásairól oly közönségnek, amely a szenvedésről csak annyit tud, hogy fájdalmat okoz, beszéde idegen és érthetetlen lesz, akármilyen közérthető mondatokat használ.

Ebből azonban nem következik, mintha mindig csak a közönség alacsony színvonalán kellene a szónoknak mozognia. Ellenkezőleg: le kell ugyan szállni a közönség színvonalára, de csak azért, hogy mindig magasabb színvonalra emeljük. Nincs oly vallási vagy erkölcsi életérték, amit kitartó türelemmel és a közönség felfogóképességéhez való ügyes alkalmazkodással fokozatosan meg nem világíthatnánk.

Szemléletesség.

A beszédnek olyannak kell lennie, hogy a hallgató egyszeri hallásra megértse, amit emlékezetébe akarunk vésni, megjegyezze; s a hallott igazságokat ne csak értelmével, hanem egész lelkével magáévá tegye. Mindhárom szempontból egyaránt fontos kelléke a szónoki beszédnek a szemléletesség, elsősorban azonban az értelem és emlékezet munkáját könnyíti meg nagy mértékben.

A szemléletesség követelménye az ember megismerő tehetségének természetéből következik. Az ember testből és lélekből áll. Természetének ez a kettős volta érvényesül minden vonatkozásban, szellemi életében is. Ismereteinket érzékeink útján szerezünk a külső és belső tapasztalat világából. Az értelem fogalomalkotó, elvonó képessége bármily magasra emelkedjék is, az érzéki világtól teljesen elszakadni nem tud. Legelvontabb szavainkban is majdnem kivétel nélkül megtaláljuk valamely érzéki benyomásból alkotott képnek nyo-

mait. Az emberi megismerésben tehát együtt találjuk a lélek és az érzékek közös munkájának nyomait.

A két tevékenységnek harmóniája akkor teljes, ha egyrészt az érzéki benyomásokat a szellem világosságával világítja át az értelem, másrészt ha a képzelet az elvont igazságok kifejezésére megtalálja a megfelelő képet. A szónok tehát akkor jár el helyesen, ha a már ismert fogalmat valami új képpel, példával szemlélteti, vagy valamely ismert példából vagy szemléltető anyagból új fogalom megismerésére vezeti hallgatóit.

Mikor a szónok gondolatait képbe öltözteti, testet ad azoknak, könnyen megfoghatókká teszi őket. Az élő beszédben a fogalmak egymáshoz való viszonyának elméleti megállapítására nincs idő, a figyelem nem időzhet hosszan egy-egy mondatnál, mert közben a szónok tovább halad. A képben a gondolat testet ölt, az igazság kivirágzik, könnyen megfigyelhetők alkotó elemei, az értelmi belátáshoz a tapasztalat bizonyosságának érzete járul, az emlékezetnek pedig a fantáziaképek kitűnő fogódzókat nyujtanak.

Vannak ugyan a megismerésnek területei, amelyeken minden normális ember meglehetősen könnyen mozog, a hit természetfölötti világa azonban oly elvont igazságokat is tartalmaz, amelyeket csak a szemléltetés eszközeivel tudunk közelhozni hallgatóink lelkéhez. Különösen kezdő szónokokat fenyegeti az a veszedelem, hogy magukról ítélik meg hallgatóikat, elfelejtve, hogy azoknak nincs meg az a theologiai előképzettségük, amely elvont fejtegetéseik megértéséhez szükséges volna. Majd mikor ráeszmélnek a valóságra, sokszor meg sem kísérlik, hogy a nehezebben felfogható hit-tanítást a szószéken tárgyalják. Ez az egyik oka annak a sajnálatos és következményeiben igen szomorú ténynek, hogy a prédikációk legnagyobb részéből hiányzik a dogmatikus megalapozottság.

Hallgatóink megértének mindent, amit hit és erkölcs dolgában tudniok szükséges és hasznos, csak találjuk el a megértetés módját. Ennek a titka pedig, hogy az elvont beszéd helyett a konkrét módot választjuk, ahogy az Údvözítő is tanított. Oly hallgatóssággal van dolgunk, amely nem tud, de nem is akar követni oly beszédet, amelyben a fogalmak hosszadalmas kifejtése és a következtetések láncolata a kitartó figyelmet is próbára teszi. Segítsük azért a hallgatósságot a

szemlélettel, állítsunk hallgatóink szeme elé képeket, amelyekben különösebb fáradság nélkül szemlélhetik azokat az igazságokat vagy erkölcsi törvényeket, amelyeket lelkükbe akarunk vésni. Azt azi gazságot pl., hogy az anya a gyermek első vallásos nevelője, szemléletesen így lehet kifejezni : «Az anya tanítja kis gyermekét Jézus és Mária szent nevének kimondására, ő fogja meg a kisdéd kezét és vele keresztet vet az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében. Ő az, ki a felkelés után és lefekvés előtt rászoktatja gyermekeit az imádságra, az angyali üdvözlésre lefödeti fejüket, nem tűri, hogy az étkezéshez imádság nélkül leüljenek, vagy onnét imádság nélkül távozzanak. Ő vezeti el őket a templomba és tanítgatja az ott látottakra, elvezeti őket a temetőbe s imádkozik velük az elhunytakért. Ő beszél nekik az Őrőangyalról és elmondja azon szentnek életét, kinek nevét viselik ; a szegényeknek szánt alamizsnát kis gyermeke keze által nyújtja. Szobáját Krisztus, Szűz Mária s más szentek képeivel ékesíti és távoltart onnét mindent, ami gyermekeit megbotránkoztatná». (Jámbor László, A nevelés fontossága. 1920 15. l.) Az ily szemléletesség értéke szinte felbecsülhetetlen : a megértést könnyűvé teszi, megfogja a szívet, az akarat pedig készen kapja benne a hirdetett igazság értelmében formált élet képét.

A szemléltetés eszközei a szóképek, hasonlatok és példák.

A szemléletességet vegyük figyelembe már az egyes szavak megválasztásánál. (Ugyanez a mondat szemléletesebb ily formában : Ügyeljünk a szemléletességre már akkor, mikor az egyes szavak között válogatunk.) Az ás-és végű igéből képzett elvont szavak különösen kerülendők, ha csak a tapasztalat folytán nem lettek szemléletesek, mint fejfájás. Helyettük meg kell találni azokat a konkrét jelentésű főneveket, mellékneveket és igéket, amelyekre az illető elvont szavak vonatkoznak. (Pl. «Prédikációnk eredményesebbé tévése» helyett : Hogyan tehetjük prédikációnkat eredményesebbé? ; még tovább menve : Hogyan érhetünk el prédikációnkkal több eredményt?) Igaz, hogy ily módon esetleg egész mondatot kell mondanunk egy szó helyett, mert hisz az elvont összesűriti a tartalmat, de beszédünk sokat nyer elevenségben. (Szemléletesen kifejezve ugyanaz a gondolat : az elvont beszéd úgy viszonylik a szemléleteshez, mint a gyümölcskivonat a formás, szép gyümölcshez ; a kivonatban is benne

van a gyümölcs tápereje, de hiányzik belőle a gyümölcs színe, illata, szép alakja.)

Az elvont szavakhoz hasonlóan kerülnünk kell az olyan szintelen utalásokat is, amelyek írásban egészen helyénvalók, a beszédet azonban megterhelik. Az ily kifejezést, mint például «az említett igazság», ne használjuk, helyette ismételjük meg, ha szükséges, más formában még egyszer a dolgot.

A függő beszéd helyett lehetőleg használjuk az egyenes beszédet.

Elvont dolgok megvilágítására kitűnő eszköz a meg személyesítés. Ha például a gondról beszélünk, általános-ságoknál sokkal hatásosabb, ha leírjuk, mint valami kísértetet, amely alszik, ha az ember ébren van, de rögtön felébred, ha az ember aludni akar, oda ül az ágya szélére és gyötri órákon át.

Az ily képek vagy maguktól merülnek fel a szónok képzeletében, vagy nyugodt munkával kell megalkotni őket. A fő, hogy frissek, egyéniek legyenek. Régi, lomtárba való képekkel ne untassuk hallgatóinkat. Hasonlatok használatában is igyekezzünk eredetiek lenni, még pedig nem azért, hogy művészi tehetségünket fitogtassunk, hanem azért, mert az egyéni hasonlatok elevebben hatnak. Óvakodjunk az oly hasonlatoktól, amelyek már ismételten bejárták a földkerekség összes szószékeit, mint a vándor, ki elhatározta, hogy mindig menni fog.

Ugyanígy kívánatos, hogy a példák megválasztásában is járjon el a szónok egyéni módon s tartózkodjék az agyonhasznált példáktól. Egyáltalában nagy gondot kell fordítani a példák és hasonlatok megválasztására. Olyan képek és hasonlatok, amelyek kívül esnek a hallgatók látókörén, nem világosabbá, hanem ellenkezőleg, zavarosabbá teszik a beszédet.

De talán még jobban kell óvakodnia a másik végteltől, amivel újabban gyakran találkozunk. Sokan egészen közel akarják vinni hallgatóikhoz az igazságot, s azért a köznap élet képeivel és helyzeteivel világítják meg. Igaz ugyan, hogy a magyarázat legbiztosabb útja, ha az ismeretlent a közismerttel világítjuk meg. A prédikáció azonban oly igazságokat tárgyal, amelyek egy magasabb világra utalnak, s azért bizonyos emelkedett légkört kívánnak. A hétköznapi világa a szószéken először természetesen meglepően hat,

rendkívül érdekes, s ha kellő mértéket tart a szónok, hasznos is. Azonban nagyon csínján kell vele bánni. Egész biztosan megünnák a falusiak, ha a plébános mindent az ekével és boronával akarna nekik megmagyarázni. Ellenben örülnek az oly hasonlatoknak, amelyek pompások, ünnepek, de amellettszámukra is érthetők, bár nekik ismeretlen világból vannak véve. Pl. tengeri hajó egy rábamenti falusinak.

Általában ügyelni kell arra is, hogy a képek ne csak az igazság megértését szolgálják, hanem oly hangulatot keltsenek, amely a kedélyre való hatásában méltó kísérője az igazságnak. Nem szabad pl. a világot kormányzó Isten működését az autóvezető sofőr munkájával megvilágítani. A kegyelem értelemmegvilágító hatását hasonlítsuk a naphoz s ne magyarázzuk a villanylámpa felgyújtásával. Az oly kép, amely bizonyos előkelő költőiség híján van, nem alkalmas vallási igazságok szónoki megvilágítására. Izléstelen képek és hasonlatok kiábrándítólag hatnak nemcsak a művelt, hanem az egyszerű közönségre is. A természetből vett képek általában a legszebbek, a legméltóbbak az isteni igazság megvilágítására, hisz Istennek remekeiről vannak véve. Ám különösen falun vigyázni kell arra, hogy az egyszerű nép természetérzése nagyban különbözik a művelt városi emberétől.

Nem szabad továbbá megfeledkeznünk arról sem, hogy a szemléltetés csak eszköz és nem cél, tehát mértéket kell benne tartani. Amint a hosszúlélegzetű, elvont, száraz és színtelen okoskodások fárasztók, azonképen túlló a célon az a szónok is, aki képre képet, példára példát halmoz, mert az ily beszédben meg a fától nem látni az erdőt. Egyik kép üti a másik hatását, a fantázia zsúfoltra telik a sok képtől, s az értelem alig jut szóhoz. Kép és fejtegetés váltakozva kövessék egymást. A kezdő szónok rendesen kevés vagy vérszegény képeket használ, a demagóg és a költő beszéde csupa kép, az unalmas szónok a szemléltető eszközök egész tárházát tömi bele egy beszédbe, az ügyes és igazán népies szónok eggyel sem többet, mint amennyi kell, de azok azután találók.

Végül mindig szem előtt kell tartanunk, hogy a költői és a szónoki képalakítás stílustörvényei nem azonosak. Mindkettő hatni akar, de míg a költőnél a látomás bódító kép-

rázata is cél lehet, addig a szónoknak a szemlélet határozottságára kell törekednie, hisz ő nem azért mutatja a képeket, hogy hallgatóit szórakoztassa és gyönyörködtesse, hanem hogy értelmüket meggyőzze, akaratukat megindítsa. Vigyáznia kell tehát, hogy a lelkesültség legmagasabb fokán se hagyja el az értelem és az akarat szilárd talaját, s ne ringassa hallgatóit igéző képeivel meg nem fogható hangulatok mámorába, amiből a hétköznapi józan munkára nem marad semmi.

Az impresszionista és szimbolikus költészet képkalkotása különösen veszedelmes kísértője a fiatal szónoknak. Igaz, hogy a szónoki képek stílusa is változik és alkalmazkodik a kor ízléséhez, ez az egészséges korszerűség azonban egyáltalában nem jelent annyit, hogy ami a költészetben elfogadható, az a szónoklatban is helyénvaló. Különösen a modern líra szimbolizmusát nem volna szabad szószékre vinni, mert az ily beszéd megértését csak azoktól lehet várni, akik előtt a modern líra nyelve ismeretes. Különben is egészen más dolog egy rövid szimbolikus vers elolvasása, mint egy szimbolista szónoklat meghallgatása. Az előbbiben esetleg külön élvezzük, hogy a gondolatok mind képpé váltak és színes látomásokká alakultak, de ezt a játékot esetleg félórán keresztül figyelemmel kísérni gyötrelem, főleg a józan gondolkodású embernek.

Vigyáznia kell a szónoknak arra is, hogy a dekadens költők által meghonosított eszközökhöz ne nyúljon. A kiélt idegek felizgatására a modern költészet bizonyos iránya a leglégiésebb finomságok mellett ellentétképpen szívesen alkalmazza a legdurvább képeket, különösen olyanokat, amelyek egész közletről borzolják az érzékeket. Igaz, hogy az ily beszédek hatnak, különösen a hisztériához közel álló publikumra, azonban ez az idegtáncoltatás méltatlan az Isten házához, s jaj annak a szónoknak és publikumnak egyaránt, ahol a hatásnak ilyen eszközeihez kell nyúlni, ahol a vallássság ilyen «szent révületekben» és vonaglásokban éli ki magát.

Ami mesterkéltnél, izgatónál, az nem való a szószékre. A szónoki kép nem túlbujjázó, Egyszerű, nagyvonalú, világos, felfogható és felemelő. Mindezeket a tulajdonságokat kristályos tökéletességben mutatja a következő példa: «Kehely ez az ország, Uram, amelyet a Te kezeid műveltek olyanná,

mint aminó volt ezer esztendőn keresztül. Meg volt a mélysége a Duna—Tisza közén, meg volt a pereme kifaragva a gyönyörű Kárpátok láncából. Ezt a kelyhet, Urunk, Királyunk felajánljuk Neked. Csorba lett, letört a pereme ; ami benne van : vér és könny ! Ezt felajánljuk Neked, Király, Császár, irgalmas Megváltó». (Vass Józsefnek az 1928-iki nagygyűlés eucharisztikus körmenetén mondott beszédéből.)

(A szónoklatot képeken, hasonlatokon, példákon kívül szemléletessé teszi még a gondolatok kifejtésének elevensége. A hallgató ily esetben magát az okoskodás menetét szemléli. Erről a szemléletességről az alábbiakban lesz szó.)

Érdekesség.

A világosság és szemléletesség oly tulajdonságok, amelyekre főképp az érthetőség szempontjából van szükség. Bár a gondolatok és az okoskodás világossága már önmagában is gyönyörködtető, a hasonlatok és példák azonkívül, hogy az igazságot illusztráljuk és gyönyörködtetnek szépségükkel, sokszor erős érzelmek felkeltésére is kiválóan alkalmasak. A szónok azonban, mint tudjuk, nem elégedhetik meg azzal, hogy hallgatói megértsék és elfogadják az igazságot, hanem arra kell törekednie, hogy azt befogadják, életük eleven hatóerejévé, cselekedeteik rugójává tegyék.

Ebből a törekvésből származik a jó szónoklatnak két másik tulajdonsága, t. i. az igazságnak és a cselekvésre indító motívumoknak oly előadása, hogy az a hallgatókat érdekelje és bennük oly érzelmeket keltsen, amelyek a szónok kitűzött céljának megvalósulását elősegítik. Foglalkoznunk kell tehát az érdekesség kérdésével és az érzelmek felkeltésének eszközeivel és módjával.

Érdekes, mint a szó is mutatja, ami az ember érdekeit érinti és azoknak kielégítésére alkalmasnak látszik. Érdeklődünk oly dolgok iránt, amelyek bennünket érintenek. Az érdeklődés egyik megnyilatkozása a kíváncsiság. A kíváncsiság forrása a tudásvágy. Kíváncsiak arra vagyunk, amit még nem tudunk, tehát az új dolgora. A kíváncsiság akkor szűnik meg, amikor az újdonság varázsa elmúlik, míg az érdeklődés megmaradhat továbbra is. Abban az esetben, t. i. ha az új dolgot magunkra nézve fontosnak, jelentősnek tartjuk. A kíváncsiság tulajdonképpen nem más, mint az új dolgoknak

megfigyelése abból a szempontból, hogy ránk nézve fontosak-e vagy sem. Az átlagember a kíváncsiság ösztönét nem szabályozza, ész nélkül kíváncsi minden újdonságra, ami útjába esik, amit megért. Az öntudatos ember kíváncsiságát életcélja szabályozza.

A szónok beszéde a mondottak alapján többféleképpen is érdekes lehet :

1. Oly dolgokat mond, amelyek hallgatóinak érdekeit érintik,

2. új dolgokat mond,

3. új, szokatlan az a mód, ahogy beszél.

Hogy az érdekesség három fajtája közül melyikre kell az egyházi szónoknak törekednie, nem nehéz eldönteni. Nem lehet az más, minthogy hallgatóink tartósan érdeklődjenek aziránt, amit tőlünk hallanak, vagyis legyenek áthatva azon igazságok életbevágó fontosságától, melyeket hirdetünk.

Feltűnően új beszédmodort nem kell elsajátítania az egyházi szónoknak, sőt nem is szabad arra törekednie, hogy beszédét azon esztétikai élvezetek miatt hallgassák, amit beszéde külső formájával kelt. Viszont, aki a szó művészetét gyakorolja, annak kötelessége, hogy hallgatóit ne úntassa rég elkoptatott és megünt kifejezésekkel, ne beszéljen azon nyelven, amely a szószeiken kívül már régóta sehol sem hallható, mert ez akadálya volna az érdeklődésnek. Aki megtanult annyit, hogy gondolatait önállóan és művelt emberhez illő formában tudja kifejezni, az, ha nem is lesz nyelv- vagy stílusújító, elegendő mértékben újszerűen fog beszélni.

Új igazságokat nem kell egy katolikus egyházi szónoknak keresnie, mert, sajnos, napjainkban ha valaki a katekizmus tanítását magyarázza, akkor is igen sokszor újság hallgatóinak, amit mond, de egyébként is az evangélium mindig aktuális és tele van új életet teremtő csodálatos isteni erővel. Világos, hogy az egyházi szónok nem elégedhetik meg azzal, hogy beszéde általában érdekli hallgatóit. A prédikáció nem akkor jó, ha az érdekesség kedvéért az újságok szenzációs híreivel kel versenyre, hanem csak akkor, ha az isteni igazságokat tudja úgy tárgyalni, hogy azok érdekeljék a közönséget. (Lesznek olyanok, akiket az isteni igazság semmilyen formában sem érdekel, ezekkel nem kell túlságosan törődni; viszont, ha valakinek prédikációja untatja a hallgatókat,

ebből nem okvetlenül következik, hogy azoknak a hallgatóknak nem kell az evangélium.)

Az érdeklődés felkeltésének tehát az a helyes módja, ha Krisztus érdekeit az emberek érdekévé tesszük, vagyis ha megmutatjuk, hogy amit Isten kíván tőlünk, az nekünk is kívánatos. Az emberek rögtön felfigyelnek, ha olyasmiről hallanak, ami után érdemes törekedni, s ha megmutatjuk nekik az eszközöket, amelyekkel törekvésükben sikert tudnak elérni. Mert minden dolog érdekes, ami lelki igényeink, vágyaink, bajaink vagy ideáljainkkal kapcsolatos. Amint a magyarázatban fontos, hogy az appercepció törvényeit figyelembe vegyük, vagyis hogy a közlendő új ismereteket a már meglévőkhöz kapcsoljuk, azonképpen fontos, hogy hallgatóink tényleges életigényeiből induljunk ki s úgy vezessük át őket az igazi élet igényeire, hogy hidat verjünk a hallgatóság meglévő érdekköréből abba a természetfölötti érdekkörbe, amely iránt érdeklődésüket fel akarjuk kelteni.

Nem szabad azt a látszatot kelteni, mintha a hit világgával csak ünnepnapokon kellene törődni, lévén az egészen más világ, amihez a mindennapi életnek nem sok köze van, hanem meg kell mutatni, hogy az evangélium életalakító erő, amelynek a hétköznapi életben is érvényesülnie kell. A mai ember erősen gyakorlati irányú, azaz nem mélyen tudatos, s azért érzéke jóformán csak a kézzelfogható realitások iránt van. Az evangélium is akkor érdekli tehát legjobban, ha megmutatjuk neki, hogy mire használhatja fel és mit kell felhasználnia a mindennapi életben; ha megmutatjuk neki, hogy élete ezáltal különb, értékesebb és boldogabb lesz már itt a földön is.

A keresztyén életideált szinte megfogható közelségbe kell hoznunk hallgatóinkhoz s ennek érdekében mindennapi életüket fel kell vinnünk a szószékre, hogy megmutathassuk, milyen az az evangélium nélkül s milyennek és mennyivel különbnek kell lennie, ha igazán keresztyéni akar lenni. Természetesen csak tipikus esetekről lehet szó és semmiesetre sem «kiprédikálásról». Óvakodni kell továbbá minden túlzástól. Nagy tévedés volna azt hinni, hogy a híveket tartósan érdekelné, ha a plébános folyton-folyvást az ő hétköznapi életkörülményeiket tárgyalná a szószékről. Ha valakinek, a papnak kell elsősorban tudnia, hogy a mindennapi kenyérért és a megélhetésért dolgozó ember munkája mögött is ott él

a lélek a maga általános emberi, a mindennapi elfoglaltságon túlnövő vágyaival és igényeivel. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy amint a hitigazságok tárgyalásában nem időzhetünk mindig, csak az elemi igazságoknál (van Isten, lélek, másvilág stb.), azonképen nem hangoztathatjuk mindig a keresztény élet minimális követelményeit, hanem a tökéletesebb élet iránt is kell hallgatóinkban igényt támasztani és érdeklődést kelteni.

A legérdekesebb dolgok pedig az örök dolgok, az élet és megszentelődés forrásai, mert az örök emberi léleknek, a bűntől sebzett embernek igényeit elégítik ki: erőt, vigasztalást, reményt és felemelkedést adnak, célt mutatnak, békét és biztonságot hoznak az életbe. Csak meg kell mutatni tudni, hogy ezek az örök dolgok azok, amelyek betölthetik a lélek örök vágyait.

Ezt kell tudnia a papnak, ha azt akarja, hogy beszéde érdekes legyen, és nem kell fejét érdekfeszítő dolgok kitalálásán törnne. Ezt viszont a saját tapasztalatából kell tudnia. Magában kell megfigyelnie az embert, hogy másokat megismerhessen, hogy értse az embert. Ha így lélekből szól, szava lélekbe talál, amit mond, érdekelní fogja hallgatóit, mert őt is érdekli, s az érdeklődés önkéntelen is átsugárzik a hallgatóságra.

Maga az átélés őszintesége azonban egyedül nem elégséges arra, hogy a hallgatóság érdeklődését ébrentartsa. Szükséges, hogy a beszéd kidolgozott legyen, azaz az igazságot több oldalról megvilágítsa, a hallgatók figyelme előtt megforgassa, bemutassa s így a hallgatókat foglalkoztassa. Ahol nincs mit tenni, ott unatkozni szokott az ember. Amennyire behatóan foglalkozott a szónok beszédével, annyira tudja foglalkoztatni hallgatóit is. A rögtönzés, ritka tehetségű szónokokat leszámítva, csak a szónoknak magának jelent fel-fokozott munkát, a hallgatóság rendszeren unatkozik, ha ugyan nem bosszankodik.

Lerontja, vagy legalább is gyengíti az érdeklődést a terjengősség és a kifejezésbeli pongyolaság. A szabatos, találó kifejezés, amelyből élénken világít ki a gondolat, viszont csak annak sikerül, aki sokat gyakorolta magát a fogalmazásban, s annál is legtöbbször fáradságos munka gyümölcse. Az ily gondos előkészület nélkül háromféleképp is elmondja a szónok ugyanazt a gondolatot s végül legtöbbször mégis «melléje

talál». Éles elmével megáldott szónokok kiváltsága — de azoknál is sok munkával szerzett készség —, hogy oly beszédben, amelyet csak átélmélkedtek, azonnal megtalálják gondolataikhoz a legmegfelelőbb kifejezést. Ha a szónok meg akarja magát menteni kellemetlen csalódásoktól, melyek az önámítás nyomában járnak, ne számítsa közéjük magát.

Az érzelmek felkeltése.

Az érzelmek egyik fontos lélektani sajátága a spontaneitás, a közvetlenség. Azért elhibázott dolog volna, ha a szónok úgy akarna valamely érzést felkelteni, hogy azt hallgatóinak jól megmagyarázza. Ily módon meglehetősen ismeretlenné az érzélem fogalmát, alkatát, de akkor még mindig csak ismereteket közölt és nem érzelmeket keltett, mint ahogy nem fűti be a szobát, aki arról beszél, hogyan kell a kályhában tüzet gyújtani. Sőt nem is tanácsos azt az érzémet magyarázni, amelyet éppen fel akarunk kelteni. Az érzés erejét ugyanis csak legyengítjük, ha közvetlenségéből kiemelve, az értelmi vizsgálódás tárgyává tesszük. Aki például a lelkesedésről gondolkodik, kevésbé lelkesedik, mint az, akit annyira elragad a lelkesedés heve, hogy nem ér rá a lelkesedés fogalmával, sajátos természetével, a lelkesültség állapotával foglalkozni, bármennyire érdekelje is ez a lélektani kérdés egyébként nyugodt óráiban. (Ez a magyarázata annak, hogy pl. egy jól sikerült kirándulás hangulatát nem lehet megismételni a kirándulás pontos lemásolásával.)

Amint magyarázattal nem lehet érzelmeket felkelteni, époly kevéssé célravezető a felhívás is az érzélem felkeltésére, amit pedig igen sokszor követnek el a szónokok. Péld. : «Ki ne lelkesednék az isteni szeretet ekkora csodájának láttára?» Az ily felhívásra senki sem fog lelkesedni, ha csak egyébként már nem lelkesedett, mert ez a felszólítás ugyanúgy lerontja azt a közvetlenséget, amely nélkül az érzés meg nem lehet, mint a magyarázat.

Nehéz még oly módon is érzelmeket kelteni a hallgató-ságban, ha a szónok ismerteti azokat az okokat, amelyek nyomán bizonyos érzelmek jelentkezhetnének. Ha például valaki a hála érzelmét akarja felkelteni az Üdvözítő iránt s erre azt az okot hozza fel, hogy ő szabadított meg bennünket a bűn romlásától, az ily beszédnek eredménye az lesz, hogy

mindazok, akik értik, mily romlásba döntheti az embert a bűn, megértik azt is, hogy hálával tartozunk a mi Megváltónknak. Ám ez a belátás, bár egyébként értékes, még nem érzelem. Általában az ily természetű bizonyítások igen alkalmasak arra, hogy a hallgatók belátják, hogy amit Isten törvénye kíván tőlük, az igazságos, méltányos és hasznos, és ez a belátás erős indítéka lehet a keresztény életnek, de az ily bizonyítások önmagukban érzelmeket nem igen keltenek.

Az érzelemkeltés említett módjai azért elhibáztak s azért nem vezetnek célra, mert ellenkeznek az érzelem sajátos természetével, a közvetlenséggel. A helyes módszert akkor találjuk el, ha figyelembe vesszük az érzelmek keletkezésének módját.

Az érzelem az a hatás, amely spontán felébred bennünk, mihelyt valamiről észrevesszük, hogy az ránknezve jó vagy rossz. Az érzelem tehát ösztönös értékítélet, amely az embert a jó megszerzésére, illetőleg a rossz elhárítására sarkallja. (Appetitus concupiscibilis — appetitus irascibilis.) Úgyis keletkezhetnek még érzelmek, hogy egyik emberről átlánthatódnak a másikra, ha az illető az érzelmek iránt fogékony. (Ez a magyarázata a tömeglélektani jelenségeknek. Magas színvonalú érzelmek nehezebben terjednek, mint az alacsonyrendűek.)

Hallgatóink érzelmeit tehát úgy keltjük fel, hogy megmutatjuk nekik azon dolog értékét, amelynek megnyerni akarjuk őket, s annak káros és ártalmas voltát, amitől óvjuk őket. Az érték felragyogása, vagy a rossz feltárulása a dolgokban közvetlenül kelt érzelmeket. A jó szónok a dolgokban rejlő érzelemkeltő erőt fejt ki s nemcsak az érzelmre való felhívástól, hanem legtöbbször még az érzelemnyilvánítástól is tartózkodik. Az igaz, a jó, a szép, a szent, egyszóval az értékek és az értékes dolgok, a nagy személyiségek és a nagy eszmények maguk keltik fel az érzelmeket. A szónok feladata, hogy mindezt megláttassa hallgatóival. Aki például a megfeszített Krisztus iránt akar erős érzelmeket kelteni, állítsa hallgatói elé a Kálváriát, oly egyszerűen, amely egyszerűen csak tudja, emelje ki azokat a vonásokat a képben, amelyekre a hallgatók figyelmét irányítani akarja, s a kívánt érzelmek maguktól jelentkeznek minden fogékonylelkű hallgatóban.

Az értéknek megmutatása természetesen akkor a leghatásosabb, ha a megfelelő érzéstől (a rosszal szemben meg-

vetéstől, vagy szent haragtól) maga a szónok is át van hatva. Felesleges, sőt káros mondania például, hogy szíve ég a lelkesedéstől, vagy a szeretettől, nem is kell ezt mutatnia vagy tudnia, elég, ha valóban lángol és a hallgatók látják, hogy egész lényét átjárja, amit mond. (Erre a hatásra úgy készül elő a szónok, hogy prédikációját átélmélkedni és hatni hagyja magára.)

Nem mond ellent ez elvnek, hogy a szónok kísérő érzelme akkor van legnagyobb hatással a hallgatókra, ha a szónok egyenesen feltárja lelkét. Aki ezt megteheti, alázatosan, szemérmesen, egyszerűen ritkán és nem azért teszi, hogy nagy szónoki sikere legyen. Aki nem így teszi, aki nem érzi, hogy áldozatot hoz, amikor lelkébe enged tekinteni, az ne tegye.

Nem elég, hogy a szónok érzelmeket tudjon kelteni, hanem szükséges, hogy ebben bizonyos ökonomiával járjon el. Ebből a szempontból egyrészt bizonyos fokozásra van szükség, mert gyengébb érzelmeik erősek után nem hatnak, másrészt kerülni kell úgy az egyhangúságot, mint a túlságos változatosságot. Az a néhány érzélem, amely egy beszéd keretében elfér, váltakozva és bizonyos pihenőkkel kövesse egymást, a beszéd végén pedig a legmagasabb fokon egyesüljön a beszéd összes hatástényezőivel.

Nagy gondja legyen továbbá a szónoknak arra, hogy a kellemetlen érzéseket, amelyek rontanák a beszéd hatását, kiküszöbölje, illetőleg ne engedje felmerülni. Ebből a szempontból is fontos, hogy a beszéd előadása önmagában is kellemesen hasson a hallgatóságra, vagy legalább is ne legyen kellemetlen.

Az érzelmeik felkeltése igen fontos szónoki feladat, még pedig nemcsak az egyes prédikáció hatásának érdekében, hanem a pap egész igehirdető munkájának szempontjából is. A keresztény élet ugyanis a keskeny, vagyis a nehéz útra állítja az embert, akit a bűntől sebzett természet hajlamai a széles út felé vonzanak. Ezen hajlamokkal szemben arra kell törekednünk, hogy híveinkben állandó erős hajlamokat neveljünk a jóra.

Az oly beszéd, amely erős érzelmi emóciókat kelt a hallgatókban, egész biztosan hatásos, az ily beszédeket mondó szónok jó szónoknak számít és a hívek szívesen hallgatják. A pap azonban ezzel a szónoki sikerrel csak akkor lehet megelégedve, ha azok az érzelmeik, amelyeket hallgatói lelkében

életre kelt, magasabbrendűek, azaz a hit igazságaival és követelményeivel meggyőződéssé forrnak össze s így a hívek igazi keresztény életét építeni segítik. Aki például könnyekig megtudja hatni hallgatóit, vagy aki nagy hatással ostromozza a világ gonoszságát, az lehet körülrajongott szónok, de esetleg nem neveli hallgatóit arra, hogy készek legyenek Istennek akaratát minden körülmények között és bármi áron is teljesíteni, hogy a kereszt és az áldozat hozzátartozik a keresztény élethez, vagy a farizeizmusban erősíti meg őket, úgyszólván jó keresztényeknek tartják magukat, ha a bűnökbe merült világra kemény ítélettel tudnak lesújtani. Különösen óvakodják a szónok az ú. n. rikató, vagy háborzongató beszéd-fajtától, ami az olcsó népszerűségnek igen biztos eszköze, de Isten országán nem épít, hanem csak a beteges lelkialkatú közönség idegélményeihez szállít anyagot. Könny és könny között óriási a különbség: más az, ha a lélekből fakad fel, s más az, ha a hallgatók előre zsebkendővel készülnek az élvezetre.

Szónoki alakzatok.¹

Minden mesterkéeltségtől idegenkedő korunkban sokan hangoztatják, hogy a szónok akkor jár a helyes úton, ha beszéde egyszerű és természetes, ha nem szónokol, hanem beszél. Sok igazság van ebben a felfogásban, az t. i., hogy a szónok legyen őszinte, hogy a szónoki beszéd művészi formáit ne önmagukért használja.

Hiba volna azonban ebből az igazságból azt következtetni, mintha csak az a szónok beszélne természetesen, aki a beszéd művészi formájával nem törődik. Senki sem mondhatja például, hogy a kitornázott ember testtartása és mozgása mesterkéltnak, hanem csak azt, hogy szebb és jobb, azaz, hogy abban a test természetes képességei tökéletes formában nyilatkoznak meg. A szónoki beszéd művészi formáinak is az a feladatuk, hogy a beszéd tartalmát a lehető legteljesebben és leghatékonyabban juttassák kifejezésre. Ha tehát valaki mestere a szónak, az annyit jelent, hogy természetes beszélőképessége az elérhető tökéletesség fokán van.

Világos, hogy ennek a tökéletességnek a foka a tehetség

¹ Lásd ehhez a fejezethez: A magasztosság az írásművészetben. Egy névtelen görög esztétikus elmélkedései. Fordította: Kallós Ede Budapest, 1922.

mértékét meg nem haladhatja, de ebből nem következik az, mintha a nagy tehetségnek nem kellene tervszerű gyakorlás által természetes képességeinek kifejlesztésére törekednie. A mesterkéeltségtől pedig csak annak kellene félni, aki helytelenül ítélve meg képességeit, neki nem való formában akarná beszédét tökéletessé fejleszteni.

Mivel minden emberi, különösen pedig minden művészi alkotás az alkotó egyénisége szerint módosul, azért nem lehet erre vonatkozólag minden részletre kiterjedő előírásokat adni, főképpen pedig nem lehet még a legtökéletesebb elmélettel sem a gyakorlatot, az egyéni munkát pótolni. Ebben a gyakorlatban viszont nagy segítség, ha valaki ismeri a helyes irányelveket, különösen pedig tudja, hogy mily hibáktól kell óvakodnia, ha ferde irányba nem akar tévedni.

Azt szokták mondani: poeta nascitur, orator fit. Ezt a mondást oly értelemben szokták használni, mintha mindenki lehetne szónok, költő viszont csak az, aki költőnek születik. Pedig bizonyos rátermettség kell a szónokláshoz is, sőt a beszéd művészete a szónokban bizonyos jellem és tehetségbeli alapot kíván meg.

A szónoklás művészetének első és legfontosabb feltétele a szónok lelkivilágának magasratörő lendülete, mert csak az oly ember szavai lehetnek súlyosak, akinek lelkivilága is bizonyos súllyal bír.

Másodszor szükséges az eleven fantázia. Nem szükséges, hogy a fantázia képalkotó legyen, de annál fontosabb, hogy a gondolatok kifejtésére, csoportosítására, az érvek erejének kihasználására rendelkezék azzal a találékonysággal, amely alkalmazkodni tud a hallgatósághoz, maga elé tudja képzelni hallgatóinak lelkét s mint valami ügyes hadvezér, mindent a kitűzött cél, a hallgatók meggyőzésének érdekében tudjon kihasználni.

Akiben megvannak ezek a feltételek, aki megszokta azt, hogy nagy igazságokkal foglalkozzék és gyakorolja is magát ezen igazságok minél tökéletesebb kifejezésében, aki kedélyvilágát frissen tartja és izlését fejleszti, az rendelkezik a szónoki művészet leghatásosabb eszközeivel.

Amint a szónoklás művészete mögött emelkedett lélek él, azonképpen a szónoklati alakzatok is az emelkedett hangulatnak, az élénk lelki tevékenységnek, a lázas munkában égő fantáziának szülöttei. Élni is csak abban a szellemi lég-

körben tudnak, amely telítve van bizonyos emelkedett hangulattal, viszont hatásuk is abban van, hogy ezt a hangulatot felpezsdítik, a lelki tevékenységet fokozzák. Akkor hatnak, ha a szónok élménye tölti ki őket, mert ily esetben a hallgató nem is gondolhat arra, hogy szónoki fogással van dolga.

A főbb szónoki alakzatok a következők:

A fokozás.

Az egész beszédet átfogó alakzat. A jó beszédben kell lenni valami erőnek és hévnek, amely folyton növekszik, amint a beszéd vége felé halad. A bizonyítékokat és a motívumokat úgy kell csoportosítani, hogy a gyengébbet erősebb kövesse, úgyhogy az egész beszéd emelkedő irányban mozogjon s a vég a legmagasabb ponton csendüljön ki. Ez a fokozatosság érvényesülhet valamely általános igazság részletes taglalásában, az érveknek döntő csapásra való felsorakoztatásában, az eseményeknek hatásos csoportosításában. Alkalmazható olyankor is, amikor cselekedeteket, vagy lelkiállapotokat tervszerű beosztással akarunk rajzolni. (L. Eutropius helyzetének megismétlődő ecsetelése Aranyszájú szent János beszédében.)

A fokozatosságnak eszményi alakja a tárgyra vonatkozó minden egyes szempontnak oly felsorakoztatása, amely a maga belső kapcsolatának szakadatlanúsága révén a sor minden egyes már letárgyalt motívumát az utána következővel erősíti. (Kitűnő példa ugyancsak az Eutropius érdekében mondott beszéd.)

A túlzás.

Úgy keletkezik, hogy az erős érzés pillanatában nagyobbnak vagy kisebbnek látjuk a tárgyakat, vagy azok értékét s ennek megfelelően többet, vagy kevesebbet mondunk a valóságnál. A túlzás csak abban az esetben művészi, ha a figyelmet eltudja terelni nagytitól, ami akkor következik be, ha érezhető rajta az álmélkodásnak az a zavarodottsága, amelyet valamely rendkívüli jelenségnek szemlélete okoz. (U. o.: «Semmi sem hitványabb az anyagi javaknál sem. Bármily szóval fejezed ki silány voltukat, csak kevesebbet mondhatod a valónál; mondhatod a földi javakat füstnek, száraz

kórónak, álomnak, hervadó virágnak vagy bárminek : vannak annyira mulandók, sőt hitványabbak a semminél».)

Az ismétlés

igen alkalmas eszköz arra, hogy valamire különösen ráirányítsuk a figyelmet, vagy hogy levezessük a nagy indulatot. Nagyon kényesen kell kezelni, mert ha nem elég súlyos a dolog, amit ismétlünk, komolytalan lesz, ha pedig túlságosan sokat ismétlünk, unalmassá válik. Egyik fajtája a

refrain,

amely a beszéd egy-egy kisebb szakaszának hangulatát foglalja össze, akárcsak a strófák végén a versben. Alkalmazása finom művészi érzéket kíván. (U. o. : «Hiúságok hiúsága és minden hiúság».)

Az antitezis és paradoxon (ellentét és látszólagos kép-
telenség)

úgy a gondolat hirtelen nagy fénnel való megvilágítására (*contraria iuxta se posita magis elucescunt*) — aki életét szereti, elveszti azt —, mint az érzés kirobbanó hevének kifejezésére igen alkalmasak : «Hitványabbak a semminél». Vigyázni kell azonban velük, mert hatásuk hasonlatos a hirtelen fellobbanó vakító fényhez. Utánuk oly mondatoknak kell következniök, amelyek ezt az erős hatást levezetik, vagy legalább nem zavarják. A sok ellentét halmozása, ahelyett, hogy megvilágítaná a dolgokat, vagy fokozná az érzést, az erős ingerek zsúfolása folytán észkápráztató és zavaró.

A szónoki kérdés

a kijelentést kérdés formájába öltözteti. A legelkoptatottabb szónoki alakzatok közé tartozik, azonban, mivel az ily kérdés a kétségbevonhatatlan bizonyosság kifejezője, azért kellő helyen alkalmazva mindig hatásos.

Ezenkívül a kérdésnek még más szerepe is lehet a szónoki beszédben. Az izgatott kérdések és feleletek pattogó egymásutánja, melyben a szónok úgy kerül önmagával

szembe, mint valami második személlyel, a beszédnek nemcsak élénkséget ad, hanem meggyőző erejét is fokozza. Mint-hogy ugyanis tudjuk, hogy az ember, ha valamely kérdés váratlanul csap rá, elveszíti lélekjelenlétét és meglepetésében egészen őszinte választ ad, a kérdést és feleletet egybekapcsoló szónoki fordulat is mindig azt a látszatot kelti, mintha mindaz, ami elejétől végig pontosan ki volt dolgozva, készülés nélkül törne ki a szónokból.

Igen alkalmas továbbá a szónoki kérdés a figyelem ébrentartására. Ha ugyanis a beszéd egész szakaszát úgy dolgozzuk ki, hogy az felelet legyen egy felvetett kérdésre s a feleletet kitoljuk mindaddig, míg az ellenkező felfogást, a látszólagos megoldásokat megcáfoljuk, a nehézségeket eloszlatjuk. Ezeknek az akadályoknak, amelyek a helyes felfogást tartalmazó feleletnek útjába állanak, természetesen tényleges akadályoknak kell lenniök, vagyis olyanoknak, amelyek a hallgatóság lelkében felmerülnek, vagy felmerülhetnek s nem olyanoknak, amiket a szónok csupán a szónoki alakzat kedvéért talál ki. A kérdésnek ily alkalmazása a gondolatszempléltetésnek egyik legkiválóbb eszköze, mert így a hallgatóság átéli, mint valami felfedező utat, amint az igazsághoz mindig közelebb és közelebb jutunk s azt végül minden tévedéstől elkülönítve magunk előtt látjuk. Ez a hatás azonban csak akkor áll elő, ha a szónok valóban előrehalad a gondolat kifejtésében s nemcsak tettei azt, ha nem adja meg a feleletet rögtön, se túlságosan nehézzé nem teszi annak megtalálását hosszadalmas fejtegetésével. Az Eutropius érdekében mondott beszéd mesteri példáit mutatja a szónoki kérdés alkalmazásának különösen a bevezető részben.

A jóhangzás (numerositas).

A szavak harmonikus egymásutánja nemcsak a világgosságnak és gyönyörködtetésnek, hanem a hangulat-keltésnek is hathatós eszköze. Aki a szavakat úgy tudja felsorakoztatni és egymáshoz illeszteni, hogy a hangok változatos egymásutánjából és összecsendülő egybeolvadásából harmonia alakul, az az érzelmek közlésének oly varázslatos eszközére tesz szert, amely feltétlen bizton-sággal nyitja meg a hallgatóság lelkét a szónok mondani-valójának befogadására.

Ezt a jóhangzást úgy érzük el, ha a mondatrészeket és

a mondatokat a gondolat fontossága szerint rendezzük el, ügyelve a hangbeli arányosságra is. (U. o.: «Álom volt az egész, amit elvitt a virradat, tavasz multával elhervadt virág, futó árnyék, szétfoszlott füst, szétpattant színes szappanbuborék, pókháló, ami most szerteszakadt».)

A jóhangzás érdekében különösen a következő hibákat kell kerülnünk: Az alanyt és állítmányt, a mondat főrészeit ne halmozzuk agyon kiegészítő mondatrészekkel. Ha ezek a mellékrészek nagyon megterhelnék a mondatot, fejezzük ki őket mellékmondatokkal. Vigyázni kell arra is, hogy egy főmondathoz ne kapcsoljunk sok mellékmondatot, amelyek mint megannyi ék, tagolnák szét a főmondatot, se a mellékmondatot ne tegyük nagyon messze attól a szótól, amelyre vonatkozik. Ily esetben ugyanis alig lehet hangsúlyozással a szétforgácsolt mondat részeinek összetartozandóságát éreztetni. A túlsúfolt mondatot oldjuk fel több kisebb mondatra.

Különösen ügyeljünk a numerosításra a körmondatban, amelyet egyébként csak módjával alkalmazzunk a kiemelkedő gondolat, vagy érzés kifejezésére.

Mindezek a szónoki alakzatok azonban, bármily fontos is a szerepük, sohasem válhatnak öncéllá, hanem eszközi mivoltukhoz mérten a tartalmat kell érvényre juttatniok. Határozottan rossz az az egyházi beszéd, amelynek hatása az esztétikai élvezetben merül ki.

A szónoki stílus.

Az oly beszédnek van szónoki stílusa, amelyben a szónoki alakzatok érvényesülnek. Természetesen csak ott beszélhetünk igazában stílusról, ahol ezek az alakzatok nem a beszédbe tűzdelt díszek, hanem szerves képződmények, a szónok beszédbeli műveltségének virágai. Azért hasznos, sőt szükséges, hogy a szónok tanuljon a nagy mesterektől, de a legügyesebb utánzás, a leghatásosabb divatos kifejezések elsajátítása sem pótolhatja az igazi stílust, amelyről csak ott beszélhetünk, ahol a nyelv a szónok belső világának, gondolatainak és érzelmeinek tiszta tükrözése, ahol a kifejezésekben nem idegen szellemek kísértének, hanem a szónok lelke él.

Mivel ilyformán a stílus az egyéniség szerint módosul, nem lehet pontosan leírni azt a stílusideált, amelynek elérésére mindenkinek törekednie kellene. Mégis rá lehet mutatni azokra

a főbb vonásokra, amelyek a szónoki stílust jellemzik, különösen az írói stílussal szemben.

A szónoki beszédnek fokozottabb világosságra van szüksége, mint az írott műnek. Ott nagyon szépek lehetnek a finom árnyalatok, a beszédben nem érvényesülnek. Itt fontosabb az erő. A költői kép alkalmazhat kis részleteket, a szónoki kép úgy jó, ha nagyvonalú. Egyszóval az írás lehet díszes, részletekben gazdag, a szónoki beszéd legyen monumentális. Élénkségét, változatosságát a jól alkalmazott lapidáris mondatok, megkapó képek, lenyűgöző kérdések és találó feleletek adják.

A szónoki stílus tehát a jó társalgás hatásos elemeit tartalmazza, összesűrítve és felfokozva. Ebből a szempontból is a szónok legkitűnőbb mintája a Szentírás.

Gondolat és frázis.

Aszerint, amint valamely beszédben a szónoki művészet eszközei nagyobb vagy kisebb mértékben érvényesülnek, beszélhetünk gazdag és zsúfolt, józan és száraz szónoklatról.

Gazdag az a beszéd, amely bővelkedik jó megfigyelésekben, elgondolkozásra készítő gondolatokban, az életben értékesíthető intelmekben. Az ilyen beszéd csupa eleven gondolatoknak láncolata. Külső formáját tekintve szemléletes, élénk, az okoskodás eredménye találó, esetleg csattanós formában összefoglalva s a vég felé közeledve mindig magával ragadó.

Ellentéte a zsúfolt beszéd, amelyben a szónok mindent elmond, ami csak eszébe jut, vagy amit a témával kapcsolatban fáradságos munkával összehordott. Külső formájában, ha ugyan erre is ügyel a szónok, a szónoki alakzatok egész tömkelegét zúditja a hallgatóra.

Józan jelzővel illethetnénk azt a beszédtypust, ahogyan éleselméjű és erős akaratú szónokok beszélnek, akikből hiányzik a fantázia és az esztétikai érzék. Nem sokat törődnek a formával, hanem a lehető legegyszerűbben mondják meg, amit mondani akarnak.

Száraz az a beszéd, amelyben sem az értelem, sem az akarat, sem a fantázia, sem az izlés nem érvényesül, mindössze több-kevesebb fáradsággal összehordott és valami egyszerű régi recept szerint elrendezett gondolatokból áll az egész.

Ezek a beszéd típusok önkéntelenül felhívják figyelmünket arra a különbségre, amely gondolat és frázis között fennáll. Ennek a különbségnek a gyökere a szónok lelkületében van. Minden szó, kifejezés vagy mondás, tartalmazza bár a legmélyebb igazságot, frázis, ha nem a szónok lelkéből jön. Gondolat viszont minden igazság, ha még oly közismert és köznapis is, ha azt egy gondolkozó ember átéli és őszintén magáévá teszi.

Frázis minden szó, amely csak azért szerepel, mert jól hangzik, s nem azért, hogy valamit mondjon; vagy amely semmit sem ad hozzá ahhoz, amit a megelőző szóval mondtunk. Például: «Az ember szíve, az ember lelke stb.». «A jószágos, édes Üdvözítő.»

Frázis minden oly mondat, amely nagy hangon ítéletet mond ki, megokolás nélkül. Például: «Mit ér a pénz, mit a dicsőség? Krisztus követése az igazi élet». Gondolat ellenben az az ítélet, amely alapos mérlegelés eredménye.

Frázis minden olyan célgondolat, amely általánosságban mozgó nagy jelszavakba öltözteti a keresztény élet követelményeit. «Menjünk Jézus keresztyéjéhez, öleljük át Megváltónk lábait és ott megtaláljuk szívünk-lelkünk békességét.» Gondolat van abban a felszólításban vagy célkitűzésben, amely annyit mond, amennyi fejtegetéseinkből következik, azt foglalja össze, aminek megvalósítására az utat megmutattuk.

A frázis úgy jön létre, hogy a szónok nem mélyed el annak a dolognak a vizsgálatába, amiről beszél, nem fogja meg konkrét tartalmát az igazságnak, hanem csak úgy röptében áttekintve a témát, a tartalom súlyát a nagy hanggal akarja pótolni. Például: «Akik a világ javait keresik s annak örömeit habzsolják, azoknak birtoka eloszlik mint a felhő, s a gyönyör tüzéből, amelyben égtek, csak hamu marad, sívár hamu». Ezek az állítások igazságra vonatkoznak ugyan, de a legmélyebb igazságból, a szentek legszebb mondásaiból is frázis lehet, ha a szónok elmulasztja azoknak tartalmát konkretizálni, vagy ha a szónok lelkében nem élnek azok az igazságok.

Rengeteg a frázis a megszokott szólásokban, amelyek vagy nem fedik a valóságot, amelyre vonatkoznak, vagy a szókban nincs meg az az érzés, amelyet kifejezni akarnak. Lehet, hogy ezek a szavak, szólások, képek és hasonlatok valamikor eleven élményt fejeztek ki, de az élmény kiesett, kikopott belőlük, s most már csak üres hüvelyek mag nélkül.

Ugyanúgy az érzelem kitörésének azok a formái («Ó, bár tudnánk stb.»), amelyek valamikor nagy érzéstől izzottak, most pedig az érzés hiányát akarják palástolni.

Különösen veszedelmes formái a frázisnak a szuperlatívuszok, a túlzott kijelentések és követelmények. A mai józanságra hajló korban ezek nemcsak izléstelenek, hanem egyenesen károsak is, s mert senki komolyan nem veszi őket, az ige hirdetés hitelét is veszélyeztetik. Legtöbbször használt formájuk a henye szóközi kérdés.

Gondolat él az oly kifejezésekben, amelyek alkalmasak arra, hogy a dolgokról helyes képet adjanak a hallgatónak. Különösen az olyan szóokról mondjuk, hogy vannak gondolatai, aki kevésbé ismert, sajátos gondolatokat hoz, ami az egyéni átgondolás és átélés eredménye. Nem kell ezeknek a gondolatoknak újnak lenniök, elég, ha annyi bennük az újdonság, hogy a szónok meglátásáról és átéléséről tanuskodnak. Ez az eredetiség tehát távrolról sem jelenti, mintha a szónoknak mindig újabb és újabb gondolatokat kellene termelnie, hanem csak azt, hogy gondolatai legyenek frissek, vagyis az igazság legyen benne eleven, ami akkor következik be, ha a szónokban megvan a törekvés arra, hogy amit hirdet, a maga számára is jól átgondolja és átérezze.

Ha ehhez a lelkiismeretes gondossághoz és az élmény őszinteségéhez még a szellemes kifejezésbeli készség is járul, akkor születnek meg az igazságnak oly megfogalmazásai, amelyeket nyomatékos értelemben gondolatoknak szokás nevezni.

Előkészület a prédikációra.

Kétféle előkészületet szokás megkülönböztetni, távolabbit és közelebbit.

A távolabbi előkészület abban áll, hogy a pap szónokká képezi ki magát. Ehhez ismét két dolog szükséges: A lélek gazdagsága és a szóközi készség. Aki Isten igéjének hirdetésére vállalkozik:

1. Igyekezzen a tökéletes útján járni,
2. ápolja azokat a természetes képességeket, amelyek a szóközihoz szükségesek: a logikus gondolkozást, a fantáziát, kedélyvilágát és nyelvkészségét.

A szónoki készség elsajátítására a legfontosabb gyakorlat az egyéni munka. Ezt segíti nagy szónokok műveinek tanulmányozása, illetőleg kitűnő szónokok hallgatása. Legcélravezetőbb, mivel a mai kor gyermekei vagyunk, elsősorban a szónoklat mai nagy mestereit tanulmányozni, de szükséges a Szentatyák tanulmányozása is. Úgy a modern, mint a régi szónokok közül alapos tanulmányozásra azt válasszuk ki, akinek szónoki tulajdonságai legjobban megfelelnek a mi egyéniségünknek.

A közelebbi előkészület alatt az egyes prédikációknak elkészítését értjük. Ennek legfőbb irányelvei a következők :

Először is világosan megállapítjuk, mit akarunk beszédünkkel elérni, vagyis azt a célt, vagy célpontot, amibe beszédünkkel találni kell. Szükséges, hogy ez a célgondolat a beszéd készítése közben folyton szemünk előtt lebegjen, hogy ne csak a beszéd szerkezetét építsük fel e szerint, hanem minden mondatot, példát és hasonlatot a cél szempontjából bíráljunk el.

A beszéd gondolatmenetének megállapítása után jön az egyes gondolatok tartalmának kifejtése, a megvilágítás eszközeinek felhasználásával. Ha közben gondolunk hallgatóinkra, megtaláljuk gondolatainkhoz a leghatékonyabb kifejezést. Az előkészületet idejében kell elkezdni, hogy a teljes kidolgozásra legyen idő. Újabban vitatják, vajjon írásban, vagy élőszóval készüljön-e a szónok. Ebben a kérdésben végső fokon a szónok egyénisége a döntő. Annyi bizonyos, nehéz elgondolni, hogy valaki mestere legyen a szónak, az írás gyakorlása, illetőleg gondolatainak részletes írásbeli kidolgozása nélkül. Akár írásban, akár gondolkozva vagy beszélve készüljön a szónok, a beszéd részletes kidolgozása mindkét esetben szükséges. A vázlatot, a fontosabb mondatokat és a befejezést tanácsos írásban megrögzíteni még akkor is, ha valaki nem írja le az egész beszédet.

Idegen beszédek felhasználására vonatkozólag elvünk legyen, hogy kényelemszeretetből soha azé ne tegyük. Viszont nincs semmi akadálya annak, hogy találó képeket, hasonlatokat, valamely gondolatot kitűnően visszaadó kifejezéseket másoktól át ne vegyünk. Sem a mindenáron való eredetiesskedés, sem idegen szónokok majmolása nem illik az ige felszentelt hirdetőjéhez. Aki viszont őszintén, legjobb tudása

szerint igyekszik Isten igéjét hirdetni, az mindig egyéni lesz, még akkor is, ha az igazság szolgálatában mások segítségét veszi igénybe.

A beszéd előadása.

Bármily igaz, jó és szép legyen is, amit a szónok mond, ha nem jól adja elő, nincs annak hatása. Az előadás az az eleven valóság, amelyben a beszédnek érvényesülnie kell. A jó előadáshoz szükséges először, hogy a szónok tudja a beszédét, másodsor, hogy a beszéd elmondása és a kísérő gesztusok a beszéd tartalmát, illetőleg ezen tartalom egész gazdagságát kellőképpen kifejezésre juttassák.

1. A beszéd megtanulására vonatkozólag nem lehet oly szabályt felállítani, ami mindenkire érvényes volna. Vannak, akik képtelenek egy beszédet szóról-szóra betanulni, vagy ha nagy fáradsággal betanulták, azt szóról-szóra elmondani. A szóról-szóra való betanulásnak meg van az a haszna, hogy a szónok könnyen beszél, ami még fontosabb, nem ragadtatja magát helytelen kifejezésekre. Aki viszont egész részletesen tudja beszéde gondolatmenetét és amellet kellő kifejezésbeli készséggel rendelkezik, annak beszéde többnyire közvetlenebbül hat, mint a betanult beszéd. Mindenki azzal a módszerrel készül el leghelyesebben, amelyik egyéniségének megfelelő.

Ha valaki szóról-szóra leírja beszédét, az a tanulás munkáját félig már elvégezte. Mivel elsősorban a beszéd gondolatmenetét kell jól tudni, azért jó, ha már a beszéd leírásában figyelembe vesszük ezt: minden új gondolatkört új bekezdésbe írunk, a gondolatmenet fordulópontjait aláhúzással kiemeljük. Tanulás közben különösen ügyeljünk az átmenetekre. Azokat a mondatokat, amelyek sehogyan sem akarnak emlékezetünkbe rögzítődni, igyekezzünk világosabbra átfogalmazni. A fontosabb mondatokat és meghatározásokat, amelyeknek pontos elmondására súlyt helyezünk, továbbá a bevezetést, főképen pedig a befejezést okvetlen tanuljuk meg szóról-szóra.

Néhány figyelmes elolvasás után tanácsos, kezdetben szükséges is a beszédnek hangos felmondása. A szónok képzelje magát hallgatói elé s így próbálja elmondani beszédét. Ez az eljárás nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a természetes hangot eltaláljuk, azonkívül a szónoki stílus elsajátításának

is kitűnő eszköze. A hangos beszéd közben rájön a szónok, hogy sok mondata, ami írásban kifogástalan, sőt olvasásban hatásos is, hangosan elmondva nehézkes, elvont, nehezen érthető, vagy oly finomságok vannak benne, amelyek beszédben nem érvényesülnek. Az ily mondatokat át kell fogalmazni. A hosszúra sikerült mondatokat több kisebb mondatra bonthatjuk fel, a rossz hangzású szavakat megfelelőkkel cserélhetjük ki. Közvetlen, vagy röviddel a prédikáció előtt azonban őrizkednünk kell a beszéd hangos tanulásától, mert ezzel hangszálainkat kifárasztanók.

A pap készülését ki kell egészítenie, illetőleg be kell fejeznie az imádságnak, mert az igehirdetés szent munka.

Ily előkészület után induljon a szónok beszédének elmondására. Már a sekrestyében legyen összeszedett és kerüljön minden felesleges beszélgetést. Ha ily összeszedett lélekkel megy fel a szószékre, akkor már az a mód, ahogy megy és ahogy a szószéken feltűnik, épülésére válik a hallgatóságnak s előkészíti azt beszédének kedvező fogadására. Ha közben bizonyos izgalom fogja el, az csak természetes. Ha azonban az izgalom magasfokú volna, gondoljon arra, hogy Isten követe, s hogy amit mondani akar, arra hallgatóinak szükségére van. A prédikációt megelőző imádságot mondja szépen s ügyeljen a kereszttetésre is. Felállva tartson — feltűnés nélkül — rövid szünetet, hogy az evangélium meghallgatására felálló közönség mozgása elcsendesedjék. Az evangéliumi szakaszt ne hadarja, de ne is szavalja el, hanem olvassa fel hallhatóan, érthetően és oly tisztelettel, amire az Isten szavával szemben kötelezve vagyunk.

A prédikáció alatt tartsunk távol mindent, ami bennünket vagy hallgatóinkat zavarhatja. A prédikációra szánt idő vége felé ne engedjük meg, hogy az oltáron kezdjék a gyertyák gyújtogatását, vagy a kóruson a zenészek a hangolást. Viszont a szónokban legyen annyi önfegyelmelés és alázatosság, hogy beszédét a rend kedvéért kellő időben tudja befejezni. Prédikáció és ünnepélyes szentmise között legyen annyi szünet, ami alatt az utóbbira az előkészületeket el lehet végezni. Ha prédikáció alatt rosszul lesz valaki, vagy váratlanul zavar keletkezik, álljunk meg pár pillanatra, míg a zavar elmúlik s ha szükséges, néhány nyugodt szóval adjunk a zavar megszüntetésére utasítást. Prédikáció után ne következzen semmi, ami a beszéd keltette benyomást

gyöngíthetné. Azért a hirdetéseket is sokkal helyesebb a prédikáció előtt elintézni.

2. A dikció és az akció. Amint a tartalomban, úgy az előadásban is az első követelmény, amit a szónoknak szem előtt kell tartani, az, hogy beszéde világos, vagyis könnyen érthető legyen. Mivel a beszéd legkisebb különálló hangbeli csoportja a szó, azért a beszéd csak akkor lesz könnyen érthető, ha a szónok minden egyes szava könnyen érthető. A szó pedig akkor lesz érthető, ha világosan kiejtjük, kellő erővel hangoztatjuk és ha nem követi az egyik szót a másik, még mielőtt az elsőt felfoghatták volna a hallgatók. Világos a kiejtés, ha a szóban előforduló hangzókat tiszta hangtani alakjukban képezzük, ha az egyes hangok és szótagok nem folynak össze s különösen a szó végén nem maradnak el. Az artikuláció oly mértéke, mint ahogy azt a közönséges társalgás érthetősége megkívánja, a szónoki beszédben nem elegendő. Hogy zavunk a szószékről érthető legyen, hangalakító szerveinket — nyelv, száj, ajak — fokozottabb mértékben kell használnunk, hogy a hangzók alakja teljesen kiképződjék. Túlzás volna azonban az oly artikuláció, amelyben az egyes hangzók szétszakadoznának, vagy ha az utolsó szótag kiemelkednék. A helyes középút az, amikor a szavak természetes folyékonyága megmarad anélkül, hogy a hangzóból bármi elkallódnék.

A világos kiejtés mellett szükséges még az érthetőséghez, hogy a beszéd elegendő hangos legyen, bár világos kiejtés mellett az aránylag halk beszéd is sokkal könnyebben érthető, mint a rosszul artikulált kiabálás. Kiabálni soha sem szabad, de nem is kell. Még akik nem is rendelkeznek valami nagy hanganyaggal, azok is nagy erővel tudnak beszélni, ha tudnak bánni hangjukkal. A hangerő kezelésének egyik főszabálya az, hogy a beszédet nem szabad a legerősebb hangon kezdeni. A hangszálak, ha nyugalmi állapotukból egyszerre a legnagyobb munkára kényszerítik őket, hamar kimerülnek. Ez a magyarázata annak, hogy különösen nagy templomban, teremben vagy szabadban egy-kettőre rekedtre kiabálja magát a szónok, ha első szavait erősen mondja ki. A beszédnek mérsékelt hangerővel kell kezdődnie s fokozatosan kell erősödnie. A halkabb kezdésnek meg van az az előnye is, hogy a közönség erősebben kezd figyelni. Természetesen nem szabad ezt a figyelmet sem túlfeszíteni azzal, hogy a halk

kezdet tovább tart a kelletténél. A második főszabály, hogy nem szabad torokból beszélni. Sokan a nagy hangerőt úgy akarják elérni, hogy hatalmas levegőtömeget zúdítanak hangszálaikra s azt akarják, hogy ez a torokban alkalmazott erő egyedül érvényesüljön. A helyes mód az, ha nemcsak a hangszálat, hanem a hangképzés másik állomását, a szájüreget is fokozottabb erővel használjuk. Így félannyi energiával többet lehet elérni, mint az erőltetett torokhang kétszeresével.

A hangerősség függ a hangmagasságtól is. Óvakodni kell a túlságosan mély hangtól, de a túlságos magastól is. Leghelyesebb, ha a szónok a neki természetes hangmagasságban mozog.

Végül az érthetőség szempontjából szükséges, hogy a szónok ne siessen. A túlságos lassú beszéd fárasztó ugyan, de ez a hiba még mindig jobb, mint a rohanó szóáradat, amelyben a szavak egymásra túlulva legázolják egymást. A beszéd menetének nyugodt haladása, az egyes kifejezések és mondatok közé iktatott szünetek biztosítják a hallgatónak az elegendő időt a mondatok felfogására.

Amint a beszéd világhossága szempontjából fontos annak hangbeli előadása, ugyanúgy fontos eszköz az előadás a hallgatók tetszésének megnyerésére is. Az emberi hang és szó a legtökéletesebb művészi kifejező eszköz, amelynek hatásával talán egy művészet sem versenyezhet. Ezt a művészetet fel kell használnia a szónoknak is az isteni igazság szolgálatában, természetesen minden hiúság és a szent helyhez nem méltó művészkedés nélkül. Aki el van telve vallásos tisztelettel Isten szava iránt, akit mélyen áthat az a tudat, hogy szavait a hívek mint Isten igéjét hallgatják, aki a szónoklásban nem a maga dicsőségét keresi, hanem alázatosan szolgálni akar ezzel is Istennek, annak beszédében meg lesz a szent ügyhöz illő méltóság és emelkedettség (páthosz), valamint az a kenet, amely az egyházi beszéd szent jellegét az előadásban biztosítja. A pap, mint Isten szolgája, kell, hogy tudatában legyen hivatala méltóságának, azért kerül a kedélyeskedő, túlságosan barátságos hangot. Nagyot téved, aki azt hiszi, hogy hallgatóit megnyeri azzal, ha egészen leereszkedik hozzájuk és a mindennapi társalgás hangját használja.

A hívő hallgató azt kívánja a prédikációtól, hogy az felemelje. Másrészt kerülni kell minden oly mesterkelt fogást,

ami helyénvaló lehet a színpadon, de komolytalan a szószéken. Aki komolyan veszi amit mond, nem játszik a szó művészetével, nem elbájolni, hanem megnyerni igyekszik hallgatóit s azért hangját a meggyőződés teszi egyszerűvé és nemesen természetessé. Ez az őszinteség és egyszerűség azonban nagyon szépen megfér az előadás művészetével, sőt ez adja meg ennek a művészetnek a magasztosságát.

A szóközi dikció művészetének ugyanazok az eszközei, mint a közönséges beszédnek. Ezek a következők: A hangsúly, a hanglejtés, a beszéd tempója, a hang erőssége és színe. A hangsúllyal a mondatból emeljük ki a fontos szavakat, a hanglejtéssel nyomon kísérjük a mondatok értelmének és hangulatának változásait, a beszéd tempójának, a hang erejének és színeinek változtatásával fejezzük ki a beszéd értelmi és érzelmi tartalmának hullámmozását. Ezáltal kapják meg a magyarázó, elbeszélő és leíró részletek a nekik megfelelő hangbeli jelleget, s így gyűjt a hanggal is a szónok hevületet.

Ez a művészet akkor a legtökéletesebb, ha nem öncélú, hanem eszköz, ha oly mértékben él vele a szónok, amely mértékben szükséges és elégséges. Nem lehet minden szónok beszélőművész — bár okos gyakorlattal sokat lehet e téren is elérni —, de legalább annyit mindenkinek meg kell tennie, hogy az egyhangúságot és éneklést elkerülje és hogy a természetes hangsúlyhoz hozzászokjék. A természetes, t. i. a szent tartalomhoz méltó természetes hang elsajátítása nem könnyű feladat. Aki gyermekkorától kezdve a szemináriumon keresztül mindig csak azt a bizonyos prédikációs hangot hallotta, amely álpathoszból, kenetességből és banális jámborkodásból szövődik össze, azt ennek a hangnak képe mint valami hinár bénítja öntudat alatt, amelyet leküzdeni nem könnyű feladat, de megér minden fáradságot.

A szóközi előadás művészetének másik tényezője az akció. Az ember beszédét az arc-kifejezésével, a test tartásával és kézmozdulatokkal szokta kísérni. Minél élénkebb a beszéd, annál nagyobb a szerepe a test kifejező mozgásának. A szóközi beszédben a testnek ez a kifejező szerepe a legnemesebb formában érvényesül. A szónok megjelenése az első dolog, ami a hallgatóságra hat. Ügyelnünk kell tehát először is a testtartásra. Legyen az komolyan összeszedett és méltóságosan egyszerű. A szónok álljon egyenesen, de ne mereven, ne roskadjon magába s ne támaszkodjék a szószék szélére.

A szemet nem szabad lesütni, ne szegődjék állandóan egy helyre, hanem mozogjon, kifejezésével egyszerű, természetesen módon kísérve az előadást.

Az arc a lélek tükré. Az élénk arckifejezés valósággal látható prédikáció. Aki mennyről, poklóról, egyformán mozdulatlan arccal beszél, rontja beszédének hatását. Általában a hallgatók iránt való jóindulat kifejezése legyen a szónok arcának uralkodó vonása.

Rendkívül fontos a fej mozgása, bár ennek sohasem szabad feltűnnie. A fejjel csak ritkán szabad erőteljes mozgást végezni, de viszont sohasem szabad azt mereven tartani. Amint a mozdulatlanág hiba, ugyanoly hiba az is, ha a fej állandóan ugyanazt a mozgást végzi.

A tulajdonképpeni gesztusok azok, melyeket a szónok karjával, kezével és ujjáival végez. Nem mások ezek, mint azoknak a gesztusoknak esiszolt formái, amelyekkel az ember hevesebb érzelmeit és az élénkebb közlést a rendes beszélgetés folyamán is kísélni szokta. Ha a szónok mestere a taglejtés művészetének, beszéde elragadó hatású lesz. A gesztusok változatosságát szinte lehetetlen kimeríteni. Abban a térben, amely deréktől a fejtetőig ér, jobbra, balra és előre minden irányban mozoghat a taglejtés. Történhetik egy kézzel, vagy kettővel. Szerepelhet benne a kar, a kéz, az ujjak százféle mozgásváltozata. A gesztusok használatában teljesen a szónok temperamentuma az irányadó ugyan, de mégis meg lehet vonni nagyjában azokat a határokat, amelyeken belül a művészi taglejtésnek mozognia kell. Ezek a következők:

1. Henye gesztust alkalmazni nem szabad. Akárcsak a szónak, a gesztusnak is kell, hogy értelme legyen. Más a kérdés, más az állítás, más a tagadás vagy kételkedés gesztusa. Épp így különböző gesztusokkal kell kísélni az örömet, a fájdalmat, a csodálkozást, a megvetést, a félelmet stb.

2. A taglejtés nem lehet öncélú, hanem a mondott szó hatását kell alátámasztania, úgyhogy a szó és mondat, a hang és a mozgás egybecsendüljön. A nyugodt elbeszélést kísérjék nyugodt gesztusok, erős figyelmet igénylő bizonyítás kíséretére elég a kéz, vagy az ujjak mozgása, a nagy és széles gesztusok az erős érzések kifejezői. Aki valami egyszerű elbeszélés közben mindkét karjával hadonász, vagy bizonyítás közben hevesen gesztikulál, gyengíti szavainak hatását.

3. Minthogy a taglejtés a fontos részek kiemelésére szol-

gál, azért aki folyton gesztikulál, úgy jár, mint aki valamely írásműben mindent aláhúz.

Legyen a taglejtés formás. Ennek első feltétele, hogy a mozdulat legyen mindig teljes. A félbenmaradt mozdulat kellemetlenül hat.

Van ezenkívül még néhány szabály, amelyeket nem szabad figyelmen kívül hagyni:

1. Induljon ki lehetőleg középről s oda is térjen vissza.

2. Legyen kerek, azaz a mozdulat egyes fázisai kövessék egymást könnyedén, minden merevség nélkül. Ebből a szempontból fontos a csuklók mozgékonyága.

3. Ha két kézzel gesztikulálunk, legyen az egyik kéz a vezető, a másik kísérő, hogy a figyelem iránya egységes legyen.

Manapság általában nem értékelik a taglejtés művészetét érdeme szerint. Nagyon helytelenül, mert hatása az emberi természetben gyökerezik, azért minden divat felett áll. Viszont éppen emiatt sohasem volt fontosabb, mint napjainkban, hogy a szónok komolysága eleve kizárjon a taglejtésből minden színészkedést és mesterkéeltséget.

A beszéd hatása.

Bármilyen önzetlen is a szónok és ha távol is áll tőle, hogy az Isten igéjének hirdetésével a maga dicsőségét keresse, nem lehet neki közömbös, hogy egyes beszédeit hogyan fogadják, különösen pedig egész igehirdető munkája milyen hatást vált ki hallgatóságából. Azért fontos, hogy tisztába jöjjünk a prédikáció hatóerejével, hogy így egyrészt megmeneküljünk a csalódástól és kiábrándulástól, másrészt, hogy a nagy feladathoz szükséges kitartáshoz meglegyen az erőnk.

A prédikáció nem akkor hatásos, ha az emberek megértik és megjegyzik, amit tőlünk hallanak; ha nagy figyelemmel hallgatják és szinte mohón szívják magukba szavunkat, ha tetszik nekik a beszéd, ha utána beszélnek róla. Mindezek a hatások lehetnek szükséges vagy kívánatos feltételei az igazi hatásnak, híressé is tehetik a szónokot, de nem ez az a hatás, amelyre mindezekon túl az egyházi szónoknak törekednie kell.

Az igehirdetés csak akkor igazán hatásos, ha átalakítani

segíti a hallgatók életét, vagyis eléri azt, hogy a hallgatók magukévá teszik azokat az ideálokat, azokat az igazságokat, amelyeket a pap hirdet. Az életet aszerint fogják fel és élik le, különleges helyzetekben éppúgy, mint a hétköznapiakon. A prédikáció igazi hatásai tehát: a bűnösök és lanyhák megtérése, az igazaknak Krisztus ismeretében való gazdagodása és a minél teljesebb krisztusi életre való törekvése.

Ezt a hatást pedig elérni nehezebb feladat, mint gyönyörű beszédeket remekelni. Hallgatóinknak ugyanis meg van a kis külön világuk, amelyet a helység, a családi környezet, a társaság és sajátos életsorsuk alakítottak ki, amelyben otthon érzik magukat, azaz különösebb erőfeszítés nélkül feltalálják magukat. Ezt a világot, ha nem keresztyeni, vagy nem a kívánt mértékben az, a keresztyén hit értelmében átalakítani igen nehéz feladat. Aki azt hiszi, hogy néhány kitűnő és nagyhatású beszéddel ezt elérheti, hogy például egy nagyszerűen megrendezett misszió keretében «fellendítheti a hitéletet», az éppen olyan naiv, mint az a gyermek, aki a hegyről aláfutó patak irányát azzal akarja megváltoztatni, hogy beledugja a botját. Külső hatásokat lehet elérni néhány beszéddel is, és az ily hatást sem szabad lekicsinyelni, de szónoki működésünk hatásának mértéke annál kisebb és tempója annál lassúbb lesz, minél komolyabban törekszünk a belső ember gyökeres átalakítására.

Az ily hatás és egyáltalában a prédikáció igazi hatása nem a szónok, hanem a Szentlélek munkájának gyümölcse, azért, aki ily értelemben akar hatni szónoklataival, annak imádsággal kell szavait a Szentlélek eszközévé szentelnie. A szavakat pedig úgy találjuk meg, ha nemcsak azt nézzük, mi hangzik hatásosan, hanem lankadatlan buzgósággal és munkával fáradozunk azon, hogy Krisztus tanítását és híveink életét összehozzuk. Ha elmélkedve elmélyedünk az evangélium tanításába, az erős élet titkaiba és ezekhez mérjük híveink gyarlóságát és lelki igényeit, akkor anélkül, hogy szándékunk volna hatásosan beszélni, hatni fog a szavunk.

Példa a szónoki beszéd felépítésének megvilágítására.

Aranszájú Szent János beszéde Eutropius érdekében.

Mindig el lehet mondani, de most ugyancsak van rá alkalom, hogy hangoztassam : «Hiúságok hiúsága és minden hiúság !»

Hova lett a gazdagon himzett konzuli díszpalást, hol a sok fényben úszó fáklyásmenet, tapsorkán, kartánc, vendégeskedés és népünnepély? Bizony úgy tűnt tova mindez, mint mikor hirtelen szélvihar tépi le a fa lombozatát s csupaszra kopasztva hagyja szemünk előtt a fát. Oly iszonyú erővel csapott le rá a szélroham, hogy kicsavarással fenyegette s megszaggatta gyökérzetét is.

Hol vannak képmutató barátaid, a mulatozó társaság és a nagy dáridók? Hova tűnt el az élősdiak raja, a naphosszat töltögetett színbor, a szakácsok inyenc ételei, azok a hatalomnak hízelkedők, akik kedvedben jártak és szád íze szerint beszéltek? Álom volt az egész, amit elvitt a virradat, tavasz multával elhervadt virág, futó árnyék, szétfoszlott füst, szétpattant színes szappanbuborék, pókháló, ami most szerteszakadt.

Azért ismétlem és hangoztatom szüntelen a szent ígét : «Hiúságok hiúsága és minden hiúság». Bizony ezt a jelíget kellene felírni falra, ruhára, a közterekre és magánházakra, utak mentén és minden kapu fölé, de mindenkifelett marandandóan be kellene vésní mindegyikünk lelkiismeretébe. És mivel a földi dolgok megejtő, csalóka káprázata a legtöbb ember előtt valóságnak tűnik fel, azért mindennap, ebédnél, reggelinél, társaságban köszöntés és feleletként folyton hal-laniok kellene, hogy : «Hiúságok hiúsága és minden hiúság !»

Nem mondtam-e mindig : Álnok a gazdagság? Zokon vetted tőlem ! Nem figyelmeztettelek-e, hogy kegyetlen szolga? Nem akartad hinni ! Lásd, most magad tapasztalod s tények bizonyítják neked, hogy a gazdagság nem csak álnok, nemcsak kegyetlen, hanem gyilkos is, hisz ez taszított most halálos rettegésbe. Nem mondtam-e neked, mikor folyton becsméreltél, mert megmondtam az igazat, hogy én jobban szeretlek, mint akik hizelegtek neked, hogy bár korhollak,

többet törődöm veled, mint akik kegyedet keresik? Nem tettem-e hozzá mindig, hogy jobb az a seb, amit baráti kéz vág szeretetből, mint az ellenség hazug kedveskedései? Ha elfogadtad volna tőlem a sebet, azoknak kedveskedése nem hozta volna rád most a halálveszedelmet ; mert én a vágással gyógyítani akartalak, az ő kedveskedésük pedig ime gyógyíthatatlanra sebzett.

Hol vannak pohárnokaid és mindazok, akik a fórumon fennhézva boldog-boldogtalan előtt éig magasztaltak? Cserbenhagytak, felmondták a barátságot, el akarnak veszteni, hogy magukat biztosítsák. Mi ezt nem tesszük, nem fordultunk el tőled akkor sem, mikor bosszankodtál ránk, most pedig bukásodban melléd állunk és pártodat fogjuk. Lásd, az egyház is, melyet üldöztél, szívére ölel és oltalmába fogad ; a színház pedig, amit annyira dédelgettél s ami miatt ránk sokszor nehezteltél, elleneid kezére adott és vesztedet kívánja. Mindig intettelek : miért cselekszel így? Háborítod az egyházat, magadat pedig tönkre teszed, de minderre ügyet sem vetettél. Lásd, most azok a lóversenyek, melyek felemésztették vagyionodat, pallost fentek ellened, az egyház pedig, melynek viselni kellett haragodat, mindent elkövet, hogy kimentsen a kelepceből.

Mіндеzt nem azért mondtam el, hogy az elesettet teljesen eltiporjam, hanem hogy megerősítsem azokat, akik még állanak ; nem azért, hogy e szerencsétlennek sebeit felszagassam, hanem hogy azoknak épségét biztosítsam, akik még nem kaptak sebet ; nem azért, hogy a habok közt fuldoklót a tenger színe alá nyomjam, hanem hogy azokat, kik kedvező széllel hajóznak, óvjam az elmerüléstől. Hogyan történhetik ez? Úgy, hogy megszívleljük a földi dolgok állhatatlan voltát. Hisz ez sem járt volna szerencsétlenül, ha számolt volna a változandósággal. De ha ő sem maga nem gondolkozott, sem mások tanácsára nem hallgatott, legalább ti, akik még jólétben vagytok, okuljatok ennek a szerencsétlennek sorsából, tanuljátok meg, hogy semmi sem hitványabb a múltó javaknál. Bármily szóval fejezed ki silány voltukat, csak kevesebbet mondhatsz a valónál ; mondhatod a földi javakat füstnek, száraz kórónak, álomnak, hervadó virágnak, vagy bárminek : vannak ennyire mulandók, sőt hitványabbak a semminél.

Mert hogy semmis voltukon túl még igen veszedelmesek

is, azt világosan mutatja a jelen eset. Ugyan ki emelkedett magasabb polcra ez embernél? Volt-e párja gazdagságban a föld kerekén? Méltóságban nem hágott-e a legfelsőbb fokra? Nem félt és rettegett-e tőle mindenki? És lám, nyomorultabb lett a foglyoknál, szájalomra méltóbb a rabszolgáknál, inségesebb az éhező koldusnál; naphosszat szeme előtt lebeg az éles pallos, a vesztőhely, a hóhérok, a kivégzés helyére vezető út; nem tud gyönyörködni a túnt örömök emlékeiben, de még csak a napfényt sem láthatja, hanem falak közé zárva álló délben is világosság nélkül a sötétség ijeszti, akárcsak a legsötétebb éjszakában. De bármit mondjunk is, többet nem tudunk mondani lelkiállapotáról, minthogy óráról-óra csak azt várja, mikor végzik ki.

Egyébként nincs is itt szükség szavakra, minden szónál beszédesebb az az élő kép, amelyből ő maga szól hozzánk. Mert ahogy tegnap érte jöttek a császári palotából, hogy karhatalommal elhurcolják, ő pedig az oltárhoz menekült: elsápadt s arca még most is halotthalovány; fogai vacogtak, egész testében reszketett, hangja remegett, szava elakadt és egészen olyan volt, mintha kővé meredt volna benne a lélek. Nem szemrehányásként mondom ezt, nem is azért, hogy szerencsétlenségében kigúnyoljam, hanem mert meg akarom indítani szíveteket s arra kérni benneteket, hogy szánjátok meg s elégedjete meg azzal, amit eddig bűnhődött.

Mert még mindig sokan vannak köztünk oly embertelenek, akik szemünkre vetik, hogy a szentélybe fogadtuk. Az ő keményszívűségüket akarom megtörni azzal, hogy lefestem nyomorúságát.

Mondd barátom, ugyan miért neheztelsz? Azért — mondod —, mert az egyház oltalma alá menekült az, aki csak üldözte az egyházat. Én pedig azt mondom, hogy éppen emiatt kell áldanunk Istent, hogy ily nagy nyomorúságba juttatta, hogy így megismerje az egyháznak nagy hatalmát és jóságát: hatalmát abból, hogy lám mily borzasztó helyzetbe sodorta az a harc, mellyel az egyház ellen támadt; jóságát pedig abból, hogy az üldözött egyház ime most pajzs-ként védi, oltalmazó szárnya alá fogadta, biztonságba helyezte és nem gondolva a mult bántalmakra, végtelen szeretettel tárja ki keblét feléje. Ez pedig ragyogóbb minden diadalmi koszorúnál, dicsőbb bármily győzelemnél; megtérésre indítja a pogányokat, megszegényíti a zsidókat, dics-

fénnyel övezi az egyházat, mert szabadonbocsátja fogságba esett ellenségét, mikor azt mindenki magára hagyja és megveti, ő szerető anya módjára palástja alá rejti, szembeszáll érte a császár haragjával, a nép dühével és rettentő gyűlöletével. Ugyancsak szép dísze mindez az oltárnak!

Ugyan micsoda dísz az, — vetik ellen —, hogy egy bűnös, kapzsi, zsaroló ember érintette az oltárt? Ne beszélj így! Krisztus lábait is megérintette a bűnös nő, pedig romlott és tisztátalan volt; és ez a cselekedet még sem mocskolta be Jézust, hanem nagy dicsőség és csoda lett belőle: mert a Tisztaság nem sértette meg a tisztátalant, de az Ártatlan és Tiszta a bűnöst megtisztította az érintés révén. Felejtsd a sérelmeket, felebarátom! Annak a Megfeszítettnek vagyunk szolgálói, aki mondotta: «Bocsásd meg nekik, mert nem tudják, mit cselekesznek».

De hisz — mondják — rendeletével és tilalmával a törvény gátját vetette a menedékjog elé! De nézd, most a történetekből látja, mit cselekedett és ő maga az első, aki tettével hatálytalanítja saját rendeletét és az egész világ szemeláttára szótlánul is hangosan int mindenkit: «Ne cselekedjetek úgy, mint én, hogy olyan sorsra ne jussatok, mint én!» A sors csapásai mások tanítójává tették; az oltár pedig dicsőségben ragyog és most tölt el igazán bennünket szent félelemmel, mert lám megkötözve fekszik előtte az oroszlán. Mert hisz a fejedelmi trón sem akkor a legfenségesebb látvány, mikor bíborpalástban, koronás fővel egyedül ül rajta a király, hanem mikor fejedelmi lábai előtt hátrakötött kezekkel, mélyen hódolva hajtják le előtte fejüket a hadifoglyok. Hogy pedig nem ékes, de üres szó, amit mondok, magatok bizonyítjátok érdeklődéstelekkel és megjelenésestelekkel, mert igazán páratlan ez a mai látvány és nagyszerű ez a gyülekezet, mert hisz akárcsak a húsvéti szent időben, oly nagy sereget látok itt magam előtt, s ime mindenkit ez hívott ide, anélkül, hogy egy szót is szólott volna, kürt szavánál messzebbhangzó tetteivel. Ime a leányok otthagyták szobájukat, az asszonyok lakásukat, a férfiak a fórumot, siettetek mindannyian, hogy lássátok leálcázva a gyarló emberi természetet, leleplezve a mulandókban rejlő veszélyt, hogy lássátok, mint törölte le a sors a csalóka látszatot, mint valami szivacs az arcfestéket a tegnapelőtt még fénylő-ragyogó arcáról az utcánónak, mert ilyen a kapzsisággal szerzett szerencse is, noha

rútabb minden ráncosképű vén banyánál. Mert oly hatása volt e csapásnak, hogy e magasrangú és híres férfiú egyszerre legutolsó lett a világon.

És ha gazdag az, ki idejött, tanulhat, látva, hogyan bukott le a magas polcáról az, akitől reszketett a földkerekség, most pedig ő reszket és gyávább a békánál és nyúlnál, bilincsek nélkül is az oszlophoz lapul, mert lánc helyett odaköti a remegő félelem — és ha látja, elhül fennhéjázó kedve, kivetkőzik gőgjéből, miután bölcsen fontolóra vette, ami megfontolni való a földiekről, okulva távozik, a tényekből tanulva meg azt, amit a Szentírás a következő és hasonló szavakkal tanít: «Minden test széna; az embernek minden dicsősége olyan, mint a mezei virág; megszárad a széna és elhull a virág», «mint a fű, hamar elszáradnak, és mint a paréj, hamar elhullanak», és: «az ő napjai olyanok, mint a füst». Ha pedig szegény, aki idejött és nézi e látványt, nem veti meg sorsát, se panaszra nem fakad szegénysége miatt, hanem megköszöni szegénységének, hogy biztos menedék, csendes kikötő és erős bástya, s látva ezeket, százszor inkább azt választaná, hogy megmaradjon jelen állapotában, minthogy rövid időre magához ragadja a félvilág vagyont, nemsokára rá pedig még életét is kockáztassa. Lám, abból, hogy ő idemenekült, mily haszna van gazdagnak és szegénynek, nagyoknak és alattvalóknak, szolgálknak és szabadoknak egyaránt! Lám, mint megy innen el e látvány hatása alatt mindenki gyógyultan, kikúrálva!

Vajjon sikerült-e meglágyítanom szíveteket, elűznöm haragotokat? Kioltanom a részvétlenség indulatát? Vajjon szánalomra indítottalak-e benneteket? Azt hiszem, hogy igen, mert ezt olvasom arcotokról s könnyeitekből. És mivel kemény szívetek immár termékeny, puha talajra változott, mely a könyörület gyümölcseit termi és a szánalom gazdag kalászeit mutatja, boruljunk le a császár előtt, de még inkább a jóságos Istent kérjük, hogy csitítsa a császár haragját, és indítsa meg szívét, hogy teljesítse kérésünket.

Különben is nem csekély az a változás, ami azóta ment végbe, mióta ő ide menekült. Mikor ugyanis a császár megtudta, hogy ő e menedékhelyre futott, az előtte megjelent csapathoz, mely felháborodásában halálra követte őt gonoszságai miatt, hosszú beszédet tartott, csillapítgatva a katonák felindulását, kérve őket, hogy ne csak hűneit vegyék figye-

lembe, hanem jótetteit is, melyeket esetleg gyakorolt, s ő maga is ezekre való tekintetből megbocsát, többi hibáját pedig, mint emberi gyarlóságot feledi. Midőn pedig azok kiabálva, felugrálva, őt halálra követelve és lándzsáikat forgatva újból sürgették a megsértett császárnál a megtorlást, a kegyes uralkodó sűrű könnyek között, hivatkozva a szent oltárra, ahová menekült, ily módon csillapította le haragjukat.

Tegyük meg hát mi is, ami rajtunk áll. Ugyan milyen irgalomra vagytok méltók, ha a sértett császár megbocsájt, ti pedig, bár nem szenvedtetek oly nagy sérelmet, megátalkodnátok haragotokban? És ha ellenségteken bosszút álltok, hogyan járultok majd a szent titokhoz és mint imádkozzátok azt az imádságot, melyben azt kell mondanunk: «Bocsásd meg nekünk a mi vétkeinket, amiképen mi is megbocsájtunk az ellenünk vétetteknek?» Hogy nagyon igazságtalanul és zsarnok módra bánt veletek, nem tagadjuk, de most nem törvényszéki tárgyalásnak van helye, hanem az irgalomnak, nem bűnügyi vizsgálatnak, hanem a felebaráti szeretetnek, nem a szigornak, hanem az engesztelődésnek, nem az elitélő szavazásnak, hanem a kegyességnek és szeretetnek. Ne haragudjék tehát és ne nehezteljen senki, hanem inkább kérleljük az irgalmas Istent, hosszabbítsa meg életét és ragadja ki a fenyegető halálveszedelemből, hogy hibáit megjavíthassa; folyamodjunk közösen kegyelmes császárunkhoz, az egyházra és szentélyre hivatkozva, hogy az oltár kedvéért kegyelmezzon egy embernek.

Ha így teszünk, maga a császár is szívesen veszi azt, de a császárnál jobban helyesli majd az Isten és a felebaráti szeretet e tettéért megjutalmaz bennünket, mert amint az irgalmatlantól elfordul és gyűlöli azt, aki szívtelen, épúgy magához öleli és szereti azt, aki irgalmas és jószívú; és ha az ilyen ember igaz volt, még ragyogóbb koszorút készít számára, ha pedig bűnös, elfedi és megbocsátja bűneit, visszafizetve nekik embertársával szemben tanusított irgalmát, «mert irgalmat akarok, — úgymond — nem áldozatot». És az egész Szentírásban mindenütt azt látod, hogy ezt mindig sürgeti és a bűn kötelékétől való szabadulás feltételének nevezi. Ime ily módon irgalomra indítjuk Istent magunk iránt, ily módon eleget teszünk vétkeinkért, ily módon becsületére válunk az egyháznak, így — mint mondottam — a

kegyes császár is dicsérni fog bennünket, az egész nép helyeslőleg tapsolni fog és a széles földkerekség csodálja majd városunk nemeslelkűségét, és akik csak értesülnek a történetekről, dicsérettel halmoznak el bennünket. Hogy pedig ily jóban részesüljünk, esedezzünk leborulva és könyörögjünk, ragadjuk ki a veszedelemből ezt a foglyot, e menekülő és esengő embert, hogy mi magunk is részesüljünk a mennyei jóban, ami Urunk Jézus Krisztus kegyelme és jósága által, kinek dicsőség és hatalom, most és mindörökön örökké. Ámen.

A beszéd elemzése.¹

A beszéd 399 január közepe táján hangzott el. Ekkor bukott meg csúfosan Eutropius konzul, a fiatal Árkádusz császár kegyence, aki alacsony sorsból akadályt nem ismerő törtetéssel küzdötte fel magát a legmagasabb polcra. Célját elérve a jellemtelen csúszó-mászó megmutatta igazi természetét. Dölyfével még a császár kegyét is igen hamar eljátszotta, úgyhogy mikor ellenfeleinek sikerült őt megbuktatni és a császárral vagyonvesztésre és számkivetésre ítéltetni, egyszerre kirobbant és bosszúért kiáltott az ellene felgyülemlett elkeseredés. Eutropius, aki rövid idővel előbb bírta rá a császárt, hogy törvénnyel szüntesse meg a templomok menedékjogát, most futva menekült a templomba. A város forrongott, a feldühödött nép tódult a templomba, a katonák kivont karddal követelték egykori elnyomójuk életét. A szent főpap kelt védelmére. Másnap újra zsúfolásig telt meg a székesegyház, ahol Eutropius az oltár menzája alatt a padozatra borulva feküdt és halálos rettegéssel várta, mi történik vele.

Ez röviden előadva a beszéd történelmi háttere, az a helyzet, amit a lelkipásztornak, mint egyházi szónoknak beszédével az evangéliumi tanítás értelmében meg kellett oldania.

A hívek lelkét a gyűlöletből kilobbant lángoló harag és hosszúvágy tölti el. Az evangélium a megbocsátást követeli és az ellenséggel szemben is a szeretet parancsát hangoztatja.

¹ Bernhard Zsigmond S. J. Aranyházú Szent János beszéde Eutropius érdekében címmel (Kalocsa, 1907) a klasszikus retorikai szabályok keretei közt mozogva, oly kitűnő elemzését adja a kis remekműnek, amilyen e keretek között csak lehetséges. A régi és új retorika közti különbség megvilágítására az elemzés után közlöm a könyvből «A beszéd vázlata» c. fejezetet.

A cél az evangélium törvényével adva van, a szónok feladata, hogy ezt az evangéliumi álláspontot hallgatóival elfogadtassa. Az a kérdés már most, hogyan oldja meg ezt a feladatot. A megoldás módjának megtalálása egyet jelent a beszéd szerkezetének felépítésével.

Világos, hogy a törvény parancsának ismertetése és a hallgatóság felszólítása, hogy engedelmeskedjék Isten törvényének, alig vezethet célra, mert az ösztönös bosszúvágyat viharerejű indulatok fűtik. Ha a szónok, még ha Aranyszájú Szent János is az illető, egyszerűen azt követelné hallgatóitól, hogy bocsássanak meg Eutropiusnak, szavait valósággal elsöpörné a felháborodás orkánja. Nincs más célravezető út, mint az elemi erejű indulatok fokozatos leépítése, helyükbe a keresztény indulatok fokozatos felkeltése; úgy hogy mire a szónok a bosszúvágytól lépésről-lépésre elhódított minden területet, a hallgatóság, amely azért jött ide, hogy bosszúját a gyűlölt ellenségen kitöltse, kapható legyen arra, hogy magáévá tegye a szónok felfogását és meggyőződését. Így szabadul fel a jóra vezető út és a szónok most már előállhat azokkal a természetfölötti motívumokkal, amelyekkel hallgatóit arra bírja, hogy az evangéliumi törvény értelmében cselekedjék, bocsásson meg annak, akit elveszteni akart, gyakorolja az ellenséggel szemben is a felebaráti szeretetet.

A beszéd ennek a szónoki stratégiának valóságos kis remeke.

Mesteri mindjárt a bevezetés, vagyis az a mód, ahogy a *hallgatósággal megteremti a lelki kapcsolatot*. A helyzet izgalma annyira leköt minden érdeklődést, hogy gondolni sem lehet rá, hogy a helyzettől idegen gondolatkörből induljon ki a szónok. Ott van mindenkinek szeme előtt, szinte a harag és gyűlölet fókuszában Eutropius. Ha azzal kezdené, mily szánandó s mily kiváló alkalmat ad az irgalom és ellenségszeretet gyakorlására, most még nem volnának hajlandók rá hallgatni.

Mit tesz tehát? Hagyja, hogy hallgatóinak figyelme továbbra is Eutropiusra irányuljon, de a vad indulat diktálta gondolatok helyébe egy elgondolkozásra készítő igazságot állít, amely ugyancsak az adott

helyzetből sugárzik ki nagy erővel: «Hiúságok hiúsága és minden hiúság».

Hatás :

1. Aki elgondolkozik, annak indulata csillapodik. A gondolat refrénszerű ismétlése csak erősíti az elgondolkozás hangulatát.

2. Jól tenné mindenki, ha okulna ebből az igazságból. Kitűnő lélektani érzéssel nem mondja ki, de kírthető szavaiból: Ezt az igazságot is meg kell itt látni s nemcsak a bosszúra gondolni !

Majd jön még ezzel az intelemmel, de most egyelőre a talajt készíti elő neki azzal, hogy erősebben hozzálát a közönség indulatának levezetéséhez, még pedig ismét hallatlan ügyes taktikával. Közönsége még nem tudná elviselni, ha azzal kezdené, hogy védi Eutropiust, azért — azt mondhatnám, bámulatos mimikrivel — vádlóként lép fel.

Vádolja Eutropiust, de nem azokért a bűnökért, amiért a hallgatók akarnak rajta bosszút állni, hanem azért, mert nem hallgatott rá, aki az egyház tanításával intette a gazdagság álnok és semmis voltára, hanem bízott a hamis barátokban és hamis javakban. Lám, most a hamis barátok ellenségekké változtak, a világ javai, amelyekre egyedül vágyott, most balvégzetévé váltak, míg ő most is igaz barát, s a bántott egyház most a szabadulás egyetlen reménye.

Hatás:

1. Akik a hallgatóság közül azelőtt Eutropiust ünnepelték, szégyelnék, ha a bosszúhoz való ragaszkodásukkal az álnok barátok közé kerülnének, akiket a szónok alaposan elintézett. Most még módjukban van észrevétlenül visszavonulni.

2. Eutropius máris bűnhődött, tehát már nem kell bántani.

3. Okosan az tesz, aki nem a világra hallgat, hanem az egyházra és a szónokra, aki ha nem is keresi az emberek tettségét, igazán szereti őket és őszintén javukat akarja.

A szónok most már a jelen esetre vonatkozóan is oly tekintélyt vindikálhat magának, még pedig az őszinte jóakarát jogán, hisz ha Eutropiusnak jóakarója volt, mennyivel inkább az hallgatóinak. De ezt még mindig nem használja fel arra, hogy végső céljával álljon elő, hanem egyelőre

még erélyesebben szólítja fel hallgatóit, hogy most az legyen minden gondjuk, hogy Eutropius esetéből okuljanak. Hogy ő előbb vádolta, azt sem azért tette, hogy az amúgy is szerencsétlen emberre lesújtson, hanem hogy hallgatóinak használjon. Lássák meg az ő esetéből, hogy nemcsak semmis a földi szerencse, hanem veszélyes is, mert oly mélyre ejtheti az embert, mint Eutropius helyzete mutatja. Eutropius rettenetes helyzetét élénk színekkel ecseteli.

Hatás:

Valóban szörnyű a bukott Eutropius helyzete, igazán súlyosan bűnhődött bűnéért — ismeri el a hallgató.

Itt a beszéd fordulópontjához értünk. Eddig a szónok Eutropius helyzetét látszólag csak azért festegette, hogy hallgatói okulhassanak belőle. Közben ügyesen kilopta lelkükből a gyűlöletet s helyébe tette azt a gondolatot, hogy eleget bűnhődött. Hogy ezt a hatást még jobban megerősítse,

még egyszer lefesti, hogyan hatott Eutropiusra a szerencsétlenség.

Hatás:

Most már határozottan kimondja a szónok azt a hatást, amelyet elérni akar : Elégeljek meg eddigi bűnhődését.

Az eddigi taktikával sikerült a hallgatóság nagyobb részét lecsillapítani. A még megmaradt ellenállást ezekután nyíltan támadhatja meg. De ez a harc már csak a csatát veszített gyűlölet hátvédjeinek eltakarítása az útból, hogy az elfoglalt terepen a győzelmes keresztény igazság vonulhasson fel. Az utolsó ellenvetéseket már természetfölötti motívumokkal szorítja ki a hallgatók lelkéből.

Első ellenvetés:

Az keresi az egyház védelmét, aki azt üldözte.

Felelet:

Örüljünk és adjunk hálát Istennek, hogy Eutropius cselekedetével bizonyosságot tesz az egyház hatalma és jósága mellett. Az ellenség oltalma-

zása pedig fenséges dísze az oltárnak.

Második ellenvetés:

Ugyan mily dísz adhat egy ily bűnös az oltárnak azzal, hogy érinti?

Felelet:

Krisztust is érintette a bűnös nő, s mi magasztaljuk Őt, hogy megbocsátott neki. Egyebekben a bocsánat Krisztus híveihez illő dolog.

Utolsó ellenvetés:

Igen ám, de ez éppen azt a menedékjogot támadta, amelyet most igénybevesz.

Felelet:

Nos, ez a cselekedete mutatja leginkább, mily igazságtalan volt a törvény s hogy a harc az oltár nagyszerű győzelmével végződött.

Hatás:

Abból a látványból, ami a most a hallgatók szeme elé tárul, szent és félelmetes fenséggel emelkedik ki az oltár méltósága, s Eutropius menekülése ezen fenséges látvány csodálatára hívta össze az egész város lakosságát, amelynek ilyenformán nagy lelki hasznára van.

Annak a hallgatóságnak, amelyet a harag és bosszú indulata hozott össze, a szónok megmutatta, hogy temp-

lomba jövetelének csak egyetlen értelme lehet, még pedig nem az, ha indulatainak enged, hanem ha :

1. Eutropius megrendítő helyzetéről gazdag és szegény egyaránt okulást merít, a nagy gőgjéből, a kicsi az elégedetlenségéből gyógyul.

2. S úgy tesz, mint az egyház : feledi a sérelmeket és segíti a segítségére szoruló és azt kérő ellenséget.

Hatás:

A közönség már meghatódott és kész meghallgatni a szónok útmutatását a további teendőkre.

A szónok, aki nem elégszik meg azzal, hogy az eddig elért eredmény alapján hallgatói tisztára természetes részvét és könyörületből mondjanak le a bosszúról, hanem azt akarja, hogy természetfölötti motivumokból kerüljék a rosszat és tegyék azt a jót, amit a jelen helyzetben Krisztus törvénye tőlük kíván.

Menjenek a császárhoz s kérjenek Eutropius számára kegyelmet, de imádkozzanak is akciójuk sikeréért.

Természetes indítóokok : A császár maga járt elő jó példával, mikor az oltárra való hivatkozással lecsillapította az Eutropius halálát követelő katonákat.

Természetfölötti indítóokok : 1. Irgalomra csak az számíthat, aki maga is irgalmas.

2. Nem járulhattok mél-

tón a szentáldozáshoz, ha nem úgy tesztek, mint ahogy imádkoztok: «Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsájtunk az ellenünk vétetteknek».

A beszéd vázlatja.

(Synopsis orationis.)

I. Bevezetés. (Exordium.)

1. A jelen mutatja, mennyire hiúságok hiúsága minden e földön ;
2. s azért mennyire szükséges ez igazságot szüntelen szem előtt tartanunk.

II. Tárgyalás. (Tractatio.)

A) Első rész :

Méltányos, hogy Eutropius iránt legalább passzív részvétellel legyünk, s neki megbocsássunk.

1. *Bizonyítás* (confirmatio). Mert ime a bukott konzul bizonyítéka annak,
 - a) hogy mily igaz a «Vanitas vanitatum», melyet jólétében nem akart elhinni ;
 - b) hogy a szónok őszinte jóakarója hallgatóinak ; Eutropiust is intette, de a szerencsétlen nem hallgatott figyelmeztetéseire ;
 - c) hogy mint hagyja cserben az embert a világ a nyomorúság óráján, míg ellenben az egyház ellenségeit is oltalmába veszi, tehát őszintén szereti őket.
2. *Indulatgerjesztés*. Eutropius bukása indítóok :
 - a) *félelemre*, mely felrázza a hallgatókat világias gondolkodásukból, figyelmezteti őket, hogy hasonló sorsra juthatnak, mivel :
 - α) a földi jólét felette mulékony és változó ;
 - β) a földi javak nemcsak mulékonyak, hanem magukban véve is silányak, és ki nem elégítenek ;

- γ) sőt még veszélyesek is, mert az ember romlását idézhetik elő ;
- b) *a részvétre*, mert hisz Eutropius
- α) eléggé bűnhődött már azáltal, hogy ily szármalmas helyzetbe jutott ; szánjátok meg tehát és elégejtétek meg eddigi bűnhődését ;
- β) közelebbi indítók :
- α') nyomorának élénk ecsetelése,
- β') a szónok határozott kijelentése, hogy Eutropius sorsát könyörületre indítás céljából állította eléjük.

3. *Cáfolás* (refutatio). Három lehető ellenvetést hoz fel.

- a) *Első ellenvetés*: Haragusztok, hogy az egyház üldözője az egyháznál keres menedéket.

Felelet: Épp ezért kell Istent magasztalni, mert e tény dicsóíti az egyház hatalmát és szeretetét.

- b) *Második ellenvetés*: Nem dicsőség az egyházra, hogy ily bűnös érinti oltárát.

Felelet: Az Üdvözítő is megengedte, hogy a bűnös Magdolna érintse lábát, s ez Jézusnak nem gyalázatára, hanem dicsőségére vált.

- c) *Harmadik ellenvetés*: Eutropius rendeletével elzárta szabadulása útját, mert megfosztotta az egyházat asyllum-jogától.

Felelet: Most tettevel megsemmisíti az amúgy is igazságtalan rendeletet.

4. Az első rész *összefoglalása* (recapitulatio I^{ae} partis). Bukása tehát az egyház diadala, reátok nézve pedig mindenél hatásosabb prédikáció.

B) Második rész :

Látom, hogy megindultatok rajta ; nos tettben is mutatassátok meg részvételüket.

1. *Kifejtés* (explanatio). Az aktív részvétet gyakoroljátok, ha

- a) imádkoztok megszabadulásért,

b) ha velem együtt a császár elé járultok és életéért könyörögtök.

2. *Indulatfokozás* (affectuum gradatio). Indítóokok :

a) *reményre* (spes) : könnyen célt érhetünk, mert a császár már is hajlandó az irgalomra, hisz az Eutropius halálát sürgető katonákat lecsendesítette ;

b) *félelemre* (timor) :

α) nem remélhetitek Istentől bűneitek bocsánatát, ha ti nem bocsátjátok meg Eutropiusnak egykori zsarnokságát ;

β) szentségtörést követnétek el, ha e beszéd után a szentmise alatt szándékosan ily gyűlöletet táplálva járultok a szentáldozáshoz ;

c) *szent versenyre* (aemulatio) : ime a császár is kész megbocsátani ; tegnap megmutatta, hogy megkönyörül rajta, pedig nagyobb sérelmeket szenvedett tőle, mint ti, tehát illő, hogy ti is gyakoroljátok az ellenségszeretet erényét.

III. Befejezés. (Peroratio.)

1. *A cél sürgetése* (persecutio finis) a következő indítóokkal : hasznotok lesz Eutropius megmentéséből ;

a) lelki hasznatokra válik, mert nagy erényt gyakoroltok,

b) sőt még ideiglenes haszon is származik belőle, mert a császár helyeslésére találtok, és az egész világon dicséretet fogtok aratni.

2. *Az indulatok állandósítása* (affectuum defixio). Élénk sürgető kifejezéseivel, és szájalomgerjesztő képeivel éleszti a részvétet, s aztán gyorsan befejezi a szentatyáknál szokásos doxológiával.

TARTALOM.

	Oldal
<i>Előszó</i>	3
<i>Alapelvek</i>	7
<i>A szónok személye</i>	9
1. Testi egészség	10
2. Tudományos készségek	10
3. Erkölcsi tulajdonság	11
<i>A szónoki egyéniség</i>	15
<i>Az egyházi szónoklat tárgya általában</i>	16
<i>Az egyházi szónoklat tárgya részletezve</i>	21
Isten	21
Jézus Krisztus	24
Krisztus egyháza	26
Kegyelem, szentségek, imádság	27
A keresztény erkölcs	29
<i>A predikáció forrásai</i>	30
A Szentírás	30
Predikáció és katekizmus	35
A liturgia	38
A theologiai tudományok	41
<i>A formális szónoklattan feladata és alaptörvényei</i>	42
A beszéd célja és genezise	46
A szónoki beszéd szerkezete	48
A predikáció fajtái	53
A panegyrikus beszéd	54
A homília	54
A didaszkalikus beszéd	55
Bizonyító és cáfoló beszédek	56
Vitatkozó beszédek	58
Konferenciabeszédek	59
Világosság	60
Szemléletesség	64
Érdekesség	70
Az érzelmek felkeltése	74
Szónoki alakzatok	77
A szónoki stílus	82
Gondolat és frázis	83
<i>Előkészület a prédikációra</i>	85
A beszéd előadása	87
A beszéd hatása	93
<i>Példa a szónoki beszéd felépítésének megvilágítására. (Arany- szájú Szent János beszéde Eutropius érdekében)</i>	95
A beszéd elemzése	101
A beszéd vázlata	108

